અ. સૌ. સ્વર્ગ૦ બ્હેન હેમકોર બેન તે
શેઠ મકનજી કાનજીનાં ધર્મપત્નિ.

અ. સૌ. સ્વર્ગ૦ બ્હેન હેમકોરબેન—

તમારી હૈયાતી નહિ છતાં તમને આ પુસ્તક અર્પણ કરવાની ઇચ્છા થવાનું કારણ તમારા સદ્‌ગુણો છે, અને તમારા તેવા ગુણોનું અનુકરણ બીજી બ્હેનો પણ જરૂર કરશે. નાનપણથી જ ધર્મપ્રેમ, સાદાઇ, સરલતા, વાત્સલ્યતા, આદિ ગુણો તમોએ કેળવેલા હે જેથી તમો તમારા ગૃહવ્યવહારમાં પણ કુટુંબીજનોને સંપૂર્ણ સંતોષ આપી તમારૂં નામ અમર કરી ગયાં છો. એજ તમારા ધર્મપ્રેમની યાદગીરી નિમિત્તે આ પુસ્તક તમને સસ્નેહ સમર્પું છું.

લી. ધર્મબંધુ,

અચરતલાલ.

સ્થિતિમાંથી કાર્ય કુશળતા અને બાહોશીથી આગળ વધી કાપડના એક સારા વ્યાપારી થયા, દિવસે દિવસે ધંધામાં ફતેહ મળતાં તેમનું લક્ષ ધાર્મિક જીવન ઉપર પણ વધતું ગયું જેથી પોતાની લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરવાનું પણ પ્રસંગે પ્રસંગે તેઓ ચૂકતા નહીં. પોતે માત્ર રૂા. ૨૫૦૦૦) રાખવાનો નિયમ કરેલો હોવાથી ધાર્મિક કાર્યમાં લક્ષ્મીનો સારો વ્યય કરે છે. દરેક જૈન બંધુએ દ્રવ્યનું પ્રમાણ રાખી પોતાનો ઉદાર હાથ સત્ કાર્યમાં લંબાવવા આવા ગૃહસ્થોનું અનુકરણ કરવું જોઇએ.

હેમકોરબાઇ નાનપણથીજ સુશિક્ષીત અને ધર્મની લાગણીવાળાં હોવાથી સાસુનો તેમજ કુટુંબી જનોનો પ્રેમ સારો મેળવી શક્યાં હતાં. ઘરમાં નોકરો વિગેરે છતાં દરેક કાર્ય પોતે જાતેજ કરતાં. સાધુ સાધ્વીને વહોરાવવાની અને તેમને ઘરે આવેલા મેમાનોની સગવડ પુરતી રીતે સાચવવા પોતે જાતેજ બધું કરતાં. શ્રીમંતાઇ છતાં સાદાઇ અને સરળતાનો તેમનો ગુણ હજુ પણ તેમના કુટુંબીઓને યાદ આવે છે. સં. ૧૯૪૪ માં તેમને એક પુત્ર રત્ન પ્રાપ્ત થયું; પરંતુ કર્મ સંયોગે તે પુત્ર બાળવયમાંજ સ્વર્ગસ્થ થયો હતો; છતાં હેમકોરબાઇનું હૃદય ધર્મપરાયણ હોવાથી ધૈર્ય ધારણ કરી, પોતાની ધાર્મીક ક્રિયા કદી પણ ચુકતાં નહોતાં. તેમણે શ્રી પાલીતાણાની ઘણી યાત્રાઓ કરી હતી, અને આબુ, સમેતશિખર, ગિરનાર, તારંગાજી, શ્રી કેશરીયાજી, શ્રી સંખેશ્વર વિગેરે દરેક તીર્થોની યાત્રા ભાવપૂર્વક કરી હતી. તપસ્યામાં બે વરશીતપ, બે છમાસીક અઠ્ઠાઇઓ અને તિથીના ઉપવાસો વિગેરે કર્યા હતા. અને બારવ્રત પણ તેમણે લીધાં હતાં. ધમ પ્રત્યેની અપૂર્વ લાગણીને અંગે પોતાના પતિને પણ ધાર્મિક કાર્યમાં આગળ રાખવાને ચૂકતા નહીં. સં. ૧૯૬૮

માં ઉજમણું કરી રૂ. ૫૦૦૦) અને સં. ૧૯૭૮ માં ઉપધાન કરાવી રૂ. ૩૦૦૦) નો ખર્ચ શેઠ મકનજીભાઈએ કર્યો હતો. તેમજ વેરાવળનો છરીપાળતો સંઘ કાઢી શ્રી ગીરનારની તળેટીમાં ભાતું આપી, શ્રી અંજારા પાર્શ્વનાથ તિર્થની ધર્મશાળામાં રૂા. ૧૦૦૦) ના ખરચે એક સારો ઓરડો બંધાવ્યો હતો. આવી રીતે લક્ષ્મીનો સદ્‌વ્યય કરવાનું પુરૂષોને તો પુણ્ય યોગે સુઝે છે, પરંતુ સ્ત્રીઓ તેમાં સહકારી થઈ વધુ સાનુકુળતા કરી આપે એ ખરેખર પ્રશંસનીય છે. દરવરસે શ્રી બારેજા પાર્શ્વનાથની યાત્રા-દર્શન નિમિત્તે પણ જતાં હતાં.

હેમકોરબાઈએ આ પ્રમાણે પોતાનું જીવન ધાર્મિક બનાવી કુટું-બને અને સંબંધી વર્ગને પોતાની કાયમની યાદગીરી આપી છે તેમનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૯૮૧ ના ફાગણ શુ. ૧૫ ના રોજ થયો હતો. તેમના સ્વર્ગવાસને એક વર્ષ થયું, છતાં કુટુંબીજનોમાં તેમની ધર્મપ્રભા, સરળતા, સાદાઈ અને ગંભીરતા છવાયેલી હોવાથી તેમની યાદી રહાજ કરે છે. ઓઓનાં આવાં ઉચ્ચ જીવન દરેક સ્ત્રીઓ વાંચી સાર ગ્રહણ કરી પોતાના જીવનને ધર્મ પરાયણ બનાવી કુટુંબમાં વધુ વાત્સલ્ય ભાવના વધારે એજ અમો ઇચ્છીએ છીએ.

પ્રકાશક.

લગ્નની ખુશાલીમાં, પરીક્ષાના પરિણામમાં અને નેવાજ પ્રસંગોમાં વહેંચવા લાયક બાળકોને માટે ઘણાંજ ઉપયોગી અને સસ્તાં પુસ્તકો.

---

૧ પંચપ્રતિક્રમણ પોકેટ સાઇઝ પૃષ્ટ ૩૦૦ કિંમત સો નકલના
પાકું રેશમી પુઠું નવસ્મરણ ઉપરાંત બીજાં
સ્તોત્રો છંદો રાસ સાથે ૦-૧૦-૦ ૫૦-૦-૦

૨ આત્મવીરની કથાઓ (વાંચતાંજ હૃદયમાં
ધાર્મિક અસરકારી છાપ પાડનાર રસીલી
ભાષામાં સમાએલું) ૦-૫-૦ ૨૦-૦-૦

૩ જૈન નિત્ય પાઠ સંગ્રહ નવસ્મરણ ઉપરાંત
[illegible] ૦-૩-૦ ૧૨-૮-૦

૪ વિજય શેઠ અને વિજયા શેઠાણી ... ૦-૪-૦ ૧૫-૦-૦

૫ ઈલાચી કુમાર ચરિત્ર ૦-૩-૦ ૧૦-૦-૦

૬ [illegible] મુની ૦-૩-૦ ૧૦-૦-૦

૭ [illegible]
[illegible]
[illegible] ... ... [illegible] [illegible]

૮ શ્રી પાંચ પદની અનાનુપૂર્વિ ... ૦-૧-૬ [illegible]

૯ શ્રી [illegible] સ્તવન .. ... [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

ઠેકાણું:—જૈન સસ્તી વાંચનમાળા
[illegible]

પ્રસ્તાવના.

વર્તમાન સમયમાં જૈનોનું પ્રધાન કર્તવ્ય દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવામાં રોકાયેલું હોવાથી પોતાનું પ્રાચીન ગૌરવ ભૂલી ગયા છે. તેથી બહારની બીજી બાબતો ગમે તેવી ઉપયોગી હોય છતાં એના તરફ જેમનું લક્ષ ઓછું રહે, એ સ્વભાવિક છે. તો પછી પોતે કોણ છે ! પોતાનું શું કર્તવ્ય છે ! પૂર્વજો કોણ હતા ! ધર્મ વસ્તુની મર્યાદા કેવી હતી ! વગેરે હકીકતો તેમની જાણ બહાર હોય એ અત્યંત અનર્થકારક છે. એવી પ્રાચીન પોતાને અતિ ઉપયોગી ધર્મ સંબંધી, ઇતિહાસ સંબંધી, તેમજ અહિંસાદિક તત્વો સંબંધી વસ્તુની પરિસ્થિતિથી જાણીતા કરવા એ આ વાંચનમાળાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. પ્રાચિન શુદ્ધ અને સર્વોત્તમ ભાવનાઓનું અપૂર્વ ચિત્રપટ આજના યુગના મનુષ્યોના હૃદયપટ ઉપર આળેખવાનો છે.

જૈન સમાજમાં લુપ્તપ્રાયઃ થયેલી પૂર્વની અનુપમ-અદ્વિતીય ધર્મભાવનાઓ, આર્યત્વના ઉચ્ચ સંસ્કારો અને જીવનના ઉચ્ચ આદર્શો પ્રગટાવી માર્ગભૂલેલા પથિકજનોને સીધે માર્ગે લઇ જઇ પોતે કોણ છે ? પોતાના પૂર્વજો કોણ હતા ? એ વસ્તુ સ્થિતિ ઓળખાવવાનો અમારો ઉદ્દેશ છે, એ ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે સમાજમાં ઐતિહાસિક વાંચનનો શોખ વધે, દરેક વ્યક્તિ સાહિત્યપ્રેમી બને, પ્રાચીન આર્યસંસ્કૃતિ જાણવાને પ્રજા જીજ્ઞાસુ બને એવી અમારી મનોભાવના સર્વાંશે પાર પડે તોજ અમારી મહેનત સફલ થઇ ગણાય. અને એટલાજ માટે એક વધુ

ઐતિહાસિક સાહિત્ય અમારા કદરદાન સમાજની સેવામાં અમે રજુ કરવા ભાગ્યશાળી થયા છીએ.

પ્રસ્તુત નવલકથા એ વિક્રમની નવમી સદીનો ઇતિહાસ છે. વિક્રમની આઠમી સદીના મધ્યકાળ પછી ગુજરાતની ભૂમિ ઉપર અંધકારનું વાદળ છવાયું હતું એ અંધકારના વાદળને ભેદીને સૂર્ય જેમ બહાર નીકળે તેમ નવમી સદીની શરૂઆતમાંથીજ ગુજરાતમાં શાંતિનું સામ્રાજ્ય જામ્યું હતું. આ ઇતિહાસ પણ તેજ સમયનો છે. એમાં મુખ્ય પાત્ર **બપ્પભટ્ટજી** અને **આમરાજા** અગત્યનો પાઠ ભજવી રહ્યા છે. પુસ્તક મોટું થવાથી એને બે ભાગમાં વહેંચી નાંખવામાં આવ્યું છે. બંને ભાગો નવલકથાની શૈલીથી રસમય ભાવનાપૂર્વક આળેખાયા છે. જે પ્રથમ ભાગ વાચકવર્ગના હાથમાં આવતાંજ બીજા ભાગની કેટલી આતુરતા રહે છે તેનો વાચક પોતેજ ખ્યાલ કરી શકશે.

આ નવલ કથામાં તે જમાનાનું તાદૃશ્ય ચિત્ર આળેખવાનો પ્રયત્ન થયેલો છે. બપ્પભટ્ટીજીનું બાળતેજ, આઠ વર્ષની વયે એમની દીક્ષા, આમકુમાર સાથે થયેલો મેળાપ, આમકુમારનું મોઢેરા ગામમાં આગમન, ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ મોઢેરા, સિદ્ધસેનસૂરિની વિદ્વત્તા, બપ્પભટજીની અપુર્વ શક્તિ, સરસ્વતીદેવીનું વરદાન, આમકુમારે કનોજ દેશની ગાદી મેળવ્યા પછી બપ્પભટજીનું કરેલું સન્માન; તેમજ એમને પોતાના રાજગુરૂ તરીકે સ્થાપવા વિગેરે અનેક પ્રસંગો વાચકવર્ગની દ્રષ્ટિ સન્મુખ ખડા થશે. તે સિવાય બીજા પણ અનેક પ્રસંગો પ્રાપ્ત થશે.

એક તરફ બૌદ્ધોની પોતાના ધર્મ માટે થતી પ્રગતિ, બીજી બાજુ

કુમારિલભટ્ટ અને શંકરાચાર્યના પ્રશ્નો, શંકરાચાર્યની ગાદીઓ શંકર મઠવાળાઓ, અન્યધર્મોનાં કેમણે કેવાં ખંડન. એ શંકરાચાર્યની ઉત્પત્તિ વગેરે સર્વ હકીકતો ઐતિહાસિક સત્ય શોધવાની લાગણી રાખીને આલેખવામાં આવી છે, જૈનધર્મીના ધર્મો સાથે આવી હકીકત તમે આ પુસ્તકમાંજ જોઇ શકશો એવું આ અપૂર્વ સાહિત્ય અનેક પુસ્તકોના સંશોધનનું અને અતિ પ્રયાસનું ફળ છે.

શંકરાચાર્યનું વૃત્તાંત અમે અજ્ઞાનતિમિર ભાસ્કર, જૈન તત્વાદર્શ અને તત્વનિર્ણય પ્રાસાદમાંથી લીધું છે. શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરની અગાધ વિદ્વત્તા અને ઐતિહાસિક સંશોધનના ફલરૂપે આ ગ્રંથો છે. જેમના નામથી સકલ જૈન પ્રજા તો શું બલ્કે જૈનેતર પ્રજાપણ વાકેફગાર છે. એ મહાપુરૂષે શંકરાચાર્યનું જીવન ચરિત્ર ટુંકમાં ઇતિહાસથી સંશોધન કરીને પોતાના ગ્રંથમાં સત્ય રીતે પ્રગટ કરેલું છે. બાકી તો શંકરાચાર્યના શિષ્ય આનંદગિરિ વગેરેએ શંકરાચાર્યના જીવન ચરિત્રો કેટલી સત્ય હકીકતોને છુપાવીને આપેલાં છે જે વાંચવાથી તુલના થઇ શકે.

તે સિવાય જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીકૃત જૈનધર્મની પ્રાચીન અર્વાચીન સ્થિતિમાં પણ શંકરાચાર્ય સંબંધી થોડોક ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. એ સર્વના આધારરૂપે આ શંકરાચાર્યનું ચરિત્ર અમે લખવાનો આ પુસ્તકમાં પ્રયાસ કર્યો છે. સિવાય બીજી કલ્પના એમના જીવન માટે અમારાથી તો નજ કરી શકાય.

જોકે જૈનેતર લેખકોએ તદ્દન અસત્ય કલ્પનાઓ ઉભી કરી ને

પાત્રોને કલંકિત કરવામાં ઉણપ રાખી નથી. પોતાની શક્તિ, વિદ્વત્તા એમણે જૈનપાત્રોને, જૈનધર્મને, અન્યાય આપવામાંજ વાપરી છે, એવી કલ્પનાઓ જો અમે કરવા ધારીયે તો કરી શકીયે, પણ એમની અસત્ય કલ્પનાઓ એમને જ મુબારક હો! ફક્ત ઐતિહાસિક સત્ય વસ્તુ બતાવવી એજ અમારો ઉદ્દેશ છે અને અનુકુળ સમયે અમારી એ ભાવનાઓ જગતના ચોકમાં રજુ થશે.

જૈન સમાજ દ્રવ્યપ્રધાન હોવાથી સાહિત્યમાં ઓછો ભાગ લે છે એનુંજ આ પરિણામ છે, જેથી જૈનેતર લેખકોને જૈનપાત્રોને નિંદવાની [illegible] ર્યાક્ત સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં [illegible] એવી ભાવના- [illegible] અમારી આ ઉત્ત્મભાવના દરેક [illegible] કાતનાય અને ભૂતકાળમાં એ [illegible] પડતા [illegible] આત્મસ્વરૂપે પ્રત્યક્ષ થઇ એમનાં [illegible] ભાવના છે.

[illegible] હોય એવા [illegible] ઉપયોગી થાયજ [illegible] થાય અને [illegible] શ્રમ સફલ [illegible] પોતાની દ્રષ્ટિ [illegible]

[illegible]

જે મહાત્માને તેમજ અન્ય સત્કાર્યોને આનંદ આપવામાં આવવાનું હતું જેમાં આ નવલકથા સમાપ્ત કરવામાં આવશે.

શાસનમાં એકજ પ્રભાવશાળી પુરૂષ ઉપસ્થિત થાય છે, તે દરેક જીવનું કલ્યાણ કરી ઉપકાર કરી જાય છે અને જેના જન્મથી સમાજ કેટલો નિ-સ્નેહ બની છે તે ખાસ ધ્યાન રાખવાનું છે. પ્રભાવક ચરિત્ર, ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ, પરિશિષ્ટ પર્વ, જૈન ઈતિહાસ, જૈન પ્રાચીન ઈતિહાસ, વગેરે અનેક પુસ્તકોના દોહનરૂપે આ નવલકથા અમે જૈન સમાજ આગળ રજુ કરીયે છીએ. એટલાજ વાંચી, ઉમંગથી સમાજ એનો લાભ લેશે એજ અમારી મનોભાવના! બાકી તો એવા પ્રભાવિક પુરૂષોના સંપૂર્ણ ગુણોનું વર્ણન કરવાને તો આજે કોણ શક્તિવાન છે! આ તો અમારો અલ્પ પ્રયાસ છે. એજ વિનંતિ.

લેખક.

વિષયાનુક્રમણિકા.

જૈન સસ્તી વાંચનમાળાનું નામ—

દરેક જૈન બંધુઓની જાણમાં છે કે, અમોએ સં. ૧૯૭૯-૮૦-૮૧ ત્રણ વર્ષનાં પુસ્તકો વાર્ષિક રૂા. ૨) માં પાંચસો પાનાના હીસાબે ગ્રાહકોને આપ્યાં છે. દીવસે દીવસે ગ્રાહકોનો વધતો જતો સંતોષ અને ઉત્તરોત્તર પ્રગટ થતાં ઐતિહાસીક ઉત્તમ પુસ્તકો હવે દરેકની જાણમાં આવ્યાં છે. ચાલુ વર્ષથી (સં. ૧૯૮૨) થી અમોએ રૂા. ૩) માં ૮૫૦ પાનાનાં પુસ્તકો આપવાનું નકી કર્યું છે અને તેથી હવે દરેક જૈન બંધુ લાભ લેવા નહિ ચુકે તેવી આશા છે.

સં. ૧૯૭૯-૮૦ નાં આઠ પુસ્તકો નવા થનાર ગ્રાહકોને શીલીકમાં હશે ત્યાં સુધી તેજ લવાજમમાં મળશે.

સં. ૧૯૮૧ નાં પુસ્તકો—	પૃષ્ટ	કિંમત.
૧ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર યાને વિક્રમના સમયનું હિંદ.	૩૦૪	૧-૮-૦
૨ શ્રી સંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર.	૨૫૬	૧-૮-૦
૩ શ્રી કેશીમુનિ અને પ્રદેશી રાજા.	૧૦૦	૦-૬-૦
	૬૬૦	૩-૬-૦

પૃષ્ટ ૫૧૦ સં. ૧૯૮૧ નાં

સં. ૧૯૮૨ નાં પુસ્તકો—		
ગઇ સાલમાં વધુ અપાયેલાં પૃષ્ટ—	૧૫૦	૦-૮-૦
૧ જૈનના મહાન્ રત્નો	૧૬૦	૧-૦-૦
૨ શ્રી બપ્પભટ્ટસૂરિ અને આમરાજા ભા. ૧ લો ...	૨૬૦	૧-૮-૦
૩ મહાન્ સંપ્રતિ અને જૈન ધર્મનો દિગ્વિજય. ...	૨૮૦	૧-૮-૦
	૮૫૦	૪-૮-૦

લખો:—જૈન સસ્તી વાંચનમાળા

રાધનપુરી બજાર—ભાવનગર.

ॐ ह्रीँ श्रीँ पार्श्वनाथाय नमः

બપ્પભટ્ટસૂરિ

અને

આમરાજા

પ્રકરણ ૧ લું.

—•—

રાજકુમાર.

વિક્રમ સંવતના નવમા સૈકાની શરૂઆતમાં એટલે લગભગ સંવત્ ૮૦૭ માં આ ઐતિહાસિક નવલકથા શરૂ થાય છે.

" કુદરતે પોતાનું મનોહર સાંધ્ય સૃષ્ટિની સપાટી ઉપર કેવું બિછાવી દીધું. મારા ઉદાસ થયેલા દિલને પણ આ સુરમ્ય દેખાવ કેવો આહ્લાદજનક થયો. અત્યારનાં શાંતિ,

પોતાનું દુઃખ પણ એ વિસરી ગયો. "ગાડીઘોડામાં ફરવું, મહેલમાં રહેવું, અનેક પ્રકારના ભોજન જમવાં, પ્રિયાની સાથે વિનોદ કરવો, મિત્રોની સાથે ગોષ્ટિ કરવી, માણસો ઉપર હુકમત-સત્તા ચલાવવી, મનગમતાં વસ્ત્રાભૂષણ સજવાં, વગેરે અનેક પ્રકારની સુખની સામગ્રી જગતમાં દૃષ્ટિગોચર નથી થતી શું ?"

"તો પછી તમે શા માટે છોડી ?" બાલસાધુનાં અણધાર્યાં વચન સાંભળી પ્રવાસી ચમક્યો. શું જવાબ આપવો એ માટે ક્ષણભર મુંઝાયો. એ બાલમુનિ ફરીને બોલ્યો.

"એ બધી વસ્તુઓ ક્ષણભર સુખને આપનારી છે. એ ભોગવવામાં એના ઉંડાણમાં કેટલું દુઃખ રહેલું છે. એ તમને ક્યાંથી સમજાય ? જે પ્રાણીઓમાં વાસનાઓ રહેલી હોય એને આવી ઇચ્છાઓ થાય જ ! ત્યાગીઓને આવી વાસના-ઇચ્છા હોવી જ નથી. વાસના એજ દુઃખમય સંસાર છે."

"આપનું કથન કદાચ સત્ય હશે, પણ મારા જેવા મનુષ્યને ન સમજાય એ બનવા જોગ છે." પ્રવાસીએ જેમતેમ કરીને પતાવ્યું.

"તમે આ ગામમાં નવા આવેલા છો કેમ ખરૂં ને ? બીજી વાતોમાં સુદ્દાની વાત પૂછવી તો હું ભૂલી જ ગયો. તમારી કાવ્ય શકિતએ મારૂં ધ્યાન ખેંચ્યું. તમે કોણ છો, એ જાણવા મન લલચાયું."

"આપે કહ્યું તેમજ છે. દેશપરદેશમાં ભ્રમણ કરતો અનેક કુતૂહલને જોતાં હું હમણાંજ આ શહેરમાં આવ્યો છું.

ગામમાં જવાનો વિચાર કરૂં છું. આ ગામનું નામ શું છે વારૂ ?”

“ મોઢેરા ?” મુનિએ કહ્યું.

“ એમ ? મોઢેરા નામ શા ઉપરથી પડયું હશે વારૂ ?”

“ મોઢ લોકોનાં ઘર અહીયાં વિશેષ હોવાથી અથવા તો એમણે વસાવેલું હશે એથી એવું નામ પડયું હોય તો બનવા જોગ છે.”

“ સૂર્યનું પ્રખ્યાત મંદિર વખણાય છે તે આજ મોઢેરા કે ?”

“ હા ! [illegible] સૂર્યનું વિશાળ મંદિર છે. મોઢેરા અને આજુબાજુમાં સૂર્યમંદિર પ્રખ્યાત કહેવાય છે. એ તો [illegible] પણ અહીં તમે ક્યાં ઉતરવાના છો ?”

“ આ ગામમાં હું કોઈને ઓળખતો નથી. તેમ મારૂં સ્નેહી સંબંધી જન પણ અહીંયાં કોઈ નથી. તેથી ક્યાં ઉતરવું એ નક્કી નથી. [illegible] જવા જ્યાં જવાય ત્યાં ખરૂં ?”

“ ઠીક છે ત્યારે મારી સાથે આવશો ?”

“ તમે મને ક્યાં લઈ જશો ? તમે તો ઘરબાર વગરના ત્યાગી છો ?

પ્રવાસીના વચન [illegible] સાધુ મૃદુ હસ્યા.” મારા [illegible] પ્રવાસીને જવાબ આપ્યો.

“ આ [illegible] ગુરુના દર્શન કરવાથી મારો આત્મા પણ પાવન થશે.

"બરાબર છે ? દેવગુરૂના દર્શનથી પાપનો નાશ થાય. વાંછિત પરિપૂર્ણ થાય." મુનિએ અનુમોદન આપ્યું.

લગભગ બન્ને સમવયસ્ક હોવાથી મૈત્રી ભાવના હમેશાં સરખે સરખામાંજ થાય છે. પૂર્વનો રૂણાનુબંધ-સંસ્કાર એમાં પ્રેરણા કરે છે. સાધુ ત્યાગી હતા છતાં આ પ્રવાસીની કાવ્ય શકિતથી એને કવિ તેમજ પ્રભાવવંત પુરૂષ ધારી એની સાથે વાતચિત કરી એને પોતાના ગુરૂની પાસે લીધો.

સાધુ તે નવદીક્ષિત ભદ્રકીર્ત્તિ-બપ્પભટ્ટ હતા. ગુરૂની આજ્ઞા મેલવી બપ્પભટ્ટ મુનિ બહાર સ્થંડિલ-વડીનીતિ માટે આવ્યા હતા. ધોધમાર વરસાદ પડવાથી મુનિ આ દેવમંદિરમાં થોભ્યા. જો કે એમની ઉમ્મર નાની હતી, છતાં ત્યાગ સ્થિરતા, ગંભીરતા, વિદ્વત્તા અદ્ભુત હતાં. પ્રવાસીની કવિત્વ શકિતએ એમનું ધ્યાન ખેંચાવાથી એમનું ચિત્ત આકર્ષાયું અને એમની મૈત્રીની શરૂઆત થઈ.

ત્યાંથી બન્ને વાતો કરતા ગામમાં ચાલ્યા ગયા.

પ્રકરણ ૨ જું.

મોઢેરા ગામમાં.

બપ્પભટ્ટ મુનિ પ્રવાસીની સાથે ઉપાશ્રયમાં આવી ગુરૂને નમ્યા. પ્રવાસીએ પણ સૂરિને વંદન કર્યું. ગુરૂએ એક તીક્ષ્ણ નજર આ અજાણ્યા મુસાફર ઉપર નાખી. તેમણે

જોયું કે આ પરદેશી કોઇ સામાન્ય મનુષ્ય નથી. જાણે
કોઇ દિવસ એ વદન દૃષ્ટિગોચર થયું હોય એમ હૈયું સાક્ષી
પુરતું. ત્યારે એ કોણ હશે! એ જાણવાને જિજ્ઞાસા વધી. પ્રવા-
સી પણ બે હાથ જોડી ગુરૂની સન્મુખ ઉભેલો હતો. જો કે
તેનાં ક્ષત્રીયને યોગ્ય વસ્ત્રો સામાન્ય અને મલીન હતાં, એ બાલ
વદન ઉપર ચિંતાની છાયા છવાયેલી છતાં એનું પુણ્ય તેજ,
સુંદર શરીર અસાધારણ હતાં. એને જોઇને ગુરૂ મહારાજનું
ચિત્ત પણ ઠર્યું. "વાહ! બપ્પભટ્ટ! મિત્ર તો સારો શોધી
લાવ્યો?" ગુરૂ શિષ્ય બપ્પભટ્ટને ઉદ્દેશીને બોલ્યા અને
હસ્યા. "કોણ છે આ?"

"મેં એમને પૂર્ણ રીતે ઓળખ્યા નથી. જીર્ણ ઉદ્યાનની
નજીક દેવમંદિર પાસે શિલા ઉપર શોકમગ્ન હૃદયને કાવ્યશકિત-
થી આનંદ આપતા હતા. ત્યાં મારૂં ચિત્ત ખેંચાતાં આપના
દર્શને હું એમને તેડી લાવ્યો. કહે છે કે દૂર દેશથી મારૂં આ-
વવું થયું છે?" બપ્પભટ્ટ મુનિએ જણાવ્યું.

"એમ? વત્સ! બેસ! બેસ! તું ક્યાંથી આવે છે?"
ગુરૂએ આશ્વાસન આપતાં પૃછયું.

"કાન્યકુબ્જથી—કનોજથી." તરૂણે કહ્યું.

કનોજનું નામ સાંભળીને ગુરૂમહારાજ સાવધ થયા.
ખોપરીમાં છુપાયેલી પુરાણી સ્મૃતિને યાદ કરતા હોય એમ
કંઇક સાંભળવા લાગ્યા. "કનોજમાં તું કોનો પુત્ર?"

"મગધદેશની રાજ્યધાની પાટલીપુત્ર નગરમાં નવમા-

નંદને જીતીને મૌર્યવંશીય મહાપ્રતાપી ચંદ્રગુપ્ત ભારતેશ્વર થયાં. તેમના વંશજો કનોજ ઉપર પણ અધિકાર ચલાવવા સુબા તરીકે આવતા, એ વંશમાં થયેલા એક શ્રેષ્ઠ પુરૂષે મગધની ગાદી નબળી પડતાં કનોજમાં પોતાની ગાદી સ્થાપી આજે એ વંશમાં થયેલા યશોવર્મા નૃપતિ રાજ્ય કરે છે. તેજ મારાપિતા ! ને માતાનું નામ સુયશા ! " એટલું બોલીને તરૂણ અટક્યો.

ગુરૂને કંઈક યાદ આવ્યું હોય તેમ નિશ્ચયપૂર્વક બોલ્યા અને તારૂં નામ ? "

" મારૂં નામ ? " એમ કહીને ચાક વડે જમીન ઉપ બે અક્ષરો લખીને બતાવ્યા.

" આમ કુમાર ? "

" હા ! ભગવન ! "

આ તરૂણ યુવક તે કનોજના યશોવર્મા રાજાનો કુમા હતો. હવે ગુરૂને પણ યાદ આવ્યું કે આ સુંદર વદન પહેલ પોતે જોયું હતું, પણ રાજપુત્ર છતાં આવી તરૂણ અવસ્થામ એકાકી કેમ ભટકતો હશે, રાજમહેલનાં સુખ, સૌભાગ્ય અ વૈભવો છોડી પરદેશમાં રખડવાની એની શી મતલબ હશે? રાજકુમાર ! તું આવા વિશાળ રાજ્યનો વારસ છતાં પરદે શમાં શા માટે ભટકે છે ? શું પિતા પુત્ર વચ્ચે કાંઇ ખટ ઉભી થવાથી તારે આમ એકાકી રખડવું પડે છે ? કે આ બીજું કાંઇ કારણ છે. " ગુરૂએ આવી રીતે એકાકી ફરવા

કરવા છતાં પણ પૂર્વનું પુણ્ય હોય તોજ ધનની પ્રાપ્તિ થાય. અનેક સંકટો લોકો શા માટે સહન કરે છે? સૈનિકો યુદ્ધમાં જઇ શૂરવીરતાપૂર્વક શા માટે લડે છે? રાજાઓ અનેક પ્રકારનાં યુદ્ધો શા માટે ખેડે છે? એક ફક્ત ધનનેજ માટે! કેમકે ધન એ મનુષ્યના જીવતું જીવન છે–પ્રાણ છે. તું જોતો નથી કે ધન મેળવવા ખાતર ગરીબો–ભિખારીઓ કેવાં ધમપછાડા કરી રહ્યા છે! વિદ્વાનોને પણ ધન મેળવવા ખાતર શ્રીમન્તોની–રાજાઓની ખુશામત કરવી પડે છે. એવું ધન એવું યત્નથી રક્ષણ કરવું જોઇએ. ત્યારે તું તો ઉડાવ્યેજ જાય છે. તેમાં પણ રાજાએ તો ધનનું વિશેષ પ્રકારે રક્ષણ કરવું જોઇએ. રાજ્યની સપ્તાંગ લક્ષ્મીમાં ધન એ એનું અપૂર્વ બળ છે."

પિતાની આવી વાણી સાંભળીને મેં કહ્યું. "પિતાજી! આપ ધનને આટલી બધી મહત્તા કેમ આપો છો? ધન તો આપણા પરાક્રમને આધિન છે. લક્ષ્મી તો પરાક્રમીઓનેજ વરેલી છે. આપણા પૂર્વજ ચંદ્રગુપ્ત મહારાજે પરાક્રમથીજ મગધનું સામ્રાજ્ય નવમા નંદ પાસેથી જીતી લીધું હતું. એમના પૌત્ર મહાન સમ્રાટ અશોકે યુવરાજ નહી છતાં બાહુબળે મગધનું તખ્ત સ્વાધીન કરી ભારતના અધીશ્વરની પદવી પ્રાપ્ત કરી કલિંગીઓને મારી તેમની લક્ષ્મી જીતી લીધી. મહા પ્રતાપી અજાતશત્રુએ સમશેરના બળથી જગત માત્રની લક્ષ્મી સ્વાધીન કરી હતી. માટે પુરૂષને આધિન લક્ષ્મી હોય, નહી કે લક્ષ્મીને આધિન પુરૂષ?" મેં રીતસર જવાબ આપ્યો.

મારા એ જવાબથી પિતાના મનને સંતોષ થયો નહી.

તીય છતાં પરોપકાર માટે એમનું જીવન જગતમાં કેવું અધિક ઉપયોગી છે ? ખચીત આવા જગત્ પૂજ્ય મહાપુરૂષોના જીવનથી જ લાખો મનુષ્યો જીવે છે. એટલું જ નહી પણ એમના ઉપદેશથી સંસાર સમુદ્રથી પણ તરે છે. આવી ગુરૂ ભક્તિથી એનું હૈયું છલછલી રહ્યું હતું. "ભગવન્ ! આપે મારી ઉપર તો ખચીત ઉપકારજ કર્યો છે. નથી સમજાતું કે ઉપકારનો બદલો હું શી રીતે વાળીશ ? " જુદા જુદા ઉપર વાત ચાલતાં આમકુમારે વાતની દિશા ફેરવી.

"બીજાનું ભલું કરવું એ ઉચ્ચ ... ગાળત પુરૂષોનો મહામંત્ર હોય, અમે પણ ... ક્ત જીવોના હિતમાં અમારો ફાળો ... સમયમાં સામાન્યમાં સામાન્ય ગણ...

" હું રાજા થઇશ ત્યારે શું કરીશ ? એ વાત તો પછી, પણ હું રાજા થઇને મારા મિત્ર બપ્પભટ્ટજીને તો છોડી શકું જ નહીં. કાં તો હું તમારી સાથે રહીશ. અથવા તો રાજા થઇશ તો એક વાત તો હું જરૂર કરીશ." મનમાં કંઇક વાતનો નિશ્ચય કરતાં અને પોતાનાં નેત્રો બપ્પભટ્ટજી ઉપર સ્થિર કરતાં આમકુમાર બોલ્યો.

" અને તે વાત ?" બપ્પભટ્ટજીએ પૂછયું.

" મારૂં રાજ્ય હું તમને આપી દઇશ." આમકુમારનાં વચન સાંભળી બધા હસી પડયા.

" બપ્પભટ્ટ તો ત્યાગી, સંસ્કારી, ઉચ્ચ આત્મા છે. ત્યાગીઓ સંસાર વ્યવસાયમાં પડતા નથી. માટે વત્સ ! તારૂં રાજ્ય તું જ ભોગવજે." ગુરૂ મહારાજે એને કહ્યું.

" તો મારે પણ રાજ્યનું શું પ્રયોજન છે ? ભગવન્ ! હું પણ મારા મિત્રની સાથે આત્મસાધન કરી મનુષ્યજન્મને સાર્થક કરીશ." આમકુમારે કહ્યું.

" ત્યારે શું તમે આત્મસાધન સાધવા તરફ લક્ષ્ય દોર્યું છે ? પણ આત્મસાધન તો ત્યાગી થયા વગર કેવી રીતે થઇ શકે ? ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પછી ત્યાગીઓ જેવું આત્મહિત કરે, તેવું સંસારી જીવો ઓછું જ કરે !" બપ્પભટ્ટજીએ આમકુમારના મનનો આશય જાણવાને પૂછયું.

" તો હું પણ દીક્ષા લઇને તમારો ગુરૂભાઇ થઇશ,

નહીં કાંઈ ? મને રાજપાટ જોઈતું નથી. ગમતું પણ નથી. વતનમાં જવાની ઈચ્છા પણ નથી. " આમકુમારે કહ્યું

આમકુમારનાં વચન સાંભળી ગુરૂ મહારાજ સિદ્ધસેન સૂરિ મૃદુભાવે હસ્યા. " વત્સ ! વિધિઇચ્છા બળવાન છે. તારા પિતા પછી અવશ્ય તુંજ રાજા થઈશ. "

" થવું ન થવું એ મારી મરજીની વાત કે વિધિની ? મારી મરજી નહી હોય, તો કાંઈ જબરાઈ ઓછું કરે તેમ છે." આમકુમારે કહ્યું.

" વિધિ બળવાન છે. તારા કેટલાંક લક્ષણો એનાં સાક્ષીસ્વરૂપ છે. પૂર્વભવના કરેલા તપનું એ ફલ છે." ગુરૂ મહારાજે કંઈક વિચારપૂર્વક કહ્યું.

" ભગવન્ ! તો મારૂં રાજ્ય હું આપના ઉપકારના બદલામાં મારા મિત્ર બપ્પભટ્ટજીને અવશ્ય આપી દઈશ, એ વડે હું કૃતાર્થ થઈશ. " આમકુમારે કહ્યું. એ વચનો કંઈક નિશ્ચયપૂર્વક હતાં. અંતરના પૂર્ણ સત્યથી ભરેલાં હતાં. એમાં પૂજ્ય પુરૂષ ઉપર ભક્તિ હતી. અવિચળ શ્રદ્ધાનું સામ્રાજ્ય હતું.

" તારી એ ભક્તિ છે, છતાં ઉત્તમ પુરુષો બદલાની આશાએ પરોપકાર નથી કરતા. બીજાનું ભલું એજ એમનું ધ્યેય હોય. માટે તું રાજા થાય, તો અમારા આગ્રહથી ખરેખરો પ્રજાને આદર્શરૂપ રાજા થજે. તેમના આશીર્વાદ મળે, એવી રીતે ન્યાયશીલ, દાતાર. પ્રજાના સુખે સુખી અને

દુઃખે દુઃખી રામરાજ્ય પ્રવર્ત્તાવજે, અને ગુર્જરેશ્વર વનરાજની માફક જૈનધર્મનું ગૌરવ વધારી તારૂં આત્મહિત કરજે." ગુરૂમહારાજે કહ્યું.

"ગુર્જરેશ્વર વનરાજ! ભગવન્! લગાર સ્પષ્ટતાથી સમજાવો. એમના જીવનમાં પણ મારા જેવો કંઇક ભેદ લાગે છે! એમના હૃદયમાં જૈનધર્મના સંસ્કાર કેવી રીતે પડ્યા." આમકુમારે કંઇક નવીન જાણવાના હેતુથી પૂછયું.

"થોડાજ વર્ષ પહેલાં જેણે પોતાના પરાક્રમથી પરદેશીઓને નસાડી જૈન મંત્રી ચાંપરાજ, નાનગ, અને દંડનાયક લહીર આદિ મુત્સદીઓની મદદથી અણહિલપુર પાટણ વસાવી વિક્રમ સંવત્ ૮૦૨ માં ત્યાં રાજ્યગાદી સ્થાપી, એ તો તું જાણે છે ને?" ગુરૂમહારાજે પુછયું.

"હા! ભગવન્! અને અહીંયાં પણ એમનીજ આણ વર્ત્તે છે, એમના રાજ્યાભિષેક પછી ગુજરાતમાં સર્વત્ર શાંતિ શાંતિ છે. ધંધા રોજગારથી પાછી દેશમાં ગૌરવતા અને તેજસ્વિતા આવી છે. પરરાજ્યના જુલ્મોથી કંટાળેલી પ્રજા પુનઃ સ્વાધીનતાના શિખર ઉપર બીરાજે છે." આમકુમારે કંઇક વસ્તુસ્થિતિનું સૂચન કર્યું.

"ને પંચાસરા પાર્શ્વનાથની અદ્દભુત પ્રતિમા પંચાસરથી લાવીને પોતાની માતાનાર્થે પાટણમાં પ્રતિષ્ઠિત કરી જૈનોનું મહત્વ વધાર્યું. શીલગુણસૂરિનું પણ ગુર્જરેશ્વરે કેટલું બધું સન્માન કર્યું. એમને પોતાના ગુરૂ સ્થાપ્યા," વચમાં બપ્પભટ્ટીએ આમકુમારના કથનની પાદપૂર્ત્તિ કરી.

" તેનું કારણ ? " આતુર હૃદયે આમકુમારે પૂ

" ગયા સૈકાના મધ્ય કાળમાં જ્યારે કલ્યાણીના
સોલંકીએ પંચાસરના ગુર્જરેશ્વર જયશિખરીને યુદ્ધમાં મ
તે પહેલાં પ્રથમથીજ ગુર્જરેશ્વરી રૂપસુંદરી ગર્ભવંતાં હે
થી તેમના ભાઇ સુરપાલ સાથે વનના એકાંત પ્રદેશમાં મે
દેવામાં આવ્યાં હતાં. સુરપાળ તો રૂપસુંદરીને મૂકીને
ભૂમિ તરફ ગયો, પાછળથી રૂપસુંદરીને વનમાં પુત્રનો જ
થયો. હમેશાં વન્યવૃત્તિ કરીને આજીવિકા કરતી ગુર્જરે
રૂપસુંદરી બાળકને એક વૃક્ષની શાખાએ બાંધેલી ઝોળીમાં
વાડી નજીકમાં કાષ્ટ શોધવાને ગઇ. પાછળથી જૈનના પ્રખ
આચાર્ય શીલગુણસૂરિ ત્યાં આગળથી પસાર થતા હતા.
લામાં ત્રીજો પ્રહર થઇ ગયો છતાં એ ઝોળી ઉપર વૃક્ષ
છાયા સ્થંભેલી જોવાથી તેમને આશ્ચર્ય થયું. ઝોળીમાં ન
કરી તો શું જોયું ? એક મહાતેજસ્વી બાળક રમતો હ
એનું પુણ્ય, બાળતેજ, ગૌરવ તેમજ બીજાં કેટલાંક સામુ
લક્ષણો જોઇને જાણ્યું કે, આ બાળક મોટો રાજા અને
ધર્મનો પ્રભાવક થશે. " એટલું બોલતાં કંઇક વિચાર આ
વાથી ગુરૂ મહારાજ અટક્યા અને જરીક હસ્યા.

" આપ કેમ હસ્યા વારૂ ? " આમકુમારે ત
જ પૂછ્યું.

" એ જાણીને તું શું કરીશ ? " ગુરૂ બોલ્યા.

" આપના હાસ્યમાં મને કંઇક ઉંડો ભેદ જણાય છે.
રાજકુમારે કહ્યું.

" તારી અટકળ સર્વથા સત્ય છે. " ગુરૂએ કહ્યું.

" ત્યારે ભગવન્ ! એનો ખુલાસો વચમાંજ કરી નાખો."

" જરા વિષયાંતર તો થવાય છે, પણ એ ખુલાસાનો તારી સાથે સંબંધ હોવાથી હું પ્રથમ એ ભેદનું સ્ફોટન કરૂં છું." ગુરૂએ વચમાં હાસ્યના ભેદની ગાંઠ ઉકેલવા માંડી.

" મારી સાથે સબંધ ? આશ્ચર્ય." આમકુમાર ચમક્યો.

" હા,: તારી સાથે !"

" ભગવન્ ! ઝટ કહો. " આમકુમારનું હૃદય પોતાનો ભેદ જાણવાને અધીરૂં બન્યું. ગુરૂ મહારાજ શું કહે છે, તે એકચિત્તે સાંભળવામાં લયલીન થયું.

—※(◎)※—

પ્રકરણ ૪ થું.

ભૂતકાળનાં સ્મરણો.

જેવી રીતે શીલગુણસૂરિએ ગયા સૈકાના મધ્યકાળમાં વનરાજ અને તેની માતાને આશ્રય આપેલો, એવીજ રીતે મારા સંબંધમાં પણ બનેલું. પૂર્વે એક દિવસ અમે વિહાર કરતા ભીલડીયાથી બાર ગાઉ રામસૈન્યપુર પાસેના એક જંગલમાં થઈને પસાર થતા હતા. તેવામાં પીલુવૃક્ષની શાખાએ એક ઝોળી બાંધેલી અમે જોઇ. સમય તૃતીય પહો-

રનો છતાં વૃક્ષની છાયા એની ઉપર અચળ રહેલી. તેથી અમે ઝોળીમાં નજર કરી, તો શું જોયું ? છ માસનો એક સુંદર ને તેજસ્વી બાળક એમાં રમતો હતો. બાળકનાં લક્ષણો તેમજ વૃક્ષની છાયા સ્થંભેલી જોઇ મેં ધાર્યું કે આ બાળક પુણ્યવંત છે. રાજા થાય એવાં એના શુભ ચિન્હો જોઇ વિચાર થયો કે, આવા જંગલમાં આ કોનું બાળક હશે. ? ' બાળકની માતા એટલામાં ફરતી હતી. તે અમને જોઇને અમારી પાસે આવીને નમી.

બાળકની માતાનાં પણ સુંદર લક્ષણો જોઇને અમને વિચાર થયો કે " આવી સારા ભાગ્યવાળી સ્ત્રી વન્યવૃત્તિ કેમ કરતી હશે ? " જેથી અમે તેણીને પૂછ્યું " વત્સે ! તું કોણ છે ? શા માટે આ વન્યવૃત્તિ કરીને તપ કરે છે ? તે તને અડચણ ન હોય તો કહે. "

" ભગવન્ ! હું રાજપુત્રી છું. ગોપગિરિ દુર્ગના સ્વામી કાન્યકુબ્જના મહારાજ યશોવર્માની હું પત્ની ને મારું નામ સુયશા ! "

પોતાને લગતી વાત સાંભળી આમકુમાર ચમક્યો [illegible]
" એ તો મારા માતુશ્રી " મને લાગે છે કે ઝોળીમાં [illegible]
બાળક તો હું પોતેજ હતો ? વચમાં આમકુમારે [illegible]

" હા. [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]

" શા માટે મારી માતાને રાજ્યસુખ ત્યાગીને વન્યવૃત્તિ
કરવી પડી હશે ? " આમ્રકુમારે પૂછયું.

" અમે પણ એજ પૂછયું કે, " વત્સે ! તું પુત્રવતી
સૌભાગ્યવતી છતાં વનમાં શા માટે રહે છે. ? "

" ભગવન્ ! આ પુત્ર જ્યારે ગર્ભમાં હતો, ત્યારે કામણ
કુમણ કરીને વશ કરેલા મારા પતિને વ્હાલી થઇ પડેલી મારી
એક શોકયે મારી ઉપર કલંક ચડાવી મને કાઢી મુકાવી ! "
સુયશાએ ખુલાસો કર્યો.

અમે તેણીને કહ્યું કે " જ્યારે સ્રીને સાસરે દુઃખ હોય
અથવા તો પતિથી તજાએલ સ્રીને પીયર એ એકજ આધ
કહેવાય. તો તું પિયર શા માટે નથી જતી ? "

અમારા જવાબમાં તારી માતાએ કહ્યું કે " ભગવન
એવી નબળી હાલતમાં પિયર જઇ બધાંની ઓશીયાળ લો
વવા કરતાં અભિમાનને લીધે હું જંગલને માર્ગે ચાલ
ભમતાં ભમતાં અહીં આવીને હું રહી છું. વન્ય વૃત્તિ
મારી આજીવિકા ચલાવી મારા બાળકને ઉછેરૂં છું. "

તે સમયે અમે તારી માતાને કહ્યું કે " વત્સે ! અમા
ચૈત્યમાં ચાલ. ત્યાં પિતાના ઘરની માફક રહીને તારા બા
કને તું ઉછેર ! "

" તારી માતા તને લઇને પછી અમારી સાથે અ
આવી. એને અમે દરેક પ્રકારની સગવડતા કરી આપી. એ
તે સુખપૂર્વક તને ઉછેરી મોટો કરવા લાગી.

રનો છતાં વૃક્ષની છાયા એની ઉપર અચળ રહેલી. તેથી અમે
ઝોળીમાં નજર કરી, તો શું જોયું ? છ માસનો એક સુંદર ને
તેજસ્વી બાળક એમાં રમતો હતો. બાળકનાં લક્ષણો તેમજ
વૃક્ષની છાયા સ્થંભેલી જોઇ મેં ધાર્યું કે આ બાળક પુણ્યવં-
ત છે. રાજા થાય એવાં એના શુભ ચિન્હો જોઇ વિચાર થયો
કે, આવા જંગલમાં આ કોનું બાળક હશે. ?' બાળકની
માતા એટલામાં ફરતી હતી. તે અમને જોઇને અમારી પાસે
આવીને નમી.

બાળકની માતાનાં પણ સુંદર લક્ષણો જોઇને અમને
વિચાર થયો કે " આવી સારા ભાગ્યવાળી સ્ત્રી વન્યવૃત્તિ
કેમ કરતી હશે ? " જેથી અમે તેણીને પૂછયું " વત્સે ! તું
કોણ છે ? શા માટે આ વન્યવૃત્તિ કરીને તપ કરે છે ? તે તને
અડચણ ન હોય તો કહે."

" ભગવન ! હું રાજપુત્રી છું. ગોપગિરિ દુર્ગના
સ્વામી કાન્યકુબ્જના મહારાજ યશોવર્માની હું પત્ની ને મારૂં
નામ સુયશા !"

પોતાને લગતી વાત સાંભળી આમકુમાર ચમક્યો.
" એ તો મારાં માતુશ્રી " મને લાગે છે કે ઝોળીમાં સુતેલો
બાળક તો હું પોતેજ હતો ?" વચમાં આમકુમાર બોલ્યો.

" હા ! ઝોળીમાં સુતેલો બાળક તું પોતેજ હતો. તારી
માતા સુયશાએજ કહ્યું કે આ બાળક મારૂં છે." ગુરૂ સિદ્ધસેન
સૂરિએ કહ્યું.

"શા માટે મારી માતાને રાજ્યસુખ ત્યાગીને વન્યવૃત્તિ કરવી પડી હશે ?" આમ્રકુમારે પૂછ્યું.

"અમે પણ એજ પૂછ્યું કે, "વત્સે ! તું પુત્રવતી સૌભાગ્યવતી છતાં વનમાં શા માટે રહે છે. ?"

"ભગવન્ ! આ પુત્ર જ્યારે ગર્ભમાં હતો, ત્યારે કામણ દુમણ કરીને વશ કરેલા મારા પતિને વ્હાલી થઇ પડેલી મારી એક શોકયે મારી ઉપર કલંક ચડાવી મને કાઢી મુકાવી !" સુયશાએ ખુલાસો કર્યો.

અમે તેણીને કહ્યું કે "જ્યારે સ્ત્રીને સાસરે દુઃખ હોય, અથવા તો પતિથી તજાએલ સ્ત્રીને પીયર એ એકજ આધાર કહેવાય. તો તું પિયર શા માટે નથી જતી ?"

અમારા જવાબમાં તારી માતાએ કહ્યું કે "ભગવન્ ! એવી નબળી હાલતમાં પિયર જઇ બધાંની ઓશીયાળ ભોગવવા કરતાં અભિમાનને લીધે હું જંગલને માર્ગે ચાલી. ભમતાં ભમતાં અહીં આવીને હું રહી છું. વન્ય વૃત્તિ કરી મારી આજીવિકા ચલાવી મારા બાળકને ઉછેરૂં છું."

તે સમયે અમે તારી માતાને કહ્યું કે "વત્સે ! અમારા ચૈત્યમાં ચાલ. ત્યાં પિતાના ઘરની માફક રહીને તારા બાળકને તું ઉછેર !"

"તારી માતા તને લઇને પછી અમારી સાથે અહીં આવી. એને અમે દરેક પ્રકારની સગવડતા કરી આપી. જેથી તે સુખપૂર્વક તને ઉછેરી મોટો કરવા લાગી.

વચમાં કેટલોક સમય પસાર થઇ ગયો ને તું પાંચ
વરસનો થયો. એ અરસામાં તારી સાવકી મા કૈક શોકયોને
મરાવતી પોતે પણ મરી ગઇ. ત્યારે મંત્રીઓએ રાજાને
વિનંતિ કરી કે " દેવ ! સુયશા રાણી નિર્દોષ, નિષ્કલંક છતાં
શોકયની શીખવણીથી આપે એને કાઢી મુકી, તે ઠીક કર્યું નથી.
આપ આજ્ઞા કરો તો એને પાછી લાવીએ."

" મંત્રીઓની વાણી સાંભળીને રાજાનું મન પીગળ્યું.
તે પછી તને તથા તારી માતાને અહીંથી માનપૂર્વક પાછાં
બોલાવી લીધાં.

એકવાર ફરતાં ફરતાં અમે તારા ગોપગિરિ દુર્ગમાં
જઇ ચડ્યા. તારી માતાને ખબર પડતાં પૂર્વના ઉપકાર
સંભારી અમારાં દર્શન કરવાને આવી. ને રાજા યશોવર્મા
પણ અમારો ભક્ત થયો.

પોતાનો પૂર્વ વૃત્તાંત સાંભળી આમકુમારે છુટકારાનો
દમ ખેંચ્યો. " ભગવન્ ! ત્યારે આપનો તો મારા ઉપર
બેવડો ઉપકાર થયો. બાલપણમાં પણ આપની છાયામાં હું
ઉછર્યો, ફરીને પણ આપની પાસેજ મને આશ્રય મળ્યો."

" એ બધા પૂર્વના રૂણાનુબંધ છે. આમ!" સિદ્ધસેન
સૂરિ બોલ્યા. " તો હું પણ વનરાજની માફક જૈન ધર્મનું
ગૌરવ વધારીશ. રાજા થઇશ, તો જૈન ધર્મની ઉન્નતિ કરીશ."
આમકુમારે પોતાનો ભાવી કાળનો નિશ્ચય કરી સંભળાવતાં
કહ્યું. " ભગવન્ ! હવે મૂળ વાત ઉપર આવો. ઝોળીમાં

સુતેલા વનરાજને જોઈ ગુરુ મહારાજને જે ઉદગાર મુખથી સરી શું થયું ?"

"શ્રીશીલગુણસૂરિ, એની માતા આટલામાંજ હોવી જોઈએ એ વિચાર કરતા ઉભા હતા, એટલામાં તેની માતા આવી પહોંચી. તેની પાસેથી સર્વ વૃત્તાંત જાણી લઈને શ્રીશીલગુણસૂરિએ એમને શુભ દીને નામ ફેરવીને પોતાના ચૈત્યમાં રાખ્યાં. ત્યાં શાંતિપૂર્વક રહીને રાણી પાર્શ્વનાથની પૂજારણ થઈને પુત્રને મોટો કરવા લાગી. બાળકના મગજમાં જૈન શ્રાવકો અને સાધુઓના પરિચયથી ધાર્મિક સંસ્કાર પડયા."

"ત્યારપછી એવી સ્થિતિમાં પંદર વર્ષ વહી ગયાં વનરાજ પંદર વર્ષની ઉમ્મરનો થયો, ત્યારે એની જન્મ-કુંડલીમાં રાજયોગ પડેલો હોવાથી એના મામા સુરપાલના રક્ષણમાં રહી શસ્ત્રવિદ્યાની કેળવણી લેવા લાગ્યો અને પરદેશીઓને હેરાન કરી થકવવા લાગ્યો. ધીરેધીરે પોતે પણ મજબુત માણસોને એકઠાં કરવા માંડયાં. વરસો ઉપર વરસો વહી ગયાં ત્યારે ચાંપરાજ, લહીર તેમજ બીજા કેટલાક સામંતોની મદદથી વનરાજે પરદેશીઓને ગુજરાતમાંથી કાઢી મૂકયા અને અણહિલવાડ વસાવી વિક્રમ સંવત્ ૮૦૨ માં પોતાની રાજ્યગાદી સ્થાપી. આખું ગુજરાત કબજે કર્યું. એ સમયે શ્રીમાલ નગરના શ્રીમાળીઓ ગુજરાતની રાજધાનીમાં ઉતરી પડ્યા અને રાજ્યવ્યવસાયમાં, વ્યાપારમાં આગળ પડતો ભાગ લઇ લક્ષ્મી અને મુત્સદીપણાના પ્રતાપે દેશમાં આબાદી વ-

ધારી દાધી." ગુરૂ સિદ્ધસેનસૂરિ એટલું વિવેચન કરીને બોલ્યા.

"રાજ્યમાં આજે પ્રધાન, મંત્રી અને દંડનાયક આદિ મોટા મોટા હોદ્દાઓ તો શ્રીમાળીઓનીજ પાસે છે." બપ્પભટ્ટજી વચમાં બોલ્યા.

"બેશક ! શ્રીમાળીઓએ વનરાજને રાજ્ય સ્થાપવામાં ઓછી સહાયતા કાંઇ નથી કરી, તન, મન અને ધન સર્વ કંઇ એ ગુર્જરેશ્વરને ચરણે ધર્યું હતું. શા માટે શ્રીમાળીઓએ એમ કર્યું હતું ! તેમના હૈયામાં માત્ર બે ચીજ હતી. દેશભક્તિ અને પોતાના માલેક તરફ વફાદારી !" સિદ્ધસેનસૂરિએ કહ્યું.

"તેથીજ આજે પાટણ જાણે જૈનમયજ ન હોય એમ એના પ્રધાન તો જૈનો, દંડનાયક તો નાનગનો પુત્ર લહીર જૈન, કોશાધિકારી તો જૈન, ભંડારી તો જૈન, વ્યાપારમાં તો જૈનો, રાજાના ગુરૂ તો શીલગુણસૂરિ અને દેવ તો શ્રી પંચાસરા પાર્શ્વનાથ !" બપ્પભટ્ટજીએ પાદપૂર્ત્તિ કરી.

"એ પંચાસરા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા વનરાજ પંચાસરથી લાવેલા કે ?" આમકુમારે પૂછયું.

"હા ! પહેલાં એ પ્રાભાવિક પ્રતિમા વલભીનગરમાં હતી; કેટલોક સમય ત્યાં પૂજાયા પછી અદૃશ્ય થઇ અને પંચાસર નગરમાં આવી; આજે એજ પ્રતિમા ગુર્જરેશ્વરની અધિષ્ઠાયિકા તરીકે પાટણમાં પૂજાય છે" ગુરૂએ કહ્યું.

"ગુર્જરેશ્વર વનરાજની માફક રાજકુમાર ! તમે પણ

જૈનધર્મનું ગૌરવ વધારી રાજા થશો ત્યારે કોઈમિત્ર મળશે! અમને પણ કવચિત્ સંભારજો ! " બપ્પભટ્ટિએ કહ્યું.

"જેવી રીતે ગુર્જરેશ્વરે શ્રીહેમચંદ્રસૂરિને ગુરૂપદે સ્થાપ્યા. તેમજ હું પણ રાજા થઈશ તો મારા મિત્ર બપ્પભટ્ટિને રાજ્યગુરૂપદે સ્થાપીશ. યથાશક્તિ જૈનધર્મનું ગૌરવ વધારીશ." આમકુમારે હસીને બપ્પભટ્ટિને કહ્યું. "મને લાગે છે કે આ ધર્મ રાષ્ટ્રધર્મ છે."

"તારૂં વચન સર્વથા સત્ય છે. જો કે કાળના દોષે કરીને કેટલાક સૈકાઓથી એમાં મંદતા આવી છે. નહિતર પૂર્વના રાજાઓ ઘણાખરા જૈનજ હતા. તારા પૂર્વજ ચંદ્રગુપ્ત અને તેનો પ્રધાન ચાણાક્ય ભદ્રબાહુ સ્વામીના શ્રાવક હતા. સંપ્રતિ રાજા ત્રણ ખંડ પૃથ્વીનો સ્વામી આર્યસુહસ્તી સ્વામીનો શ્રાવક હતો. તે પૂર્વના શિશુનાગ વંશના મગધેશ્વરો પણ જૈન જ હતા. માલવપતિ વિક્રમાદિત્ય મહારાજ નામધારી પૂર્વે થયેલા સિદ્ધસેનદિવાકરસૂરિનો શિષ્ય હતો. મહાવીરના સમયમાં ભારતના લગભગ બધા રાજાઓ જૈનજ હતા, જેથી રાજ્યધર્મ પણ જૈનજ હતો. કાળદોષે કરીને એમાં મંદતા આવતી જાય છે. જેથી રાજાઓ અમારા પ્રતિબોધને અભાવે કહો કે ગમે તેમ પણ પોતાના મૂળ ધર્મને છોડીને અન્યધર્મના ઉપાસક થતા ગયા. આજે કોઈને બૌદ્ધધર્મની અસર તો કોઈને શૈવધર્મની અસર પ્રગટ જોવાય છે." ગુરૂમહારાજ એટલું બોલીને અટક્યા.

સમય પરિપૂર્ણ થયેલો હોવાથી આ વાતો ને આટલેથ પતાવી સૌ પોતપોતાને કામે લાગ્યા.

પ્રકરણ ૫ મું.

પિતા અને પુત્રી.

અત્યારે મોઢેરા શહેરથી દૂર જંગલમાં બે અશ્વો ચાલ્યા જતા જણાય છે. તો ગુજરાતનાજ એ ઘોડેસ્વારો ! બન્નેના રાજશાહી પોષાકો લગભગ પુરૂષના જેવાજ હતા. છતાં ઝીણી નજરે જોતાં એક પુરૂષ ને એક સ્ત્રી હતાં. પુરૂષની ઉમ્મર લગભગ પચાશ વર્ષની જણાતી, ત્યારે સ્ત્રી તરૂણ બાળા કુમારિકા હતી. નિર્ભયપણે ચાલ્યાં જતાં આ બન્ને કોણ હશે ? શિકારી પોશાક પહેરીને જંગલની ખુલ્લી હવા ખાવાજ નહિ નીકળ્યાં હોય ?

" બાપુ! આપણે ઘણાં દૂર આવી ગયાં. જુઓ, મધ્યાન્હ સમય પણ થવા આવ્યો તે ! " તરૂણ ઘોડેસ્વારે બીજાને કહ્યું.

" હા, બેટા ! તારૂં અનુમાન સત્ય છે. તારી ઇચ્છા હોય તો આપણે હવે પાછા ફરીએ. " જવાબમાં આગળના ઘોડેસ્વારે કહ્યું.

" અવશ્ય ! શહેરથી આપણે લગભગ ચાર પાંચ કોશ

દૂર તો આજ્યાંજ હતું. કેવો ભયંકર અરણ્યમાં આપણે આવી ચડ્યાં ? "

" તને થાક તો નથી લાગ્યો ને ? નહિતર આપણે અ- હીયાં જરા વિસામો લઈને શહેરમાં જઈએ. "

" બાપુ ! થાકની વાત તો નથી, પણ આપણે હવે પાછા ફરીએ તો ઠીક. ભૂખ પણ લાગવા માંડી છે. "

" તો ચાલો " વૃદ્ધે પોતાનો અશ્વ ગામ તરફ વાળ્યો. એને જોઈને તરૂણે પણ અશ્વનું મુખ ફેરવ્યું. મોઢેથી નીક- ળેલા અશ્વો મોઢેરા તરફજ ફર્યા. શહેર ઉપર પોતાની સત્તા ચાલતી હોય તેમ જાણે જંગલમાં પણ પોતાની હકુમત કેમ ન હોય ? એવીજ નિર્ભય મુખમુદ્રા આ પ્રૌઢ પુરૂષની જણાતી હતી. વન અને નગર, મનુષ્ય અને જંગલી ક્રૂર પ્રાણી એને મન સમાન હતાં. રાજમાર્ગ અને ગાઢ ઝાડીમાંનો ખરબચડો માર્ગ એનો એને હિસાબ નહોતો. ત્યારે આ પ્રૌઢ પુરૂષ અને તેની સાથેની બાળા તે કોણ ?

આ બન્ને અશ્વો બીચ ઝાડીનો રસ્તો કાપતા શહેર તરફ જવાને હવામાં ઉડતા હતા, પણ એટલામાંજ એક ભયંકર ગર્જના સંભળાઈ અને હવામાં ઉડતા એ ઘોડા સ્થંભ્યા. બાપુ ! આ તો વાઘની ગર્જના. " પોતાના હથીયાર સંભા- ળતાં એ બાળા બોલી.

" હા, બેટા સાવધાન ! " એ ધનુર્ધારી પુરૂષ ધનુષ્ય ઉપર બાણ ચડાવતાં બોલ્યો.

અત્યંત નજીક આવેલો જોઈ એ તો ભયથી વિહ્વળ થઈ ગઈ. તેમજ એનો ઘોડા પણ તોફાને ચડેલો એટલે ઘોડાને વશ રાખવો કે શિકાર તરફ ખ્યાલ આપવો એ એને ન સુઝયું. મહા મુશ્કેલીએ એ પોતે પોતાના ઘોડાને કાબુમાં રાખી શકતી.

વાઘ તો એની તરફજ પ્રથમ ધસ્યો હતો, પણ આ બીજો ઘોડેસ્વાર એની ઉપર ભાલો તાકીને વચમાં પડયો. તે ભાલો વાઘને લાગ્યો પણ એથી એના જીવનને કાંઇ હાનિ કરનારો ન થયો. આ તો આગમાં ઘી રેડાયું. વાઘ અધિક ખીજાયો. લોહી ઝરતો તે એક શિકારને પુરો કરવાને કુદ્યો. કટાકટીનો પ્રસંગ નજીક આવેલો જોઇને એ મજબુત માણસ પોતાની તરવાર ખેંચી કાઢી ઘોડા ઉપરથી નીચે કુદ્યો.

પોતાની ઉપર વાઘને ધસી આવતો જોઇ એ બાળા અશ્વ ઉપરથી દૂર કુદી પડી અને બીજીજ પળે વાઘનો મજબુત લોખંડી પંજો અશ્વ ઉપર પડયો. એ મજબૂત પ્રાણી આગળ આ ગરીબ પ્રાણીનું શું ગજું ?

પણ વાઘને કાંઇ અશ્વની જરૂર નહોતી. એને તો મનુષ્યશિકારની જરૂર હતી. અશ્વનો શિકાર કર્યા વગર એ તો પેલી બાળા તરફ ફર્યો. બાળાએ પોતાની તલવાર કાઢીને એ ક્રૂર જાનવર તરફ ફેંકી, પણ એની એને ઓછી પરવા હતી. એધડક એનો બાળા તરફ ધસ્યો. પૂર્વ ભવના વેરની વસુલાત કેમ ન કરતો હોય ! બાળાએ હવે જીવવાની આશા છોડી !

મજબુત પુરૂષ ઘોડા ઉપરથી કુદ્યો તો ખરો પણ એને

પગે વાગ્યું હોવાથી એને પોતાના હરાફ તરફ વધતા
થઈ. વાઘ તો એક છલંગમાંજ એ બાળાની પાસે જઇને
પડયો. પોતાનો મજબુત પંજો ઉપાડી થાપ મારવા જાય
એટલામાં સણસણાટ કરતું એક ઝેરી તીર વેગપૂર્વક ધસ્યું
આવતું શિકાર કરવા જતાં એ વાઘના તાળવે ચોટયું, એનું
તાળવું વીંધીને આરપાર નિકળી દૂર જઈ પડયું. એ શિકાર
કરવા જતો ક્રૂર પ્રાણી પોતેજ શિકાર થયો ને ભયંકર રાડ
પાડતો તે ચકરી ખાઇ એકદમ જમીન ઉપર તુટી પડ્યો. એ
મજબુત માણસે પણ પોતાની તલવાર વડે તરફડતો અને
બીજી વખત ઉઠવાનો વ્યર્થ પ્રયાસ કરતો આ અધુરો રહેલો
શિકાર પૂરો કર્યો. ભયંકર આફતનું વાદળ અચાનક આવીને
ખસી ગયું. તેથી બન્નેના જીવમાં જીવ આવ્યા, પણ પેલું
ઝેરી તીર મારનાર ત્યારે કોણ ?

બન્ને જણે પોતાને પરમ ઉપકાર કરનારૂં એ તીર
જોયું હતું. બન્નેના હૃદયમાં વિચાર થયો કે "એ ધનુર્ધારી
પુરૂષ કોણ હશે ?" પણ ત્યાં તો કોઇ નજરે જણાતું ન હોવાથી
"બાપુ! આ તીર મારનાર કોણ ?" બાળાએ પોતાના પિતાને
પૂછયું. ને પોતાની સુંદર આંખો આસપાસ ફેરવવા માંડી.

"ચાલ ! આપણે એની તપાસ કરીએ! એના ઉપકા-
રના બદલામાં આપણે એને સારી રીતે નવાજીએ !" એ
પ્રૌઢ પુરૂષ બોલ્યો.

"હા! બાપુ ! એને ઉપકારનો બદલો તો મળવો જ
જોઇએ !"

" અશાબર ! "

પીળા પુત્રી વાળો કરતાં હતાં એટલામાં એક ધનુર્ધારી તરુણ યુવક મંદ મંદ ડગલાં ભરતો એમના તરફ આવતો એમણે જોયો ! બાળાનું હૈયું એ દુરથી આવતા તરુણને જોઇ ધડકતું " આજ તીર મારનાર ! "

કામદેવના સમો રૂપાળો આ તરુણ એમની સામે આવીને ઉભો રહ્યો. એ સુંદર વદન મંદ મંદ હસી રહ્યું અને પેલા સશસ્ત્ર મજબુત પુરૂષને કોઇ મોટો માણસ સમજીને નમ્યું. બાળાની બન્ને આતુર આંખો ધડકતે હૈયે એની ઉપર ઠરી. એ સુંદર રૂપરાશિનું પાન કરવામાં ડુબી ! " શું ત્યારે આજ તીર મારનાર ? આહ ! કેવું એનું રૂપ ? "

" આવા કટાકટીના પ્રસંગમાં અમને અણધારી મદદ કરનાર તુંજ કે ? " એ પ્રૌઢ પુરૂષે એને જોઇને ઉદ્દગાર કાઢયા.

" હાજી ! મને લાગે છે કે મારૂં તીર તમને પુરતું મદદગાર થયું છે ! " તરૂણે મધુર સ્વરે કહ્યું.

" તારૂં અનુમાન સત્ય છે. મને લાગે છે કે મેં તને ઘણી વખત મોઢેરામાં જોયો છે. ? તું મોઢેરાનો રહિશ છે વારૂ ? "

પ્રત્યુત્તર સાંભળવાને એક હયું ચુપચુપ આતુર બન્યું. હૈયું ધડક્યું. અંતરમાં ઝીણો નાદ ઉઠતો ' મારો સમવડીયો હોય તો કેવું સારૂં ? શા માટે એમ થતું એ તો એ બાળા પણ સમજી શકી નહીં.

૩

યુવકની નજર પણ ક્ષણમાં એ મંજુલ પુરુષ તરફ તો ક્ષણમાં પાસે ચુપચુપ ઉભી રહેલી વ્યક્તિ તરફ ફર્યા કરતી. બીજી વ્યક્તિની સુંદરતા તો અનુપમ હતી પણ એને નવાઈ તો એ થઈ કે ' એ પુરુષ હશે કે સ્ત્રી ? '

" હાજી ? હાલમાં કેટલોક સમય થયાં હું મોઢેરામાં રહું છું. મારા ગુરૂ સિદ્ધસેન પાસે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરૂં છું." એના એક એક શબ્દો મીઠાશથી ભરેલા હતા.

" જતાં શાસ્ત્ર વિદ્યામાં પણ તું કુશળ છે. નિશાન આ-પવામાં તો તું બરાબર નિપુણ છે. પણ તારૂં વતન ભલા ? "

" મારૂં વતન કાન્યકુબ્જ ! મહારાજ યશોવર્માનો હું પુત્ર ? "

" ત્યારે તારૂં નામ આમકુમાર ? " પ્રૌઢ પુરુષ ઉત્સુક [illegible]

[illegible]

હોત તો મારી દિકરીનો જીવ જોખમમાં હતો. ગંભીર આજે તેં એણીને બચાવી ?" એ પ્રૌઢ પુરૂષ સામંતસિંહ હતો તેણે કહ્યું.

"પ્રભુ-વિધિ યે બચાવી ! કોઇ કોઇ સમયે હું આ જંગલમાં નિકળી પડી, મારી શસ્ત્રાસ્ત્રવિદ્યાનો અનુભવ કરૂં છું. આજે મેં વાઘની ગર્જના સાંભળી હતી, વાઘનું ને તમારૂં દ્વંદ્વ યુદ્ધ મેં જોયું. મને લાગ્યું કે હવે તમને મદદની જરૂર છે એટલે તરતજ મારી શક્તિનો મેં ઉપયોગ કર્યો."

"તેં ઘણું સારૂં કર્યું ! નહીતર મારી કમલા તો અત્યારે ક્યારનીય આ સંસાર કુચ કરી ગઇ હોત ! જે થાય તે સારાને માટે ? ચાલ હવે અમારી સાથે ! આજે અમારી સાથે રાજગઢમાં રહેજે ?"

"આપ અહીંના-મોઢેરાના અધિશ્વર છો ?"

"મારા પિતાજી ગુર્જરેશ્વર વનરાજના સામંત છે. એનાપરાક્રમથી ખુશી થઇને મોઢેરાની ગાદી એમને અર્પણ કરી જેવી રીતે ચાંપરાજને ચાંપાનેર વસાવી આપ્યું ?" બાળાવયમાં બોલી ને તેણીની આંખો પેલી બે આતુર આંખો સાથે મળી.

ચારે આંખો એક થતાંજ એ બે તરૂણ હૃદયોમાં એની અસર જાદુઇ થઇ ગઇ. હૃદય કેમ વ્યાકુળ થતું એ ન સમજાયું. જાણે હૈયાં એક બીજાને મળવા વ્યાકુળ હોય-તરફડતાં હોય તેમ ધડકવા લાગ્યું.

"કુમાર ? આપનું આમંત્રણ સ્વીકારી અમારી સાથે

યુવકની નજર પણ ક્ષણમાં એ મંજબુત પુરૂષ તરફ તો ક્ષણમાં પાસે ગુપચુપ ઉભી રહેલી વ્યક્તિ તરફ ફર્યા કરતી. બીજી વ્યક્તિની સુંદરતા તો અનુપમ હતી પણ એને નવાઇ તો એ થઇ કે 'એ પુરૂષ હશે કે સ્ત્રી ?'

"હાજી ? હાલમાં કેટલોક સમય થયાં હું મોઢેરામાં રહું છું. મારા ગુરૂ સિદ્ધસેન પાસે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરૂં છું." એના એક એક શબ્દો મીઠાશથી ભરેલા હતા.

"છતાં શાસ્ત્ર વિદ્યામાં પણ તું કુશળ છે. નિશાન સાધવામાં તો તું બરાબર નિપુણ છે. પણ તારૂં વતન ભલા ?"

"મારૂં વતન કાન્યકુબ્જ ! મહારાજ યશોવર્માનો હું પુત્ર ?"

"ત્યારે તારૂં નામ આમકુમાર ?" પ્રૌઢ પુરૂષ ઉત્સુકતાથી બોલ્યો અને એક જણની છાતી હર્ષથી ગજગજ ઉચ્છળવા લાગી. તેને પોતાના આ સમોવડીયાનો ઉપકાર માનવાનું મન થઇ આવ્યું, પણ પિતાજીને ઉભેલા જોઈ અચકાયું. "તમે અમારો જીવ બચાવ્યો છે રાજકુમાર ? પીતાજી તમને તેનો યોગ્ય બદલો આપશે. પ્રભુએજ તમને અમારી મદદ કરવાને મોકલ્યા, સમજ્યા ?" મીઠાશ ઝરતા શબ્દો એ બાળાના મુખમાંથી નીકળતા હતા. જાદુભર્યો એક એક શબ્દ સાંભળનારનું હૈયું ડુલાવી નાંખતો.

"હા ? આમકુમાર ? તારી અણધારી મદદ ન આવી

પ્રકરણ ૬ ઠું.

ઇતિહાસ પરિચય.

નવમા સૈકાની શરૂઆતનો કનોજરાજ યશોવમ
મગધરાજ ચંદ્રગુપ્તના વંશમાંથી આવેલો, એ આપણે જાણ
ગયા. કેટલીક સાર્વભૌમ સત્તાઓ આ ભારત વર્ષ ઉપ
સ્થપાઈ અને ઉખડી ગઇ. રાજ્યક્રાંતિ ક્યા ક્યા સમયમાં થ
એ સંબંધી કંઇક આપણે નવીન અવલોકન કરવાને ભૂતકાળ
પડદા ઉચકીયે.

પ્રથમ શીશુનાગ વંશના કેટલાક રાજાઓએ ભારતવ
ઉપર પોતાની સત્તા જમાવેલી; છતાં તેમની ગાદીનું કેંદ્રસ્થા
તો મગધ દેશમાંજ હતું. શિશુનાગવંશના કેટલાક રાજાઓ
કુશાગ્રપુરમાં રાજ્ય કરેલું. ત્યાં રહીનેજ મગધ ઉપર સામ્રાજ
ચલાવતા હતા. ત્યારપછી પ્રસેનજીત રાજાએ કુશાગ્રપુર મ
લીને રાજગાદી રાજગૃહમાં સ્થાપી. તેના સો કુમારોમાં બિંબિ
સાર મુખ્ય હતો. પિતાની પાછળ મહાવીરસ્વામીના સમય
બિંબિસાર મગધરાજ થયો. આ રાજાને સિદ્ધાર્થ-બુદ્ધને
પાસ લાગેલો; પરન્તુ પાછળથી એ વર્ધમાન-જ્ઞાતપુત્રના સમ
ગમમાં આવતાં જૈન થયો. એનો પિતા પ્રસેનજીત શ્રી પાર્શ્
નાથ પ્રભુનો શ્રાવક હતો.

બિંબિસાર પછી મહાવીરના સમયમાંજ એનો પુત્ર અ
જાતશત્રુ મગધની ગાદી ઉપર આવ્યો. એણે રાજગ્રહીને બદ

ચંપાનગરી વસાવી ત્યાં રાજ્યગાદી સ્થાપી. એને પણ બૌધનો પાસ લાગેલો; પરન્તુ ઇતિહાસ ઉપરથી સાફ જણાય છે કે પાછળથી તે બૌદ્ધનો શત્રુ બનેલો. શિશુનાગ વંશમાં આ રાજા સમર્થ રાજા થયો ભારતના દરેક રાજાઓને જીતી એણે અજાતશત્રુ નામ ધારણ કર્યું. અજાતશત્રુનો અર્થ એવોજ હોય કે કદાચ તે સમયમાં જેટલી દુન્યા હોય તે બધી એણે જીતી લીધી હોય !

તે પછી અજાતશત્રુનો કુમાર ઉદાયી મગધરાજ થયો. તેણે પાટલીપુત્ર વસાવી ત્યાં રાજગાદી સ્થાપી. ઉદાયી રાજાનો સમય આજથી લગભગ ૨૪૦૦ વર્ષ પૂર્વેનો હતો, ૨૪ મા તીર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામીનો એ શિષ્ય–શ્રાવક હતો. બસ શિશુનાગવંશનો આ છેલ્લો રાજા હતો.

ઉદાયી પછી મગધની ગાદી ઉપર અનુક્રમે નવનંદ રાજાઓ થયા. મહાવીર સ્વામી પછી લગભગ ૬૦ વર્ષે પહેલો નંદ મગધરાજ થયો. એ નવે નંદરાજાઓનું રાજ્ય મોટું અને પ્રબળ હતું. તેમની સેના અને સંપત્તિની કીર્તિ દૂર દેશાવર સુધી પહોંચી હતી. લગભગ દોઢ સૈકો એમની પરંપરા ચાલી. ગ્રીસનો મહાન્ સિકંદર નવમા નંદના સમયમાં પારસના રાજાને હરાવી ઝેલમ નદી ઉતરીને પંજાબમાં આવી ત્યાંના પુરૂષસેન–પૌરસ નામના રાજાને હરાવ્યો. ત્યાંથી સિંધમાં આવીને પાછો પોતાને વતન ગયો.

શ્રી મહાવીરસ્વામી પછી બસો વર્ષ વીત્યા બાદ નવમા-

નંદને છતીને પ્રખ્યાત ચંદ્રગુપ્ત મગધરાજ થયો. મહામંત્રી ચાણાક્ય એનો પ્રધાન હતો.

ચંદ્રગુપ્ત ઈ. સ. પૂર્વે ૩૧૬ માં બાદન સમ્રાટ થયો. એના સમયમાં મહાન્ સિકંદર કે જેનું ઈ. સ. પૂર્વે ૩૨૩ માં મરણ થયું અને એનો સેનાપતિ સેલ્યુકસ એના મોટા રાજ્યનો માલિક થયો. એણે અગીયાર વર્ષ પર્યંત લડીને સીરીયાનું રાજ્ય છતી લીધું. પછી તે મગધ ઉપર ચડી આવ્યો, પણ ચંદ્રગુપ્તે એને સખ્ત હાર ખવડાવી તેની પાસેથી પંજાબ, સિંધ, હાલનો અફગાનિસ્તાન, બલુચિસ્તાન વગેરે મુલક લઈ લીધા. તેની સાથે સંધી થતા સેલ્યુકસે પોતાની કન્યા ચંદ્રગુપ્તને આપી. પોતાને વતન ગયો. ચંદ્રગુપ્તે ઈ. સ. પૂર્વે ૩૧૬ થી ૩૯૨ સુધી રાજ્ય કર્યું.

ચંદ્રગુપ્ત પછી એનો પુત્ર બિંદુસાર ગાદી ઉપર આવ્યો. તેની પછી તેનો પુત્ર અશોક ગાદી ઉપર આવ્યો. આ રાજા પણ બૌદ્ધ હતો, તેને અને સેલ્યુકસના પૌત્ર આન્ટિઓકસને ઇ. સ. પૂર્વે ૨૫૧ માં કરાર થયા. જો કે અશોકરાજાને ઈતિહાસ બૌદ્ધ તરીકે ઓળખાવે છે, છતાં એ ચોક્કસ નથી થતું. બનવાજોગ છે કે પાછળથી તે જૈન થયો હોય! તક્ષશિલાના અશોકના શિલાલેખમાં ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથનું નામ આવે છે; તેમજ ગાંધારના શિલાલેખમાં પણ જૈનોનાં તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથનું નામ સ્પષ્ટપણે જોવાય છે. અસ્તુ! એણે કલિંગ દેશ ઉપર સ્વારી કરીને તે દેશ જીતી લીધો. અશોક પછી એનો પૌત્ર સંપ્રતિ સાર્વભૌમ સમ્રાટ્ થયો—મૌર્યવંશનો

ચંપાનગરી વસાવી ત્યાં રાજ્યગાદી સ્થાપી. એને પણ બૌધનો પાસ લાગેલો; પરન્તુ ઇતિહાસ ઉપરથી સાફ જણાય છે કે પાછ-ળથી તે બૌદ્ધનો શત્રુ બનેલો. શિશુનાગ વંશમાં આ રાજા સમર્થ રાજા થયો ભારતના દરેક રાજાઓને જીતી એણે અજા-તશત્રુ નામ ધારણ કર્યું. અજાતશત્રુનો અર્થ એવોજ હોય કે કદાચ તે સમયમાં જેટલી દુન્યા હોય તે બધી એણે જીતી લીધી હોય !

તે પછી અજાતશત્રુનો કુમાર ઉદાયી મગધરાજ થયો. તેણે પાટલીપુત્ર વસાવી ત્યાં રાજગાદી સ્થાપી. ઉદાયી રાજાનો સમય આજથી લગભગ ૨૪૦૦ વર્ષ પૂર્વેનો હતો, ૨૪ મા તીર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામીનો એ શિષ્ય-શ્રાવક હતો. બસ શિશુનાગવંશનો આ છેલ્લો રાજા હતો.

ઉદાયી પછી મગધની ગાદી ઉપર અનુક્રમે નવનંદ રા-જાઓ થયા. મહાવીર સ્વામી પછી લગભગ ૬૦ વર્ષે પહેલો નંદ મગધરાજ થયો. એ નવે નંદરાજાઓનું રાજ્ય મોટું અને પ્રબળ હતું. તેમની સેના અને સંપત્તિની કીર્તિ દૂર દેશાવર સુધી પહોંચી હતી. લગભગ દેઢ સૈકો એમની પરંપરા ચાલી. ગ્રીસનો મહાન્ સિકંદર નવમા નંદના સમયમાં પારસના રાજાને હરાવી ઝેલમ નદી ઉતરીને પંજાબમાં આવી ત્યાંના પુરૂષસેન-પૌરસ નામના રાજાને હરાવ્યો. ત્યાંથી સિંધમાં આવીને પાછો પોતાને વતન ગયો.

શ્રી મહાવીરસ્વામી પછી બસો વર્ષ વીત્યા બાદ નવમા-

રાજા પણ શક જાતીનો હતો. શકલોકોને ભારતમાંથી કાઢવાનો ઘણા હિન્દી રાજાઓએ પ્રયત્ન કરેલો, તેમાં રાજા વિક્રમાદિત્ય મુખ્ય છે. શકલોકોએ ઉજ્જનરાજ ગર્દભિલ્લને મારીને માળવામાં રાજ્ય સ્થાપેલું. તે વિક્રમાદિત્યે તેમની પાસેથી પડાવી લીધું, અને ઇ. સ. પૂર્વે ૫૭ માં પોતાનો વિક્રમ સંવત ચલાવ્યો. એ વિક્રમાદિત્ય 'શકારિ' ને નામે ઓળખાય છે. ઉજ્જનમાં એણે પોતાની ગાદી સ્થાપી, રાજ્યસત્તા વધારી.

ઇ. સ. ૭૮ માં શક લોકોની સામે પ્રતિષ્ઠાનપુરનો રાજા શાલિવાહન ઉઠેલો. એણે પણ શક લોકોને હરાવી એજ સાલમાં પોતાનો શક ચલાવ્યો.

સીડીઅન લોકો જૈન હોય એમ ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે. ટોડરાજસ્થાનમાં પાના ૬૪, માં ટોડ સાહેબ લખે છે કે ઇ. સ. પૂર્વે અને લગભગમાં જે જાતિઓએ હિન્દુસ્થાન ઉપર સ્વારીઓ કરી તે જતીયોમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીરના વખતથીજ તીર્થંકરની ભક્તિનો ઉપદેશ દાખલ થયો હતો. ઇ. સ. ના બીજા અને ત્રીજા સૈકાઓમાં પણ શક; હૂણ, યવન અને કુશાન લોકોનાં ટોળાં ભારતને હેરાન કરવા લાગ્યાં. છતાં ચડાઇ કરનારા પણ ફાવતા તો નહી જ ઇ. સ. ના ૪ થા સૈકાની શરૂઆતમાં ગુપ્તવંશના પ્રથમ રાજા ચંદ્રગુપ્તે મૌર્યવંશીય ચંદ્રગુપ્તની પેઠે સામ્રાજ્ય સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કરેલો.

શ્રી ગુપ્ત ત્રીજા સૈકાની અંતે થયેલો, તે પછી તેનો પુત્ર ઘટોત્કચ ઇ. સ. ૩૦૦ થી ૩૨૦ સુધી હતો. આ ચંદ્રગુપ્ત

ઘટોત્કચ્છનો પુત્ર હતો. એને નાનપણથી સામ્રાજ્યનાં સ્વપ્નાં આવવા લાગ્યાં. પોતાનું પરિબળ વધારી ઇ. સ. ૩૦૮ માં એણે પાટલીપુત્ર કબજે કરી બીજા રાજાઓને પણ જીતી લીધા. ઇ. સ. ૩૨૦ માં એણે રાજાધિરાજ તરીકે રાજ્યાભિષેક કરાવ્યો. તે પછી દશ વર્ષ જીવ્યો. તેની પછી તેનો પુત્ર સમુદ્રગુપ્ત ગાદીએ આવ્યો અને તેની પછી તેનો પુત્ર બીજો ચંદ્રગુપ્ત રાજા થયો. આ ગુપ્ત રાજાઓની રાજ્યધાની પણ પાટલી પુત્ર હતી. મહાકવિ કાલીદાસે પોતાના રઘુવંશમાં રઘુરાજાના દિગ્વિજયનું જે વર્ણન કર્યું છે તે સમુદ્રગુપ્તનો દિગ્વિજય દૃષ્ટિ આગળ રાખીને જ કર્યું હોય એવો સંભવ છે. સમુદ્રગુપ્ત એ વિશ્વવિજયી રાજા હતો. પુષ્યમિત્રની માફક એણે પણ બધા રાજાઓને જીતી અશ્વમેધ યજ્ઞ કરેલો ! એણે લગભગ ૪૫ વરસ પર્યંત રાજ્ય કરેલું ઇ. સ. ૩૩૦ થી ૩૭૫ સુધી.

સમુદ્રગુપ્તનો પુત્ર બીજો ચંદ્રગુપ્ત એની ગાદીએ આવ્યો. એણે માળવા, ગુજરાત સૌરાષ્ટ્ર ઉપર રાજ્ય કરનારા શક લોકોને હરાવ્યા. ક્ષત્રપવંશનો નાશ કરીને ઉજ્જયિનીનગરી જીતી લીધી. જેવી રીતે સમુદ્રગુપ્તે પૃથ્વીને જીતીને પરાક્રમાદિત્ય નામ ધારણ કરેલું તેવી જ રીતે ચંદ્રગુપ્તે વિક્રમાદિત્ય નામ ધારણ કર્યું. મહાકવિ કાલીદાસ એ ચંદ્રગુપ્ત–વિક્રમાદિત્યનો કવિ હતો. એણે ઇ. સ. ૩૭૫ થી ૪૧૩ લગભગ સુધી રાજ્ય કરેલું; એના સમયમાં ચીનાઇ સાધુ [illegible] આવ્યો હતો. આ સમય પહેલાં [illegible] લીને ગુપ્તરાજાઓએ અયોધ્ય[illegible]

આઠમા સૈકાની શરૂઆતમાં પંચાસરે પોતાની અપૂર્વ દૌલત ઝળકાવી જેથી પરદેશીઓના કાન એનું ગૌરવ, જાહોજલાલી સાંભળીને ચમક્યા. કલ્યાણીપતિ ભુવડ સોલંકી એનો શત્રુ બન્યો. એણે ગુજરાતને પરાધિનતાની બેડીયો પહેરાવી એની રાજલક્ષ્મી લુંટી લેવાનો ઈરાદો જાહેર કર્યો.

આઠમા સૈકાના મધ્યકાલમાં ગુર્જરલક્ષ્મી જયશેખરને વરેલી. તેજ સૌભાગ્ય, અને અનગળઋદ્ધિથી પંચાસર ભારતની આંખે ચડ્યું.

પોતાના અનગળ સૈનિકોને લઇ ભુવડસોલંકી પંચાસર નજીક ધસી આવી એણે જયશિખરને પડકાર્યો. જયશિખરે એ પડકાર ઝીલ્યો. બંને શૂરવીર પોતપોતાના બળાવડે ઝુઝ્યા. એકને સ્વદેશનું રક્ષણ કરવું હતું—બીજાને બલાત્કારે પારકી રાજલક્ષ્મી લુંટવી હતી. કાળના પ્રભાવે કરીને એ આસુરી વૃત્તિનો જય થયો અને જયશિખર યુદ્ધમાંજ મરાયો. પાછું ગુજરાત પરાધિનતાની શૃંખલામાં બંધાયું. સોલંકીયો ગુજરાતની લક્ષ્મીને લુંટાય એમ લુંટવા લાગ્યા. ત્રાસ-જુલ્મથી ગુજરાતની ભૂમિ ખળભળાવી નાખી. જયશિખરનો પુત્ર વનરાજ જૈનોના સહવાસમાં ઉછર્યો. પંદરવર્ષ પછી વનરાજ એના મામાની સાથે રહી યુદ્ધની તાલીમ લેવા લાગ્યો. પરાધિનતાની બેડીઓમાં ગુજરાતે પોતાનું એ સદીનું જીવન પૂર્ણ કર્યું.

વિક્રમની આઠમી સદીના ઉત્તરકાળમાં કનોજની ગાદી ઉપર મૌર્યવંશીય ચંદ્રગુપ્તનો વંશજ યશોવર્મા આવ્યો.

ઇતિહાસ ઉપરથી સમજાય છે કે આ રાજાએ 'શાંતિમાં જીવન ગાળ્યું હોય. જ્યારે ગુજરાત સૌરાષ્ટ્રમાં અશાંતિ હતી તેવે સમયે ભારતના બીજા દેશો શાંતિનો આસ્વાદ લેતા હોય. ગમે તેમ પણ યશોવર્મા વિલાસપ્રિય હતો. એ તો સ્પષ્ટ સમજાય છે પટ્ટરાણી સુયશા તથા બીજી પણ એને અનેક રાણિઓ હતી.

એક વખતે એણે પોતાનાથી હલકા કુળની એક કન્યા સાથે લગ્ન કર્યું, એના રૂપમાં એ મુગ્ધ બની ગયો. એ નવી રાણીએ કામણ કરીને રાજાને એવો તો વશ કરી લીધો કે રાજા એનેજ કાને સાંભળતો, એના બોલેલા શબ્દોજ બોલતો. જેથી રાજકાજમાં પણ એ બરાબર લક્ષ્ય આપતો નહીં. આ નવી રાણીને આધીન રહીને એના અંતઃપુરમાં પડયો રહેતો. રાજા આટલો આધિન હોવા છતાં નવી રાણીને સંતોષ થયો નહીં. પોતાની શોકયોને આવી સ્થીતિમાં જોવાને પણ રાજી નહોતી. ધીરે ધીરે શોક્યનું સાલ દૂર કરવાની યુક્તિઓ રચી એ પ્રયોગ એણે શરૂ કરી દીધો.

એક દિવસ અવસર સાધીને પટ્ટરાણી સુયશા જે ગર્ભવંતી હતી અને તેનાથી આ કુટીલ સ્રી હમેશાં ડરતી હતી. તેનો નાશ કરવાની યુક્તિ રચી રાજાના કાન ભંભેરવા માંડ્યા. પર-પુરૂષ સાથે વ્યભિચાર કરવાનો આરોપ ઉભો કરી મહારાજ કનોજરાજને ઉશ્કેરી મુકયા. કનોજરાજના પોતાના કાન અને બુદ્ધિ તો વેચાઇ ગયાં હતાં. હમણાં તો એમનું સર્વસ્વ આ નવી રાણીજ હતી.

દારૂમાં લક્ષ્મીનો વ્યય કર્યો. પણ એનો મૃત્યુનો ઘંટ વાગી ચુકયો હતો. છતાં બીચારી જીવવાને ધમપછાડ કરી રહી હતી. અરે કોઇ બચાવો! મને જીવાડો? મહારાજ? મને જીવાડો? મારે નથી મરવું." કનોજરાજ, દાસદાસીઓ, વૈદ્યો ક્ષણ ક્ષણ એ નબળી પડતી નાડ જોતા ડાચાં વકાસી રહ્યા હતા. કોઇના મનને એમ થતું કે આ જાલીમ સ્ત્રીના પાપનો ઘડો હજી પણ ભરાયો નથી કે એ જીવવા ઇચ્છે છે? મૃત્યુના એ ભયંકર પડકારમાંથી બચાવવાની કોઇની તાકાત હોઇ શકે છે? બિ-ચારી જીવવાને માટે વલખાં મારતી આ શોક્ય 'હાય' 'હાય' કરતી પરભવનું ખાતું સરભર કરવાને ચાલી ગઇ.

એના મૃત્યુથી રાજાને તો અવશ્ય દુઃખ થયું. રાજાને ખુશી રાખવા માટે બધાઓએ ઉપર ઉપરનો શોક બતાવ્યો. થોડા દિવસ વહી ગયાને રાજા કામકાજમાં એને ભુલી જવા લાગ્યા.

પણ પ્રધાનોના મનમાં સુયશા રાણીનો દેશવટો ખુચતો હતો એમને ખબર પણ હતી કે દેવી ગર્ભવંતા હોવાથી અત્યારે તો રાજ્ય વારસ યુવરાજ પણ પાંચ વર્ષનો થયો હશે માટે રાજાને સમજાવી રાણીને અને પુત્રને તેડાવવાં.

અવસરે યશોવર્મા રાજાને પ્રધાનોએ વાત નિવેદન કરી, સુયશારાણી નિર્દોષ હતી એવી રાજાને ખાતરી કરી આપી. એ કાચા કાનનો રાજા પણ સમજ્યો કે નવી રાણીની સમજાવટથી પોતે કાચું કાપ્યું હતું. જેથી એમને-રાણી અને પુત્રને રાજધાનીમાં બોલાવી લીધાં. મોટા માનપૂર્વક પોતાની પાસે રાખ્યાં.

આમ કુમાર વયમાં વધવા લાગ્યો તે સાથે શસ્ત્રે તેનું લક્ષ શસ્ત્ર અને શાસ્ત્ર વિદ્યા તરફ દોરાયું. ન્યાયવ્યાકરણ દર્શન કરીને આમ નાટ્યકાવ્યમાં આવ્યો. પણ કુમારને મન ઉડાવવાનું વ્યસન લાગ્યું ! જેથી મન મુકીને લક્ષ્મીનો વ્યય કરવા લાગ્યો. જોરથી અપાર લક્ષ્મી કુમાર ક્યાં ખરચતો ? રાજ શોખમાં, ખાનપાનમાં, વસ્ત્રાભૂષણમાં, દાનમાં અને ખુશામતીઆઓને સંતોષવામાં ! કોઇએ રાજના કાન ભંભેર્યા !

એક દિવસ કનોજરાજ યશોવર્માએ એને ખાનગીમાં લક્ષ્મીનો વ્યય નહી કરવા ઉપદેશ કર્યો ! જેથી આ બાળ-કુમાર ગુસ્સે થયો. જો કે પિતાની સામે એ કાંઇ પણ બોલી શક્યો નહી છતાં એ ગુસ્સાથી પિતા ઉપર કોપાયમાન થઈ તેણે પોતાનું વતન છોડ્યું. અને મોઢેરામાં બપ્પભટ્ટીનો મિત્ર અને સિદ્ધસેનસૂરિનો શિષ્ય થયો.

રાજાએ પાછળથી ઘણી તપાસ કરાવી પણ બાળરાજનો પત્તો લાગ્યો નહી. રાણી સુયશા પુત્ર માટે વિલાપ કરવા લાગી. પીતાને ઘણો પશ્ચાત્તાપ થયો પણ જે ઘટના બની ગઇ તેમાં તે નિરૂપાય હતો.

કાળાંતરે રાજાને આમકુમારના મોઢેરાના સમાચાર મળ્યા. પિતાએ પુત્રને તેડાવવા માટે મંત્રીઓને મોકલ્યા પણ એ માનીપુત્ર આવજ શેનો ?

આમકુમાર મોઢેરા આવ્યો એ સમય વિક્રમ સંવ-

નજીકમાં ઉભેલી એક વ્યકિત એની આ ચેષ્ટા જોયા કરતી હતી, બાળાનો ધ્યાન ઢોંગ જોઇને એ મનમાં હસી પડતો. એ ધ્યાનમાં આરૂઢ થયેલી બાળાના બંધન રહીત શ્યામ કેશો હવામાં નૃત્ય કરી રહ્યા હતા. અભિષ્ટ મુર્તિના ધ્યાનથી ઉત્પન્ન થયેલો હર્ષ વિકસ્વર થયેલાં શરીરનાં રોમરાય, એ વાટે પ્રત્યક્ષ થતો "વાહ ધ્યાનના આડંબરમાં મશગુલ થયેલી બાળા તારૂં ધ્યાન !"

બાળાના ચાળા જોનારી એ વ્યકિત આસ્તેથી બાળા ન જોઇ શકે એમ એની નીકટમાં આવી, એણે પોતાનો સ્વર બદલ્યો. "બાળા ! તારા ધ્યાનથી હું પ્રસન્ન થયો છુ ! માગ ! માગ ! ઇચ્છામાં આવે એવું વરદાન માગ !"

અભિષ્ટ ધ્યાનમાં મશગુલ થયેલી બાળા આ શબ્દો સાંભળી ચમકી "આહા ! કોણ બોલ્યું એ !" આજુબાજુ નજર ફેરવી પણ કંઇ જણાયું નહિ. 'શું મારા ધ્યાનથી શેષનાગ પ્રસન્ન થયા કે દેવ ! દાનવની માયા તો ન હોય !' બાળા વિચારમાં પડી.

ફરીને અવાજ આવ્યો ! "બાળા ! માગ ! માગ ! તારી ઇચ્છામાં આવે તે માગ !" બાળા ચમકી "આપ કોણ છો ! પ્રત્યક્ષ થાવ ?"

"દેવતાઓ પ્રત્યક્ષ ન થાય બાળા ?"

"આપ દેવ છો !"

"હા ! હું તને વરદાન આપવા આવ્યો છું ?"

"વાહ ! અમે આજ ધન્ય ! મારી ઉમ્મેદ પૂરણ થાય એવું વરદાન આપો !"

"તારી શી ઇચ્છા છે ?"

"આપકુમાર મારા પતિ થાય !" બાળાના મુખમાંથી અચાનક શબ્દો નીકળી ગયા.

"તથાસ્તુ"

"મારૂં ધ્યાન તો સહજ થયું. વાહ ! શું મારૂં ધ્યાન ! દેવતાઓ પણ કામ ધંધા વગરના જણાય છે. આમ અહેલા-ઇથી પ્રસન્ન થતા હશે ને !"

"જેવું તમારૂં ધ્યાન એવા આ દેવ ! દેવતાઓને આ-પણી શી પડી હોય, એ નાટક તો આપણેજ ભજવી લેવું ?" સામે ઉભેલી એક વ્યક્તિના શબ્દોએ બાળાનું ધ્યાન ખેંચ્યું.

એ વ્યક્તિને જોઇ આ લાવણ્યવતી કુમારિકા ગભરાઇ ગઇ, એ ચંદ્રવદન ઉપર શરમના શેરડા પડયા. પગ નીચેથી જમીન સરી જતી હોય એમ લાગ્યું. એ લાલ લાલ થયેલું વદન કમલ કયાં છુપાવવું એની સમજણ ન પડી. કંપાયમાન થતી તરૂવરોની મૃદુ લતાઓની માફક આ નાજુક દેહલતી ઢંડી પડવા લાગી. શાંત રસમાં નિમગ્ન થઇ ગઇ. એણે જાણ્યું કે પોતાના સમી ભોળીને આ અઠંગ ધુતારે ઠગી હતી. દેવનો પાઠ આજે માનવે ભજવ્યો હતો પણ આખરે તો એ પોતાની આરાધ્ય-મુર્તિ હતી. "તમે કનો જવાસીઓ બધા ઠગા-રાજ !" બાળા કંઇક ધૈર્યતાનું અવલંબન લઈ બોલી અને હસી.

નવીન તારૂણ્યમાં પ્રવેશેલાં આ બન્ને તરૂણ પાત્રો તો એક બીજાના અંતરમાં ક્યારનાંય ઘુસી ગયાં હતાં. એ નવીન સ્નેહનું આકર્ષણ, રક્ત ઓષ્ટ પર જણાતું મંદ સ્મિત જણાઇ આવતું હતું.

જે સમયે આત્મા જે વસ્તુમાં સુખ માને છે, તે વસ્તુ સદંતર અનુકુળ હોય ત્યારે એની મીઠાશમા શું ખામી હોય ? આમકુમાર અને કમળા બન્નેની અરસ્પરસ આવી સ્થીતિ હતી. જગતની એક મહાનમાં મહાન ગણાતી શકિત પ્રેમશકિત ને સ્નેહનું બંધન દ્રઢ કરી એ ગાંઠને મજબુત કરી હતી શરીરો ભિન્ન હતાં છતાં બન્નેનો આત્મા–મન અને વિચાર એક હતાં. દુન્યામાં તો બહુધા પ્રેમનોજ વિજય હોય !

“ પિતાજી તો અચાનક કારણસર પાટણ ગયા છે, લગભગ અઠવાડીયું તો એમને ત્યાં સહેજે પસાર થશે.” કમળાએ આમકુમારના જવાબમાં જણાવ્યું.

કમળાનાં વચન સાંભળી આમકુમાર વિચારમાં પડયો “ કમળા ! એક વાત પૂછું ?” “ પૂછોને ! એકને બદલે બે !” મધુરતા અને ઉત્સુકતા ગર્ભિત એ વાકયો હતાં, પ્રત્યુત્તર સાંભળવા આંખો આતુર હતી. હરિણી સરખી આંખો આમકુમારની આંખોપર ઠરી. વિશ્વામિત્રને ધ્યાન ચ્યુત કરનારી મેનકાની નૃત્ય કરતી આંખોનું કામણ કમળાની નજરમાં કળાતું ! ભસ્માસુરને મોહ પમાડી મુંઝવનારૂં કૃષ્ણનું અપૂર્વ મોહીની સ્વરૂપ કમળાના સ્વરૂપમાં આમકુમારનું હૃદય વલોવી નાંખતું

મહાસમર્થ યોગીરાજના ધ્યાનને ભેદનારાં એ સૌંદર્ય આગળ આમકુમાર તો એક આશાને હિંડોળે ઝુલતો પ્રેમી હતો.

"તારાં માતા પિતા કોઇ દિવસ તારા લગ્નની વાત કરે છે કે નહી?" આમકુમારે કહ્યું. કમળા લગ્નની વાત સાંભળી શરમાઈ ગઇ પણ જવાબ તો આપવોજ જોઇએ. માતાપિતાના વિચારની એને પણ ખબર હતી અને એનું પોતાનું મન પણ આતુર હતું. ફક્ત આમકુમાર વાતની શરૂઆત કરે એટલીજ વાર હતી. ભાવી ભવિષ્યનું કોકડું એને લાગ્યું કે આજે ઉકેલાતું હતું.

એ હું કેમ જાણું? લગન બાબતમાં હું તો કાંઇએ ના સમજું. કમળાએ ઉડાઉ જવાબ આપ્યો.

તું કંઈ સમજતી નથી, લગ્ન શું? પ્રેમ શું? એની તને કાંઇ માહિતી નથી?" આમકુમાર ચીડાયો અને બોલ્યો.

"ના?" એકદમ બોલી દીધું.

ઠીક ત્યારે હું ઠગાયો! આજથી હવે કોઈ દિવસ હું તારી પાસે આવીશ નહી, સારૂં થયું કે તારા મૂર્ખ હૃદયની મને અત્યારથી જ ખબર પડી." નિરાશ થયેલો આમકુમાર ઉભો થઇ ચાલવા લાગ્યો.

આમકુમારને જતો જોઇ એનું ઉજ્વળ ભાવી એના હાથમાંથી સરી જતું દેખાયું એને લાગ્યું કે કાચું કાપીને પોતાને હાથે પોતાનું નિકંદન કાઢયું હતું. આવા પ્રાણવલ્લભ હમેશને માટે પોતાને છોડી જાય એ આઘાત એને અસહ્ય હતો

" રાજકુમાર ? આવા વાત્સલ્યવાળા પિતાનો ત્યાગ કરવો એ કઠોરપણું કહેવાય ? અમને દુઃખ થાય છે કે અમારી છાયામાં રહીને તમે માતાપિતાની ભક્તિ ન શીખ્યા ? " ગુરૂ સિદ્ધસેને કહ્યું.

" ભગવાન્ ! એ પિતાના કઠોર શબ્દો હજી પણ મારા હૈયામાં કોતરાઇ રહ્યા છે ? આપે એમાં શા માટે ખોટું લગાડવું જોઇએ ? " પ્રત્યુત્તરમાં આમકુમારે કહ્યું. પણ એથી ગુરૂનું મન માન્યું નહીં.

" વત્સ ! ગમે તેવા તો પણ એ તારા પિતા કહેવાય ! માતા પિતાનો વાત્સલ્ય ભાવ તું ન સમજે ! એક દિવસ તું પણ જ્યારે પિતાની પદવી ધારણ કરીશ ત્યારે જ એ અનુભવ વસ્તુ તને સમજાશે. માતાપિતાનો વાત્સલ્યથી ઉભરાતો ક્રોધ પણ ક્ષણીક હોય; પિતાના વચનની ખાતર રામે બાર વર્ષ વનવાસનાં દુઃખ સહન કર્યાં. માતાપિતાને કાવડમાં બેસાડીને પોતાની ખાંધે ઉચકી શ્રવણે જાત્રા કરાવી. માતાપિતાના ઉપકારનો બદલો વાળવાની પુત્રની શક્તિ નથી હોતી. એ ઉપકાર ! એ આભાર, એ સ્નેહ, અપૂર્વ વાત્સલ્ય ! એનો બદલો તો તું ઠીક આપે છે ? તારા જેવા ગુણિયલ પુત્ર તો ઉપકારના બદલામાં આવું જ આપે ને ? " ગુરૂ સિદ્ધસેન આમકુમારને સમજાવવા માંડ્યો.

" દેવી સુયશા રાત દિવસ પુત્રની જ ઝંખનામાં રડી રડીને નિસ્તેજ થઇ ગયાં છે. ખાતા પીતાં બસ એક જ વાત !

"મારા આમ ક્યાં છે ? લાવો ! લાવો મારા આમકુમારને શોધી લાવો ! મારૂં એ બચ્ચું અત્યારે ક્યાં રખડતું હશે ? અરે ભુખ લાગી હશે ત્યારે એને કોણ ખવડાવતું હશે ! એની સાર સંભાળ કોણ લેતું હશે !", દેવી સુયશાની આવીજ હાલત છે પ્રધાને કહ્યું "રાજકુમાર ! લગાર નજરે આવીને જુઓ કે તમારી આ હઠને પરિણામે એ વાત્સલ્યપૂર્ણ માતાની શી સ્થીતિ છે ? એક તરફ કનોજરાજ મૃત્યુના મુખમાં પડયા પડયા પણ તમારૂં જ નામ જપી રહ્યા છે. દેવી સુયશા તમારા વિયોગે ગાંડાં ગાંડાં થઇ ગયાં છે ! અરે એ દૃશ્ય જોઇને પાષાણ હૃદય પણ પીગળે છતાં તમારૂં હૈયું તે શાનું ઘડયું હશે ?" ગુણવર્માએ હૃદયની ઉર્મિઓ ઠલવવા માંડી.

"વત્સ ! અમને ખબર છે જંગલમાં જ્યારે અમે તને પ્રથમ જોએલો તે સમયે પણ તારા સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી તારી માતા કેવા વાત્સલ્યથી તારૂં પાલન કરતી. પાંચ વર્ષ અહીંયા પસાર થયાં એ દરમિયાનમાં પણ તારી ઉપરનું એનુ વાત્સલ્ય અમે જોયેલું. એ માતાને તારા માટે કેવી કેવી આશાઓ હતી હા તારા જેવા પુત્રને પામી એ બિચારી આજે ખાચત હતાશ થઇ ગઇ ? એની બધી આશા પાણીના પરપોટાની માફક નષ્ટ થઇ ગઇ !" ગુરૂએ એને સમજાવવા માંડયું.

"ભગવન્ ! બસ ! બસ ! આમકુમાર સમજી જશે. મારો મન એટલો બધો કઠોર હૈયાનો નથી. આપનું વચન

એને માન્ય છે. પ્રધાનોની સાથેજ જેમ બનશે તેમ જલ-
દીથી કનોજ તરફ રવાને થશે." બપ્પભટ્ટીએ આમકુમારની
વતી જણાવ્યું.

"ભગવન્ ! આપનું વચન હું માથે ચડાવું છું. પિતાનાં
દર્શન કરવાને હું આતુર છું !" રાજકુમારે ગુરુનું વચન
અંગીકાર કર્યું.

"બહુ સારૂં ! વત્સ ! તને એજ ઉચિત છે; તારાં માતા
પિતાને મળી તેમનાં ઋણમાંથી તું મુક્ત થા ! ધર્મ સાધનમાં
તત્પર થા ?" ગુ[illegible] સિદ્ધસેનસૂરીએ આશિ[illegible] આપી.

"ભગવન્ ! [illegible] નારી સાથે
[illegible] નહીં
મોકલો તેમના [illegible] આમકુમારે
મારી ભેટલી માગ[illegible]
દરખાસ્ત કરી માગણી કરી.

"તે તારૂં કહેવું ઠીક છે. [illegible]
[illegible] જરૂર છે. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

પ્રયાણનું કર્યું." પ્રધાને ગુરુવર્યોએ પ્રયાણનો વિધિ સમજાવી દીધો.

"ઠીક છે એવી તમારી ઇચ્છા!" રાજકુમારે કહ્યું.

"પ્રધાનજી! રાજાજીને મળી આવ્યા? સામંતસિંહની રજા પણ હવે તો તમારે લેવી પડશે." ગુરુએ પ્રધાનોને ઉદ્દેશીને કહ્યું.

"અમે એમને પણ વાત કરી છે. હવે રજા લેવા સાંજના જઈશું. જેમ બને તેમ સ્વદેશ તરફ તાકીદે જવાની અમારી વૃત્તિ છે. મહારાજની સ્થિતિ ભયંકર છે, ભગવન્! પિતા પુત્રનો મેળાપ થવો એ અસંભવ છે. છતાં કોશિશ કરવી એ અમારી ફરજ છે." પ્રધાને જણાવ્યું.

"તમારો પ્રયત્ન સફલ નિવડો? અને પિતા પુત્ર મળો?" ગુરુએ આશિષ આપી.

"આપનું વાક્ય સફલ થાઓ?" પ્રધાનોએ શુકનની ગાંઠ વાળી.

રાતના પ્રધાનોએ સામંતસિંહને મળી આવી પ્રભાતના સ્વદેશ તરફ ગમનનો પોતાનો નિશ્ચય કહી સંભળાવ્યો. પ્રભાતે કમળા ને પણ સાથે વળાવવા માટે એનાં માતાપિતાએ તૈયારી કરવા માંડી. દિકરીના વિયોગે માતાનું હૈયું ભરાઇ આવ્યું પણ માતા સમજતી હતી કે "દિકરી એ આખરે તો પારકી મિલકત છે, તેમજ આ પ્રસંગ એવો હતો કે એને

એને માન્ય છે. પ્રધાનોની સાથેજ જેમ બનશે તેમ
દીથી કનોજ તરફ રવાને થશે.” બપ્પભટ્ટીએ આમકુમા
વતી જણાવ્યું.

“ ભગવન્ ! આપનું વચન હું માથે ચડાવું છું. પિત
દર્શન કરવાને હું આતુર છું ! ” રાજકુમારે ગુરૂનું વ
અંગીકાર કર્યું.

“ બહુ સારૂ ! વત્સ ! તને એજ ઉચિત છે; તારાં મા
પિતાને મળી તેમનાં ઋણમાંથી તું મુક્ત થા ! ધર્મ સાધન
તત્પર થા ? ” ગુરૂ સિદ્ધસેનસૂરીએ આશિ આપી.

“ ભગવન્ ! મારા મિત્ર બપ્પભટ્ટીજીને મારી સ
મોકલો. તેમના સિવાય મને ક્ષણ માત્ર પણ ચેન પડશે ન
મારી એટલી માગણી આપશ્રી માન્ય રાખો ? ” આમકુમા
દરખાસ્ત કરી માગણી કરી.

“ તે તારૂં કહેવું ઠીક છે. પણ હાલમાં તારે સત્વ
જવાની જરૂર છે. ત્યાં ગયા પછી પણ તું ગમે તે રીતે તા
મિત્રને બોલાવી શકે છે. બપ્પભટ્ટી તારી પાસે આવશે અ
તારી મરજી હશે તો તને હંમેશાં એ ધર્મોપદેશ આપ્ય
કરશે. ત્યાં ગયા પછી અવસરે તેડાવજે. ત્યાં સુધીમાં એને
પાઠ પણ પુરો થશે. ” ગુરૂએ જણાવ્યું.

“ જેવી આપની મરજી. ” કુમારે ટુંકમાં પતાવ્યું.

“ રાજકુમાર ! આવતી કાલે પ્રભાતમાંજ આપણે

પ્રયાણ કરશું." પ્રધાને ગુણવર્માએ પ્રયાણનો વિધિ સમજાવી દીધો.

"ઠીક છે જેવી તમારી ઇચ્છા !" રાજકુમારે કહ્યું.

"પ્રધાનજી ! રાજાજીને મળી આવ્યા ? સામંતસિંહની રજા પણ હવે તો તમારે લેવી પડશે." ગુરૂએ ગુણવર્માને ઉદ્દેશીને કહ્યું.

"અમે એમને પણ વાત કરી છે. હવે રજા લેવા સાંજના જઇશું. જેમ બને તેમ સ્વદેશ તરફ તાકીદે જવાની અમારી વૃત્તિ છે. મહારાજની સ્થિતિ ભયંકર છે. ભગવન્ ? પિતા પુત્રનો મેળાપ થવો એ અસંભવ છે. છતાં કોશિષ કરવી એ અમારી ફરજ છે." પ્રધાને જણાવ્યું.

"તમારો પ્રયત્ન સફલ નિવડે? અને પિતા પુત્ર મળે?" ગુરૂએ આશિષ આપી.

"આપનું વાક્ય સફલ થાઓ ?" પ્રધાનોએ શુકનની ગાંઠ વાળી.

રાતના પ્રધાનોએ સામંતસિંહને મળી આવી પ્રભાતના સ્વદેશ તરફ ગમનનો પોતાનો નિશ્ચય કહી સંભળાવ્યો. પ્રભાતે કમળા ને પણ સાથે વળાવવા માટે એનાં માતાપિતાએ તૈયારી કરવા માંડી. દિકરીના વિયોગે માતાનું હૈયું ભરાઇ આવ્યું પણ માતા સમજતી હતી કે "દિકરી એ આખરે તો પારકી મિલકત છે. તેમજ આ પ્રસંગ એવો હતો કે એને

મોકલવી એજ એક રીતે ઠીક હતું. જ્યારે ત્યારે એક દિવસ વિયોગનો તો વિધિએ નિર્માણજ કર્યો હતો. તો પછી આજેજ ભલે દિકરી પોતાને સાસરે જાય.'

પ્રાતઃકાળે પ્રધાનોએ જવાની તૈયારી કરવા માંડી. આમકુમાર પણ પોતાના મિત્ર બપ્પભટ્ટીજીને મળી ગુરૂ સિદ્ધસેન સૂરિને વાંદવાને આવ્યો. એની સાથે પ્રધાનો હતા. રાજકુમારે ગુરૂને નમી આશિર્વાદ મા[illegible]. "પ્રભુ! શુભ આશિષ આપો ? આપના પુણ્ય દર્શનથી [illegible] પામો ?" [illegible] ગંભિર હતી.

આ સમયે ગુરૂ સિદ્ધસેનસૂરિની મુખમુદ્રા [illegible] વળી [illegible]

[illegible]

છે. મને સમજાય છે કે હવે થોડા સમય પછી તારા ભાગ્યનો ઉદય થશે. કનોજ દેશનો રાજમુગટ તારા મસ્તક ઉપર આવશે. અત્યારે તું સ્વતંત્ર રાજકુમાર છે. ભવિષ્યમાં તું રાજા થશે. રાજકુમાર અને રાજા એ ઉભય સ્થિતિમાં રહેલું મહદઅંતર તું રાજા થઈશ ત્યારે સમજાશે. તે સમયે તારે શું કરવું જોઇએ ? રાજા તરીકે તારી શું શું ફરજ છે ? તારા દેશ પ્રત્યે, તારી પ્રજા પ્રત્યે ને તારા આત્મીય ધર્મ માટે તારે કેવી રીતે વર્ત્તવું જોઇએ, એ બધું તને અનુભવ શીખવશે. તારી કેલવણી, વિદ્યા, અત્યારના તારા ઉચ્ચ સંસ્કારો તને ઘણા કામ લાગશે. પ્રથમાવસ્થામાં મનુષ્યે જે જે માનસિક કે શારિરીક તાલીમ લીધેલી હોય છે, તે બીજી અવસ્થામાં આવતાં એની કસોટી બરાબર થાય છે. છતાં વડીલોનો ધર્મ છે કે વાત્સલ્યભાવથી એમણે બે શબ્દો હિત શિક્ષાના કહેવા જોઈએ. વત્સ ! અત્યારસુધીના ત્હારા જીવનમાં તને જે સત્સંગનો પરિચય થયો છે તેને તું સાર્થક કરજે, રાજા જે ન્યાય પ્રજાને આપે તેજ ન્યાય પોતાના વ્હાલામાં વ્હાલા પુત્રને માટે પણ મંજુર રાખે. પુત્રની માફક પ્રજાને પાળે, જાતમહેનતથી કમાઇને પણ પ્રજાએ કમાણીમાંથી રાજાને એનો અંશ આપે તે કાંઇ રાજાને એશઆરામ કરવા ન હોય, બલ્કે સંકટમાં, ચોરોના ઉપદ્રવમાં, કે પરચક્રની મુશીબતમાં અથવા તો દુષ્કાળ જેવા સમયમાં એ રાજા આપણું રક્ષણ કરે-આપણને મદદ કરે, અથવા તો અમારાજ એ પૈસા લોકોપયોગી કાર્યમાં ખર્ચી પ્રજાની સુખ સગવડતામાં, કેલવણીમાં વધારો

કરે. અધિકારીઓ અલ્પાંશ સત્તા મેળવીને ગરીબ પ્રજાને ન કનડે, જાલીમો, લુચ્ચાઓ, સંત કે સાધુજનોને ન કનડે એ સર્વે રાજાની પ્રજા તરફ રહેલી જાગૃતિ ઉપર આધાર રાખે છે. રાજા જો રાત દિવસ જાગૃત હોય તો બનતાં લગી અધિકારીઓ, કે જુલ્મીઓ પ્રજાને હેરાન કરતા નથી. પ્રજા રામરાજ્યને પણ ભૂલી જાય એવો આદર્શ રાજા થજે.

જે ધર્મનું તને શિક્ષણ મળ્યું છે તારા સંસ્કારોને પોષણ મળ્યું છે એમાં દૃઢ રહેજે. પરન્તુ બીજા પાસે બલાત્કારે એ ધર્મ પળાવવાની ફરજ પાડતો નહી. તારા ધર્મનું ગૌરવ તું સમશેરના બળથી વધારતો નહી. પણ દ્રવ્યથી, ભક્તિથી, પ્રેમથી, પ્રભાવકપણાથી ધર્મનું મહાત્મ્ય વધારજે એટલે આપોઆપ સમાજનું આકર્ષણ થશે. કારણકે પ્રજાને સારૂ તો અવશ્ય ગમે છે.

તારા અહિંસાના વ્રતમાં તું ચુસ્ત રહેજે, નિરપરાધી એવી કીડીને પણ મનથી હણતો ના. તારી પ્રજાના રક્ષણ માટે, તારા દેશના સ્વાતંત્ર્ય માટે પરચક્રના બળ સામે યુદ્ધ કરવાને પાછી પાની કરી જૈન નામને લજવતો ના. કેમકે જૈન માને જીતવું-ગમે તેને પણ જીતવું પછી તે બાહ્યશત્રુ હો વા અંતરંગ ? રાજાઓ કે ગૃહસ્થો પ્રાયઃ (વિશેષ કરીને) બાહ્યશત્રુઓને જીતે છે. સાધુઓ અંતરંગ શત્રુઓને !

જૈન થયો એટલે હથિયાર છોડી કટોકટીને સમયે નિર્બળ બની ઘરમાં બેસવું એ કાંઈ જૈનત્વ નથી. એ તો કાયરતા

વીરતા કહેવાય. એથી તો એનું જૈન નામ સાજવાય, વાસ્તવિકરીતે, તો જે અંતરંગ કે બાહ્ય જે સમયે જેવી સ્થિતિ હોય એવી સ્થિતિમાં પણ જે જે શત્રુઓને જીતે તો જ એ સાચો જૈન કહેવાય. વત્સ ! જે બાહ્ય શત્રુઓને જીતે તે પ્રસંગે અંતરંગ શત્રુઓને પણ જીતી શકે. પરન્તુ બાહ્ય શત્રુઓને જીતવાની કમનાકાતવાળો અંતરંગ શત્રુઓને કેવી રીતે જીતે ? માટે તારી પ્રજાના સંરક્ષણ માટે યુદ્ધ ભૂમિમાં વીરપુરૂષની માફક–તારા પૂર્વજ ચંદ્રગુપ્ત, અશોક અને સંપ્રતિની માફક અડગ ઉભો રહી શત્રુઓને જીતી તારૂં જૈનત્વ સાર્થક કરજે. અહિંસા ધર્મને પાળનારા તારા સરદારો અને સુભટો પોતાની વીરતાને ઝાંખપતો નજ લગાડે. શત્રુઓના ખબર લેવામાં પોતાના બાહુબળનો પરિચય બરાબર કરાવે !

વિશાલાપતિ ચેટક મહારાજે (બારવ્રતધારી ચુસ્ત જૈન રાજાએ) અજાતશત્રુ સામે પોતાની તલવાર ઉઠાવી હતી. દેશના રક્ષણ માટે ચંદ્રગુપ્ત અને સંપ્રતિ રાજાઓએ પોતાની સમશેરો મ્યાનમાંથી બહાર કાઢી હતી. પોતાના ગૌરવને ન્યૂન કરનાર માળવરાજ ચંદ્રપ્રદ્યોત સામે સિંધુપતિ ઉદયન રાજાએ શમશેરો ખખડાવી હતી. બન્ને ચુસ્ત જૈન મહાવીરના ભક્ત જીવદયાના પાળક હતા. એજ ભવમાં દીક્ષા લઇને મોક્ષ કે દેવલોકની લક્ષ્મીને વરનારા ચક્રવર્તીઓ ભયંકર–ખુનખાર યુદ્ધ કરે છે ત્યારે જ છ ખંડના અધિશ્વર થઇ શકે. યુદ્ધમાં શત્રુઓને જીતવા એતો ક્ષત્રીયનું પ્રથમ કર્ત્તવ્ય છે અને એજ સાચો જૈન !

ક્ષત્રીય એટલે જ જૈન બન્નેનો પરસ્પર અભિન્ન સંબંધ છે. કારણકે આ જૈન ધર્મની શરૂઆત કરનાર જ ઇક્ષ્વાકુ વંશીય પ્રથમ પુરૂષ હતા. બધા તીર્થંકરો, ચક્રવર્ત્તી, વાસુદેવો ને બળદેવો શુદ્ધ ક્ષત્રીયો જ હોય છે. જૈનધર્મના પણ એ આદર્શ પુરૂષ હોય છે. જો આ તારો મિત્ર બપ્પભટ્ટી ક્ષત્રીય છે. પ્રભવસ્વામી ક્ષત્રીય હતા. ખુદ મહાવીરસ્વામી ક્ષત્રીયાવતંસ હતા. આજસુધી જેમ રાજાઓએ પોતાનાં રાજ્ય અને યુદ્ધમાં વીરતાથી પોતાનાં જૈનત્વ શોભાવ્યાં છે તેમ તું પણ જૈનત્વને શોભાવજે.

શત્રુઓને પીઠ અને પરસ્ત્રીઓને હૃદય ક્યારે પણ આપતો નહી. **વિક્રમની** માફક **પ્રદેશી** રાજાની માફક દાતાર થજે. રાજ્યની તિજોરીમાં આવેલું પ્રજાનું નાણું પ્રજાનાજ હિતકાર્યમાં વાપરજે પણ કૃપણ થઇ તારા જૈન તત્વને નિંદાવીશ નહી.

દૃઢતાથી શ્રદ્ધાથી આરંભેલું કાર્ય પાર ઉતારજે, પણ અધવચ છોડી દઇ લોકમાં હાંસીને પાત્ર થતોના ! વત્સ ! તારાં માતાના હર્ષનું કારણ થા ? ધર્મમાં દૃઢ-સ્થિર ચિત્તવાળો થા ?" આટલું કહી ગુરૂ મૌન રહ્યા. તે પછી ગુરૂ મહારાજની અનુજ્ઞાથી રાજકુમાર ઉપાશ્રયનાં બહાર નીકળ્યો, સર્વ મંડળ એની સાથે બહાર આવ્યું.

આમકુમાર બપ્પભટ્ટજીને મળી સૈન્ય ના સાથે શહેર બહાર આવ્યો પોતાના સાસુ સસરાને નમ્યો. લક્ષ્મીદેવીએ એનાં મીઠડાં લીધાં. હિતના બે શબ્દો કહ્યા. દિકરી માટે અશ્રુભરી આંખે બે શુકન કહ્યા. " વત્સ ! દિકરી આપીને અમે

તો તારા જેવો દીકરો દીપો. પણ વિધિએ આ ઘટના ઉભી કરી. તમને રજા આપતાં જીભ ચાલતી નથી પણ આવી સ્થિતીમાં અમે તમને કેમ અટકાવી શકીયે. તમારા વિજોગે તમારાં માતપિતાને હૃદયમાં કેવું દુઃખ થતું હશે ? માટે વ્હેલા વ્હેલા વતનમાં જઈ માત પિતાને વ્હાલા થાઓ. અને સુખી થાઓ. અમારી એકની એક દિકરી લાડકોડમાં ઉચ્છરેલીછે. એને માતા પિતાની ઊણપ જણાવા દેશો નહી. જરાપણ ઓછું આવવા દેશો નહી. આજથી એ તમારા શરણમાં છે. એ બાળક છે બાલ્યાવસ્થાની ચપળતાથી એનો અપરાધ થાય થાય તો એને ક્ષમા આપશો." માતાની આંખમાં આંસુ હતાં. સર્વત્ર કરૂણારસ,–શાંત રસનું વાતાવરણ જામી રહ્યું હતું. રાજકુમારે લક્ષ્મીદેવીના એકે એક શબ્દ મસ્તકે ચડાવ્યા. શહેરથી ઘણે દૂર ગયાં હોવાથી એમને પાછા વળવા કહ્યું. પાછા વળતાં છેવટે દીકરીને પણ માતાએ રડતે હૈયે બે શબ્દો કહ્યા. " દીકરી ! આજસુધી અનન્ય મનથી જેવી અમારી ભક્તિ કરી છે તેવી જ રીતે તારાં સાસુ સસરાને ભક્તિથી વશ કરજે. સાસરે શાણી થઈને રહેજે પૂજ્ય પુરૂષો તરફ તારો ઉચીત ધર્મ ભૂલતી ના ? આપણા નિર્મળ કુળને શોભાવજે. તારા હૃદયમાં જે ઉચ્ચ સંસ્કારોનાં બી અમે વાવ્યાં છે એને ખીલવજે, વચનમાં મીઠાશ રાખજે. " દિકરીને શિખામણ આપી સામંતસિંહ અને લક્ષ્મી પોતાના આપ્તજનોની સાથે ઉભાં રહ્યાં ને આ પરદેશી મેમાનોએ છેવટનાં નમન કરી પોતાની મુસાફરી આગળ શરૂ કરી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

પૂર્વ પરિચય.

જગત અનાદિ કાળથી ચાલ્યું આવે છે. ચૌદ રાજલોક-
માંના મધ્યરાજ લોકમાં જગતનો સમાવેશ થઇ શકે છે.
કેટલાક મત વાળાઓ ઇશ્વર કતૃત્વ એ વસ્તુઓ હોય એમ
માને છે. પણ તત્વની ફીલ સુફીના ઉંડા અભ્યાસીઓ તેમજ
જૈનદર્શન ચૌદરાજલોકને શાશ્વત માને છે. જેમ જગત
અનાદિ છે તેવીજ રીતે આત્માઓ પણ કર્મની પ્રકૃતિથી
બંધાયા થકા અનાદિકાળથી એ ચૌદરાજ લોકમાં જન્મ મરણ
કર્યા કરે છે, રથના ચક્રની માફક ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિ-
ણીરૂપ બન્ને કાલચક્રોથી કાળ ગતિ કરી શકે છે. દશ કોડાકોડી
સાગરોપમે અવસર્પિણી તેમજ તેટલોજ કાળ ઉત્સર્પિણીનો
ગણાય. એ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમનું એક કાલચક્ર, એવાં
અનંતા કાલચક્રે એક પુદ્દગલ પરાવર્ત્તન. આ જીવે આજ
સુધીમાં અનંતા પુદ્દગલ પરાવર્ત્તન કર્યાં ધર્મને નહી પામતો
એ ભવિષ્યમાં અનંતા કરશે.

અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીએ દરેકના ૬ આરા-ભાગ
હોય છે. અવસર્પિણી એટલે ઉતરતો, અને ઉત્સર્પિણી
એટલે ચડતોકાલ-આજનો વર્ત્તમાન સમય અવસર્પિણી
પાંચમો આરો !

અવસર્પિણીનો સુષમ સુષમનામે પહેલો આરો ચાર

કોડાકોડી સાગરોપમનો પસાર થયો. તે પછી બીજો સુષમ આરો ત્રણ કોડાકોડી સાગરોપમનો પણ વહી ગયો. ત્રીજો બે કોડાકોડી સાગરોપમનો સુષમ દુષમ નામે આરો પણ ચાલ્યો ગયો. આ ત્રણે આરામાં એટલે લગભગ નવ કોડાકોડી સાગરોપમ જેટલા સમયમાં જુગલીયા મનુષ્યો હોય. આયુષ્ય, બળ, વૈભવ, સુખ, તેજ, સૌભાગ્ય વગેરે ક્રમેક્રમે ઉતરતાં હોય. વ્યવહારે અજ્ઞ હોવાથી ધર્મ કર્મરહીત સરળ સ્વભાવી હોય.

ત્રીજા આરાના અંતમાં ત્રણજ્ઞાને કરીને રૂષભદેવનો જન્મ થયો. એમણે જુગલીક ધર્મને પલટાવી વ્યવહાર ધર્મની શરૂઆત કરી. પ્રથમ રાજા થયા. તે પછી પ્રથમ સાધુ થયા-તીર્થંકર થયા. એ રૂષભદેવ થકી ઈક્ષ્વાકુવંશ ચાલ્યો.

રૂષભદેવના મુખ્ય બે પુત્ર, ભરત અને બાહુબલી તે સિવાય બીજા અઠ્ઠાણું પુત્રો હતા. ભરતને વિનિતાનું રાજ્ય આપ્યું. બાહુબલીને તક્ષશીલાનું રાજ્ય આપ્યું. ભરતના પુત્ર સૂર્યયશાથી સૂર્યવંશની શરૂઆત થઈ બાહુબલીના પુત્ર સોમયશાથી ચંદ્રવંશની શરૂઆત થઈ.

રૂષભદેવ પ્રથમ તીર્થંકર થયા ત્યારે તેમણે ધર્મ દેશના આપી ધર્મની શરૂઆત કરી ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરી. તે પહેલાં એક પણ ધર્મ નહોતો. ધર્મ શબ્દ પણ કોઈના કાને પડ્યો નહોતો. એ રૂષભદેવને થયાં આજે લગભગ એક એક કોડાકોડી સાગર વહી ગયાં છતાં એનો પ્રરૂપેલો ધર્મ

અહીયાંથી ઋગ્વેદાદિ ચારવેદોની ઉત્પતિ થઇ. વ્યાસજીએ બ્ર-
હ્મસૂત્ર રચ્યું જેમ નૈયાયિક મતના મુખ્ય આચાર્ય ગૌત-
મઋષિ થયા તેમજ વેદાંત મતના મુખ્ય આચાર્ય વ્યાસજી
થયા. આ બંને દર્શન એક બીજાના પ્રતિપક્ષીપણે રચાયાં
છે. આ વેદાંત મત જૈન મતની પ્રબળતાથી બનાવેલો સિદ્ધ
થાય છે. જૈન અને સાંખ્યદર્શનનું અનુકરણ કરીને એ મત
બનેલો છે. એ વેદવ્યાસે પોતાના બ્રહ્મસૂત્રમાં જૈન મતની
સ્યાદ્વાદ શૈલીના સપ્તભંગીનું ખંડન કરેલું છે. બીજા
અધ્યાયના બીજા પાદનું [illegible] મું સૂત્ર જુઓ !

[illegible] મિમાંસકશાસ્ત્રનો [illegible] જૈનની [illegible]

[illegible]

એ બંનેને વાદમાં જીતી લઈ તેમની આજ્ઞા માનુમેધ અને પિતૃમેધ યજ્ઞની શ્રુતિએ દ્વારા સ્થાપના કરી યજ્ઞમાં બંનેને હોમીને મારી નાખ્યાં. મિમાંસકમતની પ્રસિદ્ધિ કરવામાં આ પીપ્પલાદ આચાર્યે ઠીક પ્રયાસ કરેલો છે. પીપ્પલાદથી હિંસક યજ્ઞની પ્રવૃત્તિમાં અધિકપણે વધારો થયો.

વેદોમાં મુખ્યતાએ બે ભાગ જોવાય છે. એક છંદ ભાગને બીજો મંત્ર ભાગ, એ લોકો એની ઉત્પત્તિ ૩૧૦૦ વર્ષ લગભગની માને છે અને મંત્ર ભાગ બન્યા ને ૨૯૦૦ વર્ષ માને છે.

એ વેદો ઉપર અવટ, સાયણ, મહીધર અને શંકરાચાર્ય આદિ વિદ્વાનોએ ભાષ્ય, ટીકા, દીપિકા આદિ વૃત્તિઓ રચેલી છે એ ભાષ્યાદિકને અયથાર્થ જાણીને દયાનંદ સરસ્વતીએ વેદો ક્તહિંસા છુપાવવાને નવીન ભાષ્ય બનાવ્યું. પરંતુ બ્રાહ્મણ પંડિતો આ દયાનંદ સરસ્વતીના ભાષ્યને પ્રમાણિક માનતા નથી.

ઈ. સ. ના નવમા સઇકામાં થયેલા શંકરાચાર્યે જૈનોની સ્રસભંગીનું ખંડન કર્યું. એમણે કર્મકાંડની ઉપેક્ષા કરી ઉત્તર મિમાંસાનો માર્ગ પકડી બૌદ્ધમાંથી કેટલાંક તત્વો ગ્રહણકરીને ઉપદેશ દેવો શરૂ કર્યો. કુમારિલ ભટ્ટનો એ અનુયાયી હતો. કુમારિલે પણ જૈન તત્વોનું ખંડન કરવા તરફ લક્ષ્ય આપેલું એનું અધુરૂં રહેલું કાર્ય આ આચાર્યે પરિપૂર્ણ કર્યું.

એજ શંકરાચાર્યની પાછળ દક્ષિણમાં થયેલા રામાનુજ આચાર્યે ઇ. સ. ના બારમા સૈકાની શરૂઆતમાં શંકરાચા-

ર્યના મતનું ઠીક રીતે ખંડન કરેલું છે. શંકરાચાર્યના અદ્વૈત મત ઉપર શતદુષણી નામનો ગ્રંથ રચી રામાનુજ આચાર્યે એને પ્રચ્છન્ન બૌદ્ધ કહીને એના તત્વનું ઠીક ખંડન કર્યું છે.

એ બાવીશમા તીર્થંકર નેમિનાથ અને નવમા વાસુદેવ કૃષ્ણ બળભદ્રને થયા આજે લગભગ ૮૬૦૦૦ વર્ષ કરતાં અ-ધિક સમય પસાર થઇ ગયો. એમના શાસનમાં બ્રહ્મદત્ત બારમા ચક્રવર્તી પાંચાળ (પંજાબ) દેશના કાંપિલ્યપુરનગરમાં સાતસો વર્ષના આયુષ્યવાળા થયા, આ ભરતક્ષેત્રમાં છેલ્લા ચક્રી આ બ્રહ્મદત્તજ થયા છે. દરેક ચક્રવર્તી રાજાઓ, વાસુ-દેવો અને બળદેવો કે પ્રતિવાસુદેવો અહિંસા ધર્મના ઉપાસક જૈન હોય છે, છતાં સંગ્રામમાં એમનાં યુદ્ધો અતિ ભયંકર હોય છે.

ગૌતમ રૂષિ પછી વ્યાસરૂષિ થયા. વ્યાસરૂષિએ તે સિ-વાય અઢાર પુરાણ રચ્યાં, છતાં કેટલાકો પુરાણ વ્યાસજીએ રચ્યાં હોય એમ માનતા નથી. આ વ્યાસરૂષિને થયાં પાંચ હજાર વર્ષ માનવામાં આવે છે.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

જૈન ઇતિહાસની સાંકળ.

નેમિનાથ પછી કાશીનગરમાં અશ્વસેન રાજાના કુમાર પાર્શ્વનાથ તેવીસમા તીર્થંકર થયા. એ પાર્શ્વનાથ પ્રભુએ કમઠ નામના યોગીને પંચાગ્નિ સાધન કરતાં થતી જીવહિંસા પ્રત્યક્ષ બતાવી અહિંસાનો ઉપદેશ કર્યો. શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુને સર્પનું લંચ્છન હોવાથી અને તક્ષ એ સર્પનો પર્યાય વાચક શબ્દ હોવાથી તે સમયના રાજાઓ તાર્ક્ષજાતિના રાજાઓ તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા. છેવટે પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને સમ્મેતશિખરના પહાડ ઉપર મોક્ષે ગયા. આજે પણ એ પહાડ પાર્શ્વનાથના ડુંગર તરીકે ઓળખાય છે.

એ પાર્શ્વનાથજીના મુખ્ય ગણધર શુભદત્તજી થયા. તેમની પાટે હરિદત્તજી, તેમની પાટે આર્યસમુદ્ર, તેમની પાટ ઉપર સ્વયંપ્રભસૂરિ થયા તેમની પછી પાર્શ્વનાથજીની છઠ્ઠી પાટે કેશીસ્વામી પ્રદેશી રાજાને પ્રતિબોધ કરનાર મહાવીર સ્વામીના સમયમાં થયા.

શ્રી સ્વયંપ્રભસૂરિને શિષ્યવર્ગમાં પિહિતાશ્રવ નામે એક શિષ્ય હતો, કપિલવસ્તુનગરના શાકય રાજા શુદ્ધોદનના કુમાર સિદ્ધાર્થે વૈરાગ્ય પામી એ પિહિતાશ્રવ મુનિની પાસે દિક્ષા ગ્રહણ કરી, એમનું નામ બુદ્ધકીર્તિ પાડયું. એ બુદ્ધકીર્તિએ પાછળથી પોતાનો નવીન પંથ ચલાવ્યો.

એક દિવસે એ પાર્શ્વનાથના તીર્થમાં સરયૂ નદીને કાંઠે પલાસ નામે નગર હતું, ત્યાં વિહાર કરતા બુદ્ધકિર્ત્તિ મુનિ આવ્યા ને તપ કર્યું. તપ કરતાં કંટાળ્યા એટલે ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ઉદયથી રૂષભદેવના મરિચીની માફક એમણે પ્રવ્રજ્યારૂપ દિક્ષા છોડી દીધી અને જે " સુઝતો આહાર મલી શકે તે શામાટે પોતાને ન ખપે ? જગતની દરેક વસ્તુઓ ક્ષણીક છે. આત્મા પણ ક્ષણીક છે. માંસ મદ્ય વગેરે સુઝતું મલી શકે તો ખાવા પીવામાં શું દોષ છે ? વલી આત્મા ક્ષણીક હોવાથી કરનારો પણ અન્ય છે, ભોગવનારો પણ કોઇ બીજો આત્મા છે " વગેરે સિદ્ધાન્ત વિરૂદ્ધ પ્રરૂપણા કરીને બૌદ્ધ મત ચલાવ્યો. શારિપુત્ર અને મુદ્‌ગલાયન નામના એના બે મુખ્ય શિષ્યોએ બૌદ્ધ ધર્મની ઠીક રીતે વૃદ્ધિ પણ કરી.

એ કેશીકુમારના સમયમાં ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામી થયા. બુદ્ધના નિર્વાણ પછી લગભગ ચૌદ વર્ષ સુધી મહાવીરસ્વામી કેવલજ્ઞાનીપણે વિચર્યા હતા.

એક રૂષભદેવને છોડીને શેષ તીર્થંકર આદિ શલાકી પુરૂષો–ચક્રવર્તી વાસુદેવ વગેરે ચોથા આરામાં થયા. મહાવીર નિર્વાણ પછી લગભગ સાડાત્રણ વર્ષે બેંતાલીશ હજાર વર્ષ ન્યુન એક કોડાકોડી સાગરનો ચોથો આરો સંપૂર્ણ થયો. મહાવીરસ્વામીની પટ્ટપરંપરા પાંચમા આરામાં ચાલી છે. જે પાંચમા આરાને આજે ૨૪૫૨ વર્ષ થયાં છે. શ્રી મહાવીરસ્વામીના મુખ્ય ગણધર ગૌતમસ્વામી હતા. તે મહાવીરથી ૧૨ વર્ષે મોક્ષે

થયા છતાં મહાવીરસ્વામીની પાટે તરતજ સુધર્માસ્વામી આવ્યા. કેવલજ્ઞાન પામી મહાવીરથી ૨૦ વર્ષે તે સો વર્ષની ઉમરે મોક્ષે ગયા. તેમની પાટે જંબુસ્વામી આવ્યા. તે મહાવીરથી ૬૪ વર્ષે મોક્ષે ગયા. તેમની પછી મોક્ષનો માર્ગ આ ભરત ક્ષેત્રને આશ્રયી બંધ થઈ ગયો. જેથી મનઃપર્યવજ્ઞાન, પરમાવધિ, આહારક શરીર, બન્ને શ્રેણિ, જીનકલ્પી આચાર, છેલ્લાં ત્રણ ચારિત્રને કેવલદુગ આદિ દશ વસ્તુઓ વિચ્છેદ થઇ ગઇ.

એ સમયમાં પાર્શ્વનાથની સાતમી પાટે રત્નપ્રભસૂરિ થયા, એમણે સવાલક્ષ ક્ષત્રીયોને જૈન બનાવી ઉકેશપટ્ટન નામના નગરમાં ઓશવાલ વંશની સ્થાપના કરી. તેમજ શ્રીમાલ નગરમાં ક્ષત્રીયોને જૈન બનાવી શ્રીમાલીવંશની સ્થાપના કરી. મહાવીરથી ૭૦ વર્ષે એ બનાવ બન્યો.

જંબુસ્વામીની પાટે પ્રભવસ્વામી થયા, એ રાજકુમાર હતા. પાછળથી જંબુસ્વામીના ઉપદેશથી એમણે ૫૦૦ ચોરો સહિત દીક્ષા લીધી ને યુગપ્રધાન ચૌદપૂર્વી થયા. જંબુસ્વામીની પાટે એ પ્રભવસ્વામી થયા, તે મહાવીર થકી ૭૫ વર્ષે પંચ્યાસી વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી દેવલોક ગયા. તેમની પાટે શય્યંભવસૂરિ થયા, શય્યંભવસૂરિ રાજગૃહના ધનાઢ્ય બ્રાહ્મણ હતા. પાછળથી પ્રભવસ્વામી પાસે બોધ પામીને દીક્ષા ગ્રહણ કરીને ચૌદપૂર્વી થયા. એમણે પોતાના પુત્ર મનકને માટે દશ વૈકાલિક સૂત્ર રચ્યું. વીર પછી ૯૮ વર્ષે એ સ્વર્ગે ગયા. તેમની પાટે યશોભદ્રસૂરિ થયા. તે મહાવીરથી ૧૪૮

તેમની પાટે ઈંદ્રદિન્નસૂરિ થયા. તેમની પછી વીર સંવત
૪૨૧ માં દિન્નસૂરિ થયા, તેમની પાટે ૧૨ માં સિંહગિરિ
સ્વામી થયા. વીર સંવત ૫૪૭ માં સ્વર્ગે જવાથી તેમની પછી
વજાસ્વામી થયા જે વજાસ્વામી પૂર્વભવમાં જૃંભકદેવ હતો.
ગૌતમસ્વામી સૂર્યનાં કિરણનું અવલંબન લઈને જ્યારે અષ્ટા-
પદ પર્વત ઉપર ચોવીસે જીનવરોને વંદન કરવા ગયા. ત્યારે
એમણે પુંડરિક અધ્યયન વડે પ્રતિ બોધેલો એજ આ વજા-
સ્વામીનો જીવ !

બાલ્યાવસ્થામાં જ વજાસ્વામી અગીયારે અંગભણી
ગયા. એમણે મહાપુરીના બૌદ્ધરાજાને જૈન કર્યો. એમના
સમયમાં વીર થકી ૫૨૫ વર્ષે શત્રુંજય તીર્થ વિચ્છેદ ગયેલું
ત્યાંનો કપર્દિયક્ષ મિથ્યાત્વી થઈ ડુંગરની આશાતના કરતા તે
વીર થકી ૫૭૮ વર્ષે વજાસ્વામીની સહાયથી જાવડશાહે શત્રું-
જયનો તેરમો ઉદ્ધાર કર્યો. સંવત ૧૧૪ માં રથાવર્ત્ત પર્વત
ઉપર વજાસ્વામી અણસણ કરીને સ્વર્ગે ગયા.

ભદ્રબાહુની પાટે થયેલા સ્થુલિભદ્ર સ્વર્ગે જતાં છેલ્લા
ચારપૂર્વ, પ્રથમ સંઘયણને પ્રથમ સંસ્થાન અદૃશ્ય થયાં. અને
વજાસ્વામી સ્વર્ગે જતાં ૧૦ મું પૂર્વ, ચતુર્થ સંઘયણ અને
ચતુર્થ સંસ્થાન એ વ્યવચ્છેદ થઈ ગયાં, એમની પાટે એમના
શિષ્ય વજ્રસેનસૂરિ થયાને બાર વર્ષીય દુકાલ પડ્યો. મહાવીર
પછી ૬૨૦ વર્ષે એટલે વિક્રમ સંવત ૧૫૦ માં વજ્રસેન સ્વામી
સ્વર્ગે ગયા.

એ વજ્રસેનસ્વામીના ચાર શિષ્ય હતા. શ્રી ચંદ્રસૂરિથી ચંદ્રગચ્છની શાખા, નાગેંદ્રસૂરિથી નાગેંદ્ર શાખા, નિવૃતિ-સૂરિથી નિવૃત્ત શાખા, વિદ્યાધરસૂરિથી વિદ્યાધર શાખા, એ પ્રમાણે ચાર શાખાઓ નીકળી. આચારાંગ અને સુયડાંગ સૂત્રોની વૃત્તિના કર્તા શીલાંકાચાર્ય વિક્રમ સંવત ૭૭૨ માં નિવૃતશાખામાં થયા. તેમજ વિદ્યાધર કુલમાં વિક્રમથી ૫૮૫ વર્ષે હરિભદ્રસૂરિ ૧૪૪૪ ગ્રંથના કર્તા થયા.

આ વજ્રસેનસ્વામીના સમયમાં શિવભૂતિ (સહસ્રમલ) નામના મનુષ્યે રથવીરનગરમાં આર્યકૃષ્ણસૂરિ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પાછળથી પોતાના ગુરૂ સાથે વાંધો પડવાથી-વસ્ત્ર સંબંધી તકરાર થવાથી એણે નગ્ન રહેવાનો ઠરાવ કર્યો, ને ગુરૂથી અલગ થઇ ગયો. તેની સાથે એની બેહેન ઉત્તરાએ પણ નગ્ન રહેવાનો વિચાર કર્યો. પણ એણે ધાર્યું કે સ્ત્રી નગ્ન રહેશે તો ઘણો ગેરફાયદો થશે, એમ વિચારી પોતાની બેહેનને કહ્યું કે 'સ્ત્રી જાતિને મોક્ષ મળતો નથી.' એમ કહી એને નિવારી તે પછી તેણે દિગંબર મતનો ફેલાવો કરવા માંડયો. વિક્રમ સંવત ૧૩૯.

એ દિગંબર મતસ્થાપક સહસ્રમલને બે શિષ્ય કોડિન અને કોટ્ટ વીર હતા. તેમના ધરસેન, ભૂતિબલી અને પુષ્પદંત થયા. વિક્રમ સંવત ૨૧૩ પછી પુષ્પદંત અને ભૂતબલીએ જેઠ સુદી ૫ ને દિવસે શાસ્ત્ર બનાવવાં શરૂ કર્યાં. ૭૦૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ધવલ, ૬૦૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ જયધવલ અને ૪૦૦૦૦

વિબુધપ્રભસૂરિ ૨૮ મા ને ૨૯ મા, જયાનંદસૂરિ. ૩૦ મા રવિપ્રભસૂરિ થયા. એ રવિપ્રભસૂરિએ સંવત ૭૦૦ માં નાડોલ નગરમાં શ્રી નેમિનાથ પ્રભુની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. સંવત ૭૨૦ માં બીજા ઉમાસ્વાતિ યુગ પ્રધાન થયા. તેમની પછી ૩૧ મી પાટે શ્રી યશોદેવસૂરિ થયા તેમની પછી ૩૨ મી પાટે પ્રદ્યુમ્નસૂરિ વિક્રમ સંવત ૮૦૦ માં થયા. તેમની પછી નવમા સૈકામાં ત્રીજા માનદેવસુરિ થયા.

વલ્લભીના ભંગ પછી ગુજરાતની રાજ્યધાની વઢીયાર દેશના પાટનગર પંચાસરમાં થઇ એ રાજ્ય વિક્રમના આઠમા સૈકાના મધ્યાન્હ સમયમં તુટ્યું, અને ગુજરાતમાં પર રાજ્યના પ્રતાપે અંધાધુની ચાલી. સંવત ૮૦૨ માં અણહિલ્લપુર પાટણ વસાવી વનરાજે રાજ્યગાદી સ્થાપી, ત્યારથી ગુજરાતમાં શાંતિ જણાવા લાગી.

—⊰❂⊱—

પ્રકરણ ૧૨ મું.

બાળતેજ.

દશપૂર્વધર વજાસ્વામીના શિષ્ય વજ્રસેનસૂરિના ચાર મુખ્ય શિષ્યોમાંથી ચાર શાખા નીકળી. વજ્રસેનસૂરિની પાટે આવેલા ચંદ્રસૂરિથી ચંદ્રકુલની શાખા નીકળી. એ ચંદ્રકુલમાં કંઇ આચાર્યો પરંપરાએ થઇ ગયા. વિક્રમસંવત આઠમા

સૈકાના મધ્યકાળ પછીના સમયમાં એ વંશમાં અજબ વિદ્વાન અને સિદ્ધાંતના પારંગામી એવા સિદ્ધસેનસૂરિ થયા. આ સૂરિ જો કે અપ્રતિબદ્ધ વિહારી હતા. છતાં ગુજરાતદેશમાં આવેલા પાટલાનગર અને મોઢેરામાં વિશેષ સમય રહેતા હતા. ભવ્યજનોને ઉપદેશ આપી જૈનધર્મનું ગૌરવ વધારવાને પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા.

નવમાં સૈકાની શરૂઆતમાં સિદ્ધસેનસૂરિ પોતાના પરિવાર સાથે પાટલાથી વિહાર કરતા શ્રી મહાવીરસ્વામીને વંદન કરવાને મોઢેરા શહેરમાં આવ્યા. આ સમયમાં મોઢેરા મોટું શહેર હતું. મોઢ લોકોની વસ્તી વિશાળ અને ધનધાન્યથી સુખી હતી. તેમના હાડમાંસમાં પણ જૈનત્વ રમી રહ્યું હતું. અહિંસાની ઉપાસક એવી આ મોઢ કોમ વીતરાગનાધર્મનું—જૈનધર્મનું આરાધન કરતી ધર્મ, અર્થ અને કામને બાધા રહીતપણે સિધ્ધ કરતી હતી.

અંતરંગ ભાવભક્તિ પૂર્વક સિદ્ધસેનસૂરિ વિધિપૂર્વક શ્રી મહાવીરસ્વામીને નમીને ત્યાંના સંઘના આગ્રહથી કેટલાક દિવસ ત્યાં રહ્યા. ભવિતવ્યતા યોગે એક દિવસે રાતના શ્રાવકો સાથે ધર્મ ગોષ્ઠી કર્યા પછી સંથારાપોરસી ભણાવીને યોગનિદ્રાએ સુતા હતા. તે સમયે એમણે અલ્પરાત્રી શેષ રહી ત્યારે એક ઉત્તમ સ્વપ્ન જોયું. 'જીનેશ્વરના ચૈત્યના શિખર ઉપર એક કિશોર વયનું સિંહનું બચ્ચું ખેલતું હતું' જ્યારે એમની યોગનિદ્રા દૂર થઇને પ્રાતઃક્રિયા કર્યા પછી સ્વપ્નની વાત યાદ

[illegible]

પૂર્વના ક્ષયોપશમથી બાલકને વૈરાગ્યની તીવ્ર ભાવનાથી દીક્ષા લેવાનો મનોરથ થયો વારંવાર દીક્ષાને માટે તે ગુરૂને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો સંઘના અગ્રેસરો પણ આ બાળકને દીક્ષીત જોવાને આતુર થયા, પણ ગુરૂ મહારાજે એ વાત ઉપર કાંઇ વિશેષ ધ્યાન આપ્યું નહીં. બાળકના અતિઆગ્રહથી ગુરૂ બોલ્યા "વત્સ! તું હજી બાળક છે; જોકે દીક્ષાલેવાની તારી મનોવૃત્તિ અતિ ઉત્કટ છે છતાં તારા માતાપિતાની રજા મંગાવવી જોઇએ. માતા પિતાની અનુમતિ સિવાય તને મારાથી દીક્ષા કેમ અપાય?"

"તો અહીંઆ મારા માતાપિતા કાંઇ આપણને આવીને કનડશે નહીં. મારી ઇચ્છા છે ત્યાં પછી મારા માબાપને પુછવાની શી જરૂર?" બાલકે કહ્યું. એનો વૈરાગ, સંવેગરંગ તીવ્ર હતો, નિશ્ચય અદ્દભુત હતો. એ દ્રઢતા ભેદી શકે એવી કોઇની તાકાત તો નહોતી છતાં એ દ્રઢતાને કસોટીના પત્થર ઉપર કસાવાની જરૂર હતી.

"વત્સ ધીરો થા? આ ચોમાસું પૂર્ણ થતાં આપણે તારે ગામ જઇશું. તારાં માતા પિતાની રજા મેલવીને તને દીક્ષા આપશું પછી કાંઇ?" ગુરૂનો એ વિચાર સર્વેને યોગ્યજ જણાયો. કેટલાક ધર્માભિમાની પુરૂષોને મનમાં ખટકતું કે "કદાચ માતા પિતા રજા નહી આપે ને બાલકને લઇ લેશે તો?" આવો વિદ્વાન બાલક હાથમાં આવેલો સરી જાય એ એમને ગમતું નહોતું.

કોણ છોડાવી શકે ? કોઇની તાકાત છે કે અહીંથી તને લઈ જઇ શકે ? " પિતાએ કહ્યું.

" હા ? બાપાજી ? એવું એક જણ છે કે આપણી ઇચ્છા નહીં છતાં આપણને તે આ ઘરમાંથી બલાત્કારે કાઢી શકે ! મને તો શું બલ્કે તમને પણ કાઢી શકે ? " પુત્રની વાત સાંભળીને માતાપિતા અજાયબ થયાં,

" શું આપણા દુશ્મનો ? એમને તો તારા જવા પછી મેં જીતી લીધા છે. "

" તે છતાં હજુ એક બલવાન દુશ્મન નથી જીતાયો ?

" કયો વારૂ ? "

" મૃત્યુ ? "

સાતવર્ષના સુરપાલની આવી દિવ્ય વાણી સાંભળીને માતપિતા ચકિત થયાં બન્ને એક બીજના સામે જોવા લાગ્યાં " આહા! અત્યારથી આ બાળકનું શું આ જ્ઞાન ? "

" દિકરા ? એ મોતનો તું શા માટે વિચાર કરે છે ? તારે વળી આવા વિચાર શા ? તું જરી મોટો થશે એટલે અમે તને પરણાવશું નાની વહુ આવશે. તારો સંસારનો કોડ પૂરો થશે તને સુખી જોઇ અમારૂં પણ હૈયું ઠરશે. "

" બાપુ ? મને સુખી જોઇ તમારૂ હૈયું ઠરે; એ બરાબર પણ હું શાથી સુખી થઇ શકું એ જાણો છો ? "

" મોટો થશે ત્યારે ધન કમાવાથી, સારી સ્ત્રી પરણવાથી વળી ? "

" ના ! માતાપિતા ! ના ! મને લાગે છે કે દુન્યામાં હું એ માટે નથી આવ્યો ! "

" તો ! "

" હું તો ત્યાગી થવા આવ્યો છું. ગુરૂ મહારાજ સિંધસેન પાસે હું દીક્ષા લઇ જૈન ધર્મ નો ઉદ્યોત કરીશ ? " બાલકે મનની વાત કહી દીધી.

દીક્ષાનું નામ સાંભળી માતાપિતા હેબતાઇ ગયાં. ભાન ભૂલાં એ ક્ષણવાર વ્યગ્રચિત્તવાળાં થઇને શું કરવું એ પણ ભૂલી ગયાં. " શું તું દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો છે ? ઓય મા ! આ તું શું બોલે છે ? ઘેલો તો નથી થયોને દિકરા ? " માતાએ એકદમ સુરપાલને હૈયા સાથે દાબતાં કહ્યું. " દિકરા ? હજી ઉગીને તો ઉભો થયો નથી ત્યાં દીક્ષા શી ? "

માતાનું હેત જોઈ સુરપાલ હસ્યો ! " માતા ! મારે વળી આવાં લાડ શાં ! હું તો હવે સાધુ થવાનો ! તમારી રજા લેવાજ હું ગુરૂને લઇ અહીયાં આવ્યો ! "

" ત્યારે શું અમને છોડીને તું જતો રહેવાનો ? એક વખત છોડીને જતો રહ્યો ત્યારે તારા વગર હૈયા સુનાં બનેલાં અમે કેવાં રડતાંતાં. દિકરા ! તારી વ્હાલી માતાને તું ફરી--ને વળી રડાવવાનો ! તારી વહુનું સુખ મને નહી બતાવીશ ? " માતાએ ડુસકાં ભરી રડવા માંડયું. " સાંભળો છો ? મારા આ લાડકાને એ સાધુએ ભૂરકી નાખી છે કોઈ ઉસ્તાદને: "

બોલાવો ? કે જેથી એ જાદુગરની ભૂરકી ઉતારે ? મારા આ બચ્ચાને ડાહ્યો કરે ? " માતાએ બાળકના પિતાને કહ્યું.

" માતા ! શામાટે વલોપાત કરે છે ? મને કાંઇ ગુરૂએ ભૂરકી નાખી નથી. કે એમણે જાદુ પણ કર્યું નથી. હું તો ત્યાંજ દિક્ષા લેવાનો હતો. પણ ઉલટા એમણેજ તમારી રજા વગર દીક્ષા આપવાની ના પાડી. તેથી એમને સાથે લઇ હું તમારી રજા લેવા ઘેર આવ્યો ! "

" તો અમે તને રજા આપવાનાં નથી. આપણે વળી દીક્ષા શી ? " માતાએ કહ્યું.

" પિતાજી ! હું દીક્ષા લઇશ એ નિઃસંદેહ છે ! તમે મારી માતાને સમજાવી રજા અપાવો ? "

" તે કોઇ રીતે બનવાનું નથી. તું આંખની કીકી સમો એકનોએક છે. અમારો આધાર છે ! આશાઓનો અંબાર છે ! " માતાપિતાએ કહ્યું.

" તમે એ સાધુને કહો કે આપણી આજ્ઞા સિવાય મારા આ લાડીલાને સાધુ ન બનાવે ! હું એને મારા હૈયા આગળથી અળગોજ કરવાની નથી."

માતપિતા અને પુત્રની આ પ્રમાણે દીક્ષા માટે હોંશા-તોંસી ચાલતી હતી. બન્ને પક્ષના વિચારો દૃઢ હતા. અત્યાર સુધી એકે પક્ષનું નમતું જણાયું નહોતું. એટલામાં ડુંખા ઉંધી ગામના સંઘના અગ્રમાન્ય સ્ત્રી પુરૂષોને લઈ ગુરૂ સિદ્ધ-સેનસૂરિના મોઢેરાના શ્રાવકો એમને ત્યાં આવી પહોંચ્યા.

પોતાને ઘેર આવેલા મેમાનોનો ગુરુપાલના માતાપિતાએ સત્કાર કર્યો. અને શામાટે આપ લોકોનાં પનોતાં પગલાં મારે ત્યાં થયાં છે એ જાણવા ઇચ્છયું.

"અમે તમારી પાસે એક ચીજની ભિક્ષા માગવા આવ્યા છીએ. તમે પ્રસન્ન થાઓ અને એ વસ્તુદાન આપી અમારા ગુરૂ સહીત અમો સર્વને કૃતાર્થ કરો !" એક મુખ્ય વ્યક્તિએ કહ્યું.

"સમજી ! સમજી ! હું તમારા આવવાનું કારણ ! તમો બધા આ મારા કોડીલાને લેવા આવ્યા છો ? એને સાધુડા બનાવવા માગો છો કેમ ? ઓ પ્રભુ ? આતે શો જુલમ ?" માતા ડુસકાં ભરી રડવા લાગી.

"બેન ! શા માટે રડો છો ! તમારી રજા હશે તો અમે આ બાળકને લઇ જશું ! તમારો એના ઉપર પહેલો હક છે ! જો તમે આપશો તો તમે જગતપૂજ્ય માતા થશો. તમારા આ કિશોર બાળકને જગતનો ઉદ્ધાર કરવામાં સહાયક થશો !" એક શ્રાવકે કહ્યું.

"રાજાઓના રાજા પણ આ બાળકના ચરણમાં મસ્તક નમાવશે એવો એ જગતમાં પૂજનીય થશે. મોટો પ્રભાવક થશે. આવા જગતઉદ્ધારક બાળકનો જન્મ આપી તમે તો દુન્યા ઉપર ઉપકાર કર્યો છે. તમારો બાલક એ કાંઇ અમારા જેવો ગૃહસ્થ જીવન ગુજારનાર સામાન્ય બાલક ન હોય બેન ?" બીજાએ સમજાવવા માંડયું.

“ માતા ? માતા ? મને રજા આપો ? મારા સુખના માર્ગમાં તમે વિઘ્ન ન નાખો !” બાલકે કહ્યું.

“વત્સ ? દીક્ષામાં શું સુખ જણાયું તને ! ટાઢ, તડકા, ભૂખ, તરસ સહન કરવાં, શરીરે કષ્ટ વેઠવાં એ બધું તું કેમ સહન કરશે ?” માતાએ કહ્યું.

“પાપ કરીને નરકમાં કે તિર્યંચયોનીમાં ઉત્પન્ન થનારા પ્રાણીઓ એમનાં દુઃખો કેવી રીતે સહન કરતા હશે ? માતા ! એવાં દુઃખો આપણે અનંતવાર ભોગવ્યાં છે અને હજી કેટલી વાર ભોગવવાં પડશે. પરાધિનપણે એવાં દુઃખો ભોગવવા કરતાં સ્વતંત્રપણે ચારિત્રનું અલ્પ કષ્ટ ભોગવાય એતો મુ-ક્તિને આપનારૂં થાય માતા.”

“દિકરા ? આવી વાતો કરતાં તને કોણે શીખવ્યું ? એ સાધુએ તને બરાબર ભુરકી નાખી ભમાવ્યો છે !”

“બેન ? તમારો પુત્ર તો જગતનો ઉદ્ધાર કરવા આવ્યો છે ! બાલ્યાવસ્થામાંથીજ જુઓને કેવું વીતરાગપણું લાવ્યો છે ?” એક શ્રાવકે દિલાસો આપ્યો.

“પણ એને અળગો કરવાનું મને મન થતું નથી. એના વગર અમને કેમ ચાલે ? એના વગરતો રડીરડીને મેં મારો સમય કાઢ્યો છે. માંડ ફરીથી એ હાથ આવ્યો છે.”

“માતા ? હું મરી જાત તો તું શું કરત અથવા તો અત્યારે મૃત્યુ કદાચ મારી રાહ જોતું હોત તો મને તું કેમ બચાવી શકત ?”

" દિકરા ? એવી કટુ વાણી ન બોલીયે ? તારે તો હજી દુન્યામાં કંઇ કરવાનું છે આશા ભર્યું તારૂં જીવન હજી તો અવનવા હિંદોળે ઝુલવાનું છે. "

"માતાનો સ્નેહ તો એવોજ હોય. પરન્તુ બેન તમારો આ પુત્ર દુન્યાદારી ભોગવવા નથી આવ્યો ? " એક શ્રાવકે કહ્યું.

" એ બધું મારે જોવાનું છે ! હું મારો પુત્રતો આપીશ નહીં. તમે કોઈ બીજો પુત્ર શોધી કાઢી એને સાધુ બનાવો. "

" બેન ! રત્નો કાંઈ બધે ઉત્પન્ન થતાં નથી. સિંહનું બાલક તો સિંહણજ ઉત્પન્ન કરી શકે ! રોહણાચળ સિવાય રત્નો ન મલી શકે ! "

" તમે તો બધા જીદી થઇને ન આવ્યા હો ! એમ હક કરીને માગો છો ! પણ એમ છોકરાઓને કોઇ આપી દેતું હશે ? દિકરીનાં માગાં હોય; નતો દિકરાનાં ! "

" ઠીક છે બેન ! તમે વિચાર કરી જોજો ! તમે રાજી થઇ હા ભણશો ત્યારેજ અમે એને લઇ જશું. "

સમય થઇ જવાથી અધુરી વાત મુકીને બધા ઉઠ્યા અને પોતાને ઠેકાણે ગયા.

" પણ એતો અપાસરે સુતો છે એનું કેમ ? " એના પિતાએ કહ્યું.

" અરરર ? એતો સાવ ખોટું ! એને ત્યાં સુવા શા શા માટે મોકલ્યો ? એ લોકો એને ભમાવી દેશે. એમના સહવાસમાં તો એને રાખવોજ નહોતો જોઇતો."

" શું કરીયે જીદ્દી છોકરો કોઇનું માને તેમ છે ? " માતાએ કહ્યું.

" એ તો હજી બચ્ચું કહેવાય, સમજણ હોય તો આવું કરેજ શાનો ? આવતી કાલે રાતના એને આપણે ઘેર સુવાડજો. એ ઉંઘી જશે પછી આપણે લઇ ચાલશું. " મોરે જણાવ્યું.

" તમારી સુચના અમને ગમી. માટે આવતી કાલે પહોર રાત વીત્યે જરૂર તમે અહીંયાં આવજો. અમે જવાની બધી તૈયારી કરી રાખશું."

પછી મોરમહારાજ શીવશંકર વગેરે [illegible] ત્યાંથી ઉઠી પોતાને ઘેર ગયા. શીવશંકર ચુસ્ત શૈવ અને કુમારીલ ભટ્ટના શિષ્ય હતા. જેથી જૈન ધર્મ પ્રત્યે તેમની કડુ લાગણી હોય એ સ્વાભાવિક હતું. તેમાં એ પોતાનુ ગૌરવ સમજતા હતા. આજે અચાનક આ કાર્ય આવેલું જોઇ [illegible] મનમાં ઉપકાર માનવા લાગ્યા. સિદ્ધસેનસૂરિને [illegible] બહુ મન થતું તેથી કોઇ પણ રીતે [illegible] [illegible] " [illegible] થતો અટકાવવો એ એણે પોતાને મન નક્કી કર્યું.

આજે સિધ્ધસેનસૂરિ ઠીક સપાટામાં આવ્યા છે. જોઇએ હવે કે હવે પરાજય કોનો થાય છે. આપણો કે એનો."

પ્રાતઃકાલે બાકી શ્રીમતી—સુરપાલની માતા સુરપાલને તેડવાને ઉપાશ્રયે આવી અને કે ટાણે મહારાજના શરણમાં ગઈ. જોયું તો સિધ્ધસેનસૂરિની પાસે સુરપાલ અભ્યાસ કરતો હતો.

" કેમ દિકરા ઘેર આવે છે ને ? " માતાએ પુત્રને ઉદ્દેશીને કહ્યું.

સૂરિએ સુરપાલની માતાને ધર્મલાભ આપ્યો ને કહ્યું " તમારો સુરપાલ ભણવામાં ઘણો હોંશીયાર છે ! એનાં લક્ષણો જોતાં એ કાંઇ તમને કમાઇને ખવડાવશે નહીં. તમે એને સાધુ થવાની રજા કાં આપતાં નથી. "

" મહારાજ ? એ છ વર્ષનો બાલક, હજી તો એના દુધીયા દાંત છે એ સાધુપણું શું સમજે. "

ગમે તેવો મોટો પુત્ર હોય પણ માતા તો એને બાલક જ લેખે ! તમારા બાલકની તમને કિંમત ન હોય. જે પરાક્રમી છે એની કાંઇ વય જોવાતી નથી. ગજેંદ્રોનાં કુંભસ્થળ વિદારતું કેશરીનું બચ્ચું પણ એની મા આગળ તો બાલક જ ગણાય ને ? " સૂરિ બોલતાં બોલતાં મૃદુ હસ્યા. વંદન કરવા આવેલાં શ્રાવક-શ્રાવિકા ગુરૂનો વાદ સાંભળતાં હતાં.

" ભગવન્ ? એ અમારો એકાકી બાળક અમારા જીવનનું જીવન છે. એ બાળકને એમ કેમ છોડાય ? "

“મને ક્યાં ઉપાડી જાઓ છો ?” બાળકે તીવ્રદૃષ્ટિ ફેંકતાં કહ્યું.

“તને અમે તારા મોશાળ લઈ જઈએ છીએ ?” ગોર શિવશંકર બોલ્યા.

“આમ ચોરીછૂપીથી ?”

“હા ! તારા ભલા માટે ચુપચાપ ? અમે તારા હિતની છીએ તે તું ક્યાં નથી જાણતો ?” ગોરે કહ્યું.

“તમો જાણો છો બટુજી ? હું તો હવે સાધુ થવાનો છું. મારે વળી મોસાળ શાં ?”

“એમ ન બોલ બેટા ? અમે તને પરણાવશું ! તને પરણવું નથી ગમતું ?” પિતાએ કહ્યું.

હું તો ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવા આવ્યો છું. બાપુ ! મારે હવે એ પરણવાની રમત શી ? એ સંસાર મારે માટે નહોય” દૃઢ પણ નિશ્ચલ અવાજે બાળકે કહ્યું.

સાત વર્ષના બાળકના એકએક શબ્દો શિવશંકરના હૃદયમાં આરપાર ઉતરતા હતા. આટલી નાની ઉંમરમાં આવો અપૂર્વ વૈરાગ્ય એણે જીંદગીભરમાં આજે જ દીઠો. [illegible] [illegible] બનીને એ બાળકના સામે જોઈ રહ્યા. એમ લાગ્યું કે “આને બાળક કહેવો કે દેવ ?”

“તારે ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવો હોય તો આજ [illegible] [illegible] ધર્મનો ઉદ્ધાર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરજે. પછી કંઈ ? ” [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"કુમારિલભટ્ટ ! એ કોણ વળી ?" બાલકે આતુરનયને પૂછ્યું.

"આપણા વેદાંત ધર્મના મુખ્ય આચાર્ય ! દીક્ષા લેવી હોય તો આપણા ધર્મમાં લેની ?"

"નહી ! મારા ગુરૂ તો સિદ્ધસેનસૂરિજી ! અને ધર્મ તો અહિંસામય જૈન જ !" બાલકે પોતાનો નિશ્ચય જણાવ્યો.

"એ લોકોના ધર્મમાં તેં શું એવું દેખ્યું ? એ લોકોના તત્વોનું તો આપણા આચાર્યે ખંડન કર્યું છે. આપણુંજ તત્વ સત્ય છે." શિવશંકરે પોતાના પક્ષનું સમર્થન કર્યું.

"કુમારિલભટ્ટનું તત્વ સત્ય હોય તો મારા ગુરૂ સાથે વાદ કરે જોઉં જે જીતે એનો હું શિષ્ય થાઉં; બાલકે કહ્યુ.

"વાદ એતો વિતંડાવાદ કહેવાય. એમાં તો કોઇ વખત બુદ્ધિવંત હોય તે પણ જીતી જાય. તારે તો ધર્મના ઉદ્ધાર સાથે કામ છેને ? તો આપણા વેદધર્મનો ઉદ્ધાર કર ?"

હું તો જૈન ધર્મનો ઉદ્ધાર કરીશ. મહારાજ સિદ્ધસેનસૂરિનો શિષ્ય થઇશ." બાલકે પોતાની હઠ ચાલુ રાખી.

છોકરાનો નિશ્ચય અદ્ભૂત હતો. એના નિશ્ચય આગળ પહાડ જેવો શિવશંકરભટ્ટ હારી ગયો. "બાપુ ! સુરપાલ ધગધગતો અંગારો છે. એને મોગાળ લઇ જઇ શું કરશો." શિવશંકરેબપ્પ ઠાકોરને કહ્યું.

"નશીબ હમારાં !" ઠાકોર બોલ્યા. "કેમ સુરપાલ ?

તારે મોશાળ આવે છે કે નહી ? ” સુરપાલે દૃઢ આવાજે કહ્યું. “ ના ! ”

“ બાપુ ! એ છોકરો સાધુ થવાજ જન્મેલો છે. તમે એને રાખીને શું કરશો. મેં તો જોયું એ કદાપિ તમારા ઘરમાં રહેશે નહી. મારૂં માનો તો એને રાજી ખુશીથી જે કરે તે કરવા દ્યો ? તમે રજા નહી આપો તો પણ એ તમારા ઘરમાં તો નહીજ રહે ? ” ભટ્ટજીએ સલાહ આપી.

“ એક સાત વર્ષના બાલકે આપણુ બન્નેને હરાવી દીધા. એના આત્મબળ આગળ આપણે ના ઇલાજ થયા. ” ઠાકોર બોલ્યા.

“ પણ હું સાધુ થાઉં એમાં ખોટું શું ? તમે રાજી ખુશીથી રજા નહી આપો તો પછી હું ખાવું પીવું છોડી દઇશ. બલાત્કારે રજા અપાવવાની ફરજ પાડીશ. ” છોકરાએ ફરીને મક્કમ અવાજે પરખાવ્યું. “ રાજી થઇને રજા આપો તો એમાં મીઠાશ રહેશે. નહીતર હું તો મારૂ ધાર્યું કરીશજ ? ”

“ સાંભળ્યું બાપુ ! તમારા છોકરાનું આ કથન ? ઠાકો[illegible] તો ભલા ! આને રાખીને તમે શું કરશો ? ” ભટ્ટજી બોલ્યા.

સુરપાળને ત્યાંજ છોડીને બન્ને ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. સુરપાલ બીછાને જઇ સુઇ ગયો.

તે પછી બે દિવસ વહી ગયા. પણ હજી સુરપાલને રજ[illegible] નહી મલવાથી એણે ખાવું પીવું તજી દીધું છે. સુરપાલે કાં[illegible] ખાધું ન હોવાથી માતાપિતા પોતે પણ ભુખ્યાંજ હત[illegible]

આખરે કંટાળીને ગુરુપાલને લઇને એનાં માતાપિતા ઉપાશ્રયે આવ્યાં. ગુરુને નમી " ભગવન ! આ અમારો ગુરુપાલ અમે આપને અર્પણ કરીએ છીએ. " એમ બોલી ગુરુપાલને ગુરુના પગે લગાડયો. ગુરુએ ધર્મલાભ આપ્યો. પ્રશંસાના બે શબ્દો કહ્યા. " ધન્ય છે તમારા જેવાં માતાપિતાને કે જેનો બાલક સાધુ થઇને જગતનો ઉધ્ધાર કરશે. "

"ભગવન ! એ અમારો એકનોએક આધાર છે. અમારો પ્રાણ છે. એ અમારા જીવનનું સર્વસ્વ અમે આપને અર્પણ કરીએ છીએ. પરન્તુ અમારી એક માગણી રાખશો ? "

માતાપિતાનાં વચન સાંભળી ઉત્સુક હૈયે ગુરુએ કહ્યું, " ખુશીથી કહો તમારી માગણી ? ".

" દીક્ષા લીધા પછી એનું નામ બપ્પભટ્ટી રાખજો. "

' અસ્તુ ! " ગુરુએ તેમનું વચન અંગીકાર કર્યું.

માતાપિતાનો સ્નેહ અપૂર્વ હોય છે એમનાં હૈયાં રડતાં હતાં. આંખમાં અશ્રુ હતાં. તેમાં વળી માતાના સ્નેહની તો હદ જ ન હોય. ગુરુને ભલામણ કરી અશ્રુ ભરી આંખે બન્ને પાછાં ફર્યાં.

સંઘના આગેવાન શ્રાવકશ્રાવિકાઓએ વારંવાર એમના ઘેર આવી એમને આશ્વાસન આપ્યું એમનાં વખાણ કરવા લાગ્યાં. અને પુત્રનો શોક વિસરાવ્યો.

સિધ્ધસેનાચાર્ય તે પછી વિહાર કરીને ત્યાંથી મોઢેરા

આવ્યા. ત્યાં આગળ સંઘની અનુમતિથી સંવત ૮૦૭ ના વૈશાખ સુદી ૩ ને ગુરૂવારે સુરપાલને દીક્ષા આપી એના માતાપિતાના નામે નામ 'બપ્પભટ્ટી' રાખ્યું.

વિક્રમ સંવત ૮૦૦ ના [illegible]. સુદી ૩ ને દિવસે જન્મ [illegible] ના એમનું સાત વર્ષની [illegible] ના જન્મ થયો. [illegible] માડ્યો. આ બાલ [illegible] ઉમરે દીક્ષા લઇ [illegible] પુરૂષોએ એમને માટે સાધુના [illegible]

[illegible]

પ્રકરણ ૧૫ મું.

વજ્રસ્વામીની માફક પાઠ આપતા. કઠિન વિષયો છતાં અન્ય જનોને સમજાવવાની એમની શક્તિ તીવ્ર હતી. જેથી ગમે તેવો વિષય પણ બીજાને સમજાવી શકતા હતા.

એમની આવી અપૂર્વ યોગ્યતા જોઇને ગુરૂ સિદ્ધસેનસૂરિએ એમને સરસ્વતીનુ આરાધન થઇ શકે એવો સારસ્વત નામે મહામંત્ર આપ્યો. એમણે એ મહામંત્રનું આરાધન કર્યું. પૂર્વના અથાગ પૂણ્યના યોગે આ સારસ્વતમંત્ર એમને સહેજે સિધ્ધ થયો.

એ મંત્રનો જાપ કરતાં સિદ્ધ થયો જેથી તરતજ સરસ્વતીનું આકર્ષણ થયું. બનવા જોગે તે સમયે ગંગાના પ્રવાહમાં સરસ્વતીદેવી નગ્નપણે સ્નાન કરતાં હતાં. એવી સ્થિતિમાં મંત્રનું આકર્ષણ થવાથી એકદમ ત્યાંથી બપ્પભટ્ટીજી-(ભદ્રકીર્ત્તિ) આગળ પ્રગટ થયાં.

સરસ્વતીનું નગ્નસ્વરૂપ જોઇ ભદ્રકીર્ત્તિએ પોતાનું મુખ સહસા ફેરવી નાખ્યું તે સમયે મંત્રના ધ્યાનમાંજ એકાગ્ર ચિત્તવાળી ને પોતાના સ્વરૂપને નહી જાણતી સરસ્વતીદેવી બોલી, "વત્સ ? તારા મંત્રના બળથી હું અહીંઆં પ્રગટ થઇને, તું તો મુખ ફેરવી નાખે છે એતો આશ્ચર્ય ?"

"માતાજી ! તમારૂં આવું વિરૂપ સ્વરૂપ હું કેમ જોઉં ?" ભદ્રકીર્ત્તિ એ કહ્યું.

ભદ્રકીર્ત્તિનાં વચન સાંભળી દેવીને પોતાના સ્વરૂપનો ખ્યાલ થયો. "આહા ? શું આમબાલકનું અસ્ખલિત બ્રહ્મ-

ચર્ય વ્રત ! ” દેવી ભદ્રકીર્ત્તિ ઉપર અધિક પ્રસન્ન થઇ અને એનાં વસ્ત્રો પ્રગટ થયાં.

“ વત્સ ! હું તારા સત્વથી પ્રસન્ન છું. વરદાન માગ ?” દેવીએ કહ્યું.

“ માતાજી ! વાદવિવાદમાં હું અજેય થાઉં ? ”

“ તથાસ્તુ ? ”

“ બીજું કંઈ ! ”

“ જ્યારે મને જરૂર પડે ત્યારે આપે તરતજ ક્ષણ માત્રમાં દર્શન આપવાં ? ”

“ અસ્તુ ! જ્યારે તું સંભારીશ ત્યારે તારી પાસે હું હાજર થઇશ. ”

સરસ્વતીદેવી તરતજ અદૃશ્ય થઇ ગઇ. ભદ્રકીર્ત્તિનું એવી રીતે એક મહાકાર્ય સહી સલામત પાર ઉતર્યું. એ સરસ્વતીનું તેજ તેમનામાં અધિક પણે પ્રકાશવા લાગ્યું. અને બાલ્યાવસ્થામાંથી વાદવિવાદમાં તે સર્વને જીતનારા થયા. જીજ્ઞાસુને તે સહેલાઇથી ધર્મ પમાડતા; પરન્તુ એમને હરાવવાની બુદ્ધિએ કોઇ વાદી એમની પાસે આવીને વાદવિવાદ કરતો એતો હારીનેજ એમની આગળથી વિદાય થતો. સૌ કે જાણ્યું કે આતે શ્રી પાદલિપ્તસૂરિનો નવો અવતાર પ્રગટ થયો કે વજસ્વામીનો ! અથવા શાસનની શોભા વધારવા અને

શક્તિથી ગામે ગામના નાના મોટા સંઘોમાં એમની પ્રસિદ્ધિ અલ્પ સમયમાં થઇ ગઇ. લોકો એમને સરસ્વતીપુત્ર તરીકેજ ઓળખતા.

સિદ્ધસેનસૂરિના શિષ્યસમુદાયમાં ભદ્રકીર્ત્તિ વયે નાના હોવા છતાં જ્ઞાને કરીને સૌથી મોટા થયા. જેથી ગુરૂએ શિષ્યોને પઠનપાઠન કરાવવાનો પોતાની ઉપરનો ભાર ભદ્રકીર્ત્તિને માથે નાખ્યો. કેટલાક શિષ્યો એમનાથી મોટા છતાં એમની પાસેથી વિનય વડે વિદ્યા લેતા ત્યારે કેટલાક પોતાની વિદ્વત્તાથી અનેક શંકાઓ કરીને ભદ્રકીર્ત્તિને મુંઝવવાનો વચમાં પ્રયત્ન કરતા. પણ ભદ્રકીર્ત્તિ એમની ગમે તેવી શંકાઓનું સામાધાન કરી એમને આશ્ચર્ય ચકિત કરી નાખતા.

જૈનોની સ્યાદ્‌વાદશૈલી,–અનેકાંતવાદ, સપ્તભંગી નયનું સ્વરૂપ ઘણીજ સૂક્ષ્મ રીતે એમના સમજવામાં આવ્યું હતું. ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવ એનો પરામર્શ સારીરીતે બીજાને સમજાવી શકતા. ષટ્‌દ્રવ્યનું સ્વરૂપ, એકજ વસ્તુમાં રહેલા ભિન્ન ભિન્ન ધર્મો સ્યાદ્વાદ શૈલી પ્રમાણે બીજાને સારી રીતે સમજાવી શકતા. એમની આવી અપૂર્વ દિવ્ય શક્તિ જૈન શાસનમાં તો શું બલ્કે અન્ય દર્શનીયોના ધર્મ નેતાઓને કાને પણ પરંપરા પહોંચી ગઇ અને એમનાં હૃદયો ખળભળ્યાં. નાના સરખા પણ સિંહના સુતની ગર્જના સાંભળીને ગજેંદ્રોનાં ટોળાં દૂરથી પલાયન કરી જાય છે.

કુમારિલ ભટ્ટને કાને આ વાત આવતાં એ પણ ચમકયો.

એની સ્પર્ધા કરી શકે એવો વિદ્વાન શિષ્ય પોતાને પણ મળે તો ઠીક. એવી સંભાવના કરી, ભોળાનાથની પ્રાર્થના કરી. એને લાગ્યુ કે કોઇ સારા શિષ્યને અભાવે પોતાનું આરંભેલું કાર્ય આ ઉગતું સિંહનું બચ્ચું ફના કરી નાખશે માટે એની સામે ટક્કર ઝીલી શકે અને સ્માર્ત્તવેદાંત ધર્મનું ગૌરવ વધારે એવો શિષ્ય મળે તોજ પોતાનું અધુરૂં રહેલું કાર્ય એ શિષ્ય પાર ઉતારે. એ વેદાંત ધર્મનું ગૌરવ વધારતો અને જૈન તેમજ બૌદ્ધ મતનું [illegible] હવે મરવાની રાહ જોતા જીવતા હતા. અવસ્થા [illegible] થઇ. એની શક્તિઓ [illegible] હતા. તથીજ એને કોઇ [illegible]

લાયક શિષ્યની [illegible] આઘાતપ્રત્યાઘાતોને સહન

બૌદ્ધ [illegible] થયા હતા. જો કે કુમારિલભટ્ટે કરતા બૌદ્ધો પણ [illegible] અ[illegible] કર્યો હતો; છતાં એ જૈનોની [illegible] પણ [illegible] ઉપર પણ [illegible] પ્રતિ પક્ષીઓ સામે [illegible] નામે એક [illegible] હતું. એ દર્શનના [illegible] વચનકુંજર નામે એક [illegible] હતા. વચનકુંજરને [illegible] એ દર્શનના આધારભૂત હતા. વચનકુંજરને લાગ્યું કે એક તરફ વેદાંત -કુમારિલ ભટ્ટ પોતાની સામે [illegible] કાડાને હરીફ તરીકે ઉભા છે બીજી તરફ જૈન દર્શન [illegible] દર્શનના અને પોતાને ડગાવી રહ્યું છે. [illegible] આગમય જૈન દર્શનના આઘાતો એણે પોતાની પીઠ પર [illegible] તો હજી તાજા છે. ત્યાંતો ફરી પાછા એ દર્શનો એને ડગાવા રહ્યા છે. આવી મુશ્કેલી ભરી સ્થીતિમાં એનની સામે ટક્કર ઝીલવા એને

આપ્યું કે "આવા દિવ્ય શક્તિની જરૂર છે. એ દિવ્ય શક્તિની મદદ વડે તેમજ પોતાના હરિફ સામે લડી શકશે. રાજાએ કન્યા તો અગ્યાર પુરૂષો સાથે છે. હરિફ પુરૂષ(પુરૂષને) છતાં પણ એવા જવાબ છે, માટે કાંઈક કરવું."

પ્રકરણ ૧૬ મું.

રાજ્યાભિષેક.

"પ્રધાનજી ! હજી રાજકુમાર તો ન આવ્યા !" શું અત્યારના જમાનાનું બાળકોનું સ્વાતંત્ર્ય ! લોક પણ શબ્દ તેમને કહેવાયજ નહીં ?"

"મહારાજ ! ધીરજ ધરો ! પ્રધાનો ગમે તે પ્રકારે સમજાવીને કુમારને તેડી લાવ્યા વગર રહેશે નહીં. પ્રભુ ઈચ્છા હશે તો આપને પુત્રદર્શન અવશ્ય થશે-આપનો એ મનોરથ સિદ્ધ થશે."

"વ્યાધિને લીધે દિવસે દિવસે હું નબળો પડતો જાઉં છું. મારા શરીરનો મને હવે સુદ્દલે ભરૂસો નથી-મારો મનનો મનોરથ મનમાંજ રહેશે હાય !"

"આપ પ્રભુનું સ્મરણ કરો ? સર્વ સારૂં થશે-આપને આરામ થશે. રાજવૈદ્યો કાળજીથી આપશ્રીની દવા કરી રહ્યા

પડ્યો. પોતાનાં બંધ લોચનો મંદ મંદ રીતે ખુલ્લાં કરી રાજાએ એ-લાડીલું પુરાણું વદન નિહાળ્યું–મહામુશીબતે ઓળખ્યું. એણે જાણ્યું કે પોતાની આખરની ઈચ્છા આજે પૂરી થઈ.

“હાશ! મારો જીવ હવે ગતે જશે! દિકરા! આવ્યો? ભલે આવ્યો?” ક્ષીણ થયેલા કંઠમાંથી એ શબ્દો માંડ માંડ નીકળ્યા. એક વખતનો પ્રચંડ હાથ કુમારના વાંસા ઉપર મૂક્યો. “દિકરા! કહ્યા વગર જતો રહ્યો'તો ને?” જાણે એ નેત્રો ઠપકો દેતાં હોય એમ રાજકુમાર તરફ સ્થીર થયાં.

પિતાજી! “માફ કરો? મારો એ અપરાધ! હાય! દુષ્ટ વિધિએ આપની શી દશા કરી!” રડતાં રડતાં રાજકુમાર બોલ્યો.

“એથી શું! દિકરા! જે જન્મે એ શું મરે નહીં! મેં મારી મુસાફરી પુરી થઈ છે. આજથી કનોજનો રાજમુકુટ હવે તારે શિર છે!”

“બાપુ! એ શું બોલો છો? આપને સારું થઈ જશે...” દિકરાની બાપ પ્રત્યે અત્યારે ભક્તિ ઉભરાતી હતી. [illegible] પુત્રના [illegible] હૃદયમાં ખળભળાટ [illegible] જે [illegible] થઈ ગયું એ કેમ [illegible] શકે?

“[illegible]? [illegible] મારો જીવ [illegible] [illegible] મારી [illegible] [illegible]”

[illegible]

[illegible]

એક શબ્દો રાજકુમારને બાળુની માફક ખુંચતા હતા. એની આંખમાં અશ્રુ હતાં-હૈયું પશ્ચાત્તાપથી સળગતું હતું.

"હા! મને ધિક્કાર છે કે પિતાની સેવા ભક્તિનો લાભ મને ન મળ્યો! અરે મારા જેવા પુત્રો તો માતપિતાને ઉલટા દુઃખરૂપજ થાય. જે માતાપિતાનું રૂણ ફેડવાને માટે પુત્ર ગમે તેટલી ભક્તિ કે બરદાસ કરે તોપણ માતાપિતાના ઉપકારનો બદલો વળી શકે નહીં. એને બદલે મારા જેવા કુલાંગારો તો પિતાને દુઃખ કરનાર થયા. હા? દુર્દૈવ તને ધિક્કાર છે કે મને કુમતિ આપી પિતાની સેવાથી વંચિત કરાવ્યો–પરદેશ ધકેલી દીધો. હા! બાપુ! કહો! કહો! હું શું પ્રાયશ્ચિત કરૂં? આપના મનોરથ હું કેમ સફલ કરૂં?"

"દિકરા! તું આવ્યો એજ મારે મન સર્વસ્વ છે! હું નહોતો ધારતો કે તું મને છેલ્લું દર્શન આપશે-પણ વિધિએ મારી એ ઇચ્છા પૂરી કરી છે. હવે આ કનોજનો રાજમુકુટ તારે શિરે જોઇ હું સુખે સુખે મરીશ." પ્રજાનું સારી રીતે પાલન કરશે એટલે થયું." એમ કહી રાજાએ પ્રધાનોના મુખ સામે જોયું.

પ્રધાનોએ રાજજોશીને બોલાવી ઉત્તમ ચોઘડીયું જોવરાવી રાજમુકુટ આમકુમારના મસ્તકે મૂકી સર્વેએ એને નમન કર્યું. આખર અવસ્થાએ રાજાનુ હૈયું ઠર્યું.

તે પછી રાજકુમાર પોતાની માતાને નમ્યો માતાએ

દુષ્ટ વિધિ ? મારા જેવા પુત્રોને જન્મ આપી શામાટે પૃથ્વીને ભારે મારે છે—પૂજ્ય માતાપિતાને શોકનું કારણ ઉત્પન્ન કરાવે છે ?" બાળકની માફક રાજકુમાર પિતાના ગુણ સંભાળીને રડતો અને પશ્ચાત્તાપથી હૈયાના ઉભરા બહાર કાઢતો.

"રાજકુમાર ! શામાટે હવે શોક કરો છો ? વિધિનો ઉપકાર માનો કે તમારોને એમનો મેલાપ થયો. નહીતર બન્નેની મનની મનમાં રહી જાત ?" પ્રધાન ગુણવર્માએ દિલાસો દેવા માંડયો.

"હાય ? પ્રધાનજી ! જે પિતા સાથે કજીઆ કરી હું પરદેશ જતો રહ્યો, આજે લાખો સોનૈયા ખર્ચતાં પણ એમનું દર્શન દુર્લભ થયું. એ પિતાની રાખ પણ આજે તો હવામાં મળી ગઇ."

"સંસારની માયા એવી જ છે યુવરાજ ! ગઇ વાતનો શોક શો ? ડાહ્યા ગાણસો ગઇ વાતનો શોક કરતાં નથી. આપની રજા હોય તો સારૂં મુહુર્ત્ત જોઇ હવે અમે આપનો રાજ્યાભિષેક કરીયે. રાજા વગર રાજ્યમાં અરાજકતા પથરાઇ જાય. જુલમગારોને સંત સાધુઓને સંતાપવાની તક મલે. મા... આસ્તેથી રાજકુમાર આગળ પ્રધાનોએ રાજ્યાભિષેક મા... પ્રસ્તાવ શરૂ કર્યો.

"આ તમે શી વાત કરો છો ! હજી મારી આં... માંથી આંસુ તો સુકાયાં નથી, પિતાનો વિયોગ મારૂં કલે... વિંધિ નાખે છે, ત્યાં તમે અભિષેકની વાત કરો છો ?"

"રાજકુમાર ? પિતાની ખોટ ધીરે ધીરે ભુલાશે. અત્યારથી રાજ્યાભિષેક માટે તૈયારી કરવું તેપણ અહેને પંદર દહાડા તો નિકળી જશે. કોઈ શુભ મુહૂર્ત આવશે, ત્યારે રાજ્યાભિષેકની ક્રિયા તો થશે. પણ એને માટે તૈયારીઓ તો કરવીજ જોઇએને ?"

"હમણાં એ વાત હાલમાં જવાદો ? જોરથી મારૂં હૃદય ફાટી જાય છે; અરે હું તો પિતાને દુઃખ કરનારોજ થયો."

"તો પણ આપને પશ્ચાત્તાપ થાય છે એ શું ઓછું છે ? આપે આપની ભૂલ જોઇ છે, પિતા પ્રત્યે બને એટલી ભક્તિ બતાવી છે ?" પ્રધાને દિલાસો આપ્યો.

"હા ! પ્રધાનજી, પિતાને દુઃખ દેવામાં હું તો બીજો અજાતશત્રુ પાક્યો. મને પિતાની સેવાનો જોઇએ તેવો લાભ તો નજ મળ્યો. મેં સાંભળ્યું છે કે સમર્થ એવા વર્ધમાન કુંવરની માતાપિતા તરફ અપૂર્વ ભક્તિ હતી. તીવ્રબુદ્ધિ પ્રધાન અભયકુમારની માતાપિતા તરફની પૂજ્ય બુદ્ધિતો જુઓ ? અરે એક પિતાની બે સમજપણે થએલી આજ્ઞાનું પાલન કરી આપણા પૂજ્ય મહાન સમ્રાટ અશોકનાપુત્ર કુણાલ, અંધ થયા. માતાપિતામાં ભક્તિવાળા કુણાલના પુત્ર સંપ્રતિ, અર્ધભરતાધિપ સમ્રાટ થયા. અરે જગતમાં એમનું જ જીવ્યું ધન્ય છે કે જેમણે માતાપિતાનો પડતો બોલ ઉપાડી લઇ, એનું પાલન કર્યું છે. એજ પુરૂષોને ધન્ય છે કે જેમણે માતાપિતાની સેવા બજાવી એમના ઉપકારનું ઋણ અદા કર્યું છે."

" યુવરાજ ? તોપણ માણસને પોતાની ભૂલ સમજાય એ ઓછું નથી. આખરે એ ક્રૂર અજાતશત્રુને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. પિતા તરફ અનન્ય ભક્તિ જાગૃત થઇ. માતપિતાની પાછળ એણે પારાવાર શોક કર્યો. એક બાળકની માફક એ શૂરવીર પુરૂષ રડી પડ્યો. "

" પણ એથી શું ? રાંડ્યા પછીનું એ તો ડહાપણ ! પિતાની હયાતીમાં એ ક્રુરપણે પિતા તરફ વર્ત્યો. બાકી ભક્તિ તો અભયકુમારની ? હું પણ બીજો અજાતશત્રુ–કોણિક જેવો જ પાકયો કે પિતાને દુઃખનું કારણ થયો. "

" હશે હવે એ જુનાં પુરાણાં પડ ઉકેલીને શોકમાં વધારો કર્યે શો ફાયદો ? કાળ જ કોઇ એવો છે કે જુવાન પુત્રોને વૃદ્ધ માતાપિતાનું વાત્સલ્ય નથી સમજાતુ ! એમના પૂર્વના ઉપકારનું સ્મરણ માત્ર પણ નથી થતું. " પ્રધાનોએ સમાધાન કર્યું.

એનું કારણ ? " રાજકુમારે પૂછ્યું.

" પુત્ર જુવાન થાય છે એટલે સ્ત્રી તરફ એનું આકર્ષણ થતાં માતાપિતાની એને ગરજ નથી રહેતી. એમાં કંઈક એની સ્વચ્છંદતા, અવિવેકતાને મદાંધતાથી એને પોતાની ભુલ નથી સમજાતી. કેમકે આ સ્વાર્થમય સંસારમાં મનુષ્યો સ્વાર્થનેજ મુખ્ય ગણી પ્રાયઃ કરીને સ્વાર્થ હોય તોજ એ પ્રવૃત્તિ કરે અન્યથા ઉપકારનું સ્મરણ કરનારા વિવેકી પુત્રો તો કોઇ વિરલાજ હોય. "

"અને હું તો એવા વિવેક હીન મનુષ્યોમાં અગ્રેસર થયો ! હા ! પિતાજી ! પિતાજી !" શોકથી વિહ્વળ થતાં ચક્ષુમાંથી અશ્રુનાં બિંદુ ખરી પડ્યાં.

રાજગઢમાં શોક નિવારવાને મનુષ્યો આવતાં ને જતાં. દિવસો જતાં પ્રધાનોએ રાણી અને રાજકુમારનો શોક ઓછો કરાવ્યો. તે પછી થોડા જ દિવસોમાં એક શુભ દિવસે આમ કુમારનો ધામધુમપૂર્વક રાજ્યાભિષેક થયો. રાજકુમાર મટીને આમકુમાર કનોજરાજ થયો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

રાજમાન.

રાજ્યાભિષેકની ક્રિયામાં આમરાજાએ મુક્તહાથે સંત, સાધુ સજ્જનોને સંતોષ્યા. દાન દેવામાં એણે પાછું જોયું જ નહી. બ્રાહ્મણોને પણ દક્ષિણાઓ આપી. અને પિતાના પ્રતાપમાં વધારો કર્યો. આ સમયે ભારતવર્ષમાં કનોજનું રાજ પણ ઉચ્ચ પંક્તિમાં ગણાતું. બળવાન રાજાઓમાં કનોજરાજની પણ ગણના થતી. એનું પાયદલ, હાથી, ઘોડા અખૂટ હતું. રાજસમૃદ્ધિ પારાવાર હતી. બે લાખ અશ્વોનો એ માલિક ગણાતો. ચૌદસો હાથી અને ચૌદસો રથ યુદ્ધભૂમિમાં શત્રુના લશ્કરમાં હાહાકાર કરી મુકતા. અને પાયદલની સંખ્યા તો એક કરોડની હતી. આવી

[illegible] માલિક થયો. એનામાં ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિનો આમરાજા [illegible] શોભતું અત્યારે એને અનુભવમાં કેળવણીની કયાસ [illegible] [illegible] ને ઉગતા રાજા મૂકવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો હતો. આજ !! [illegible] એના પ્રભાવ [illegible] ચલાવવા માંડ્યું. છે. આમરાજાએ પણ બુદ્ધિપૂર્વક રાજતંત્ર [illegible] કસોટી કરી–નિમકહલાલીની એના પ્રધાનોની એણે બરાબર [illegible] આદર્શ રૂપ રાજા ખાતરી કરી. રામ રાજ્યની માફક પ્રજાને [illegible] પ્રજાને થયો. જે કોઈ જુલમગારો સાધુ [illegible] પ્રજાનો સુભાગ્ય સંતાપતા હતા. એમનો વિનાશ કરી [illegible] પોતાને [illegible] મેળવી. પ્રજાએ પણ જાણ્યું કે [illegible] થયો [illegible] હતો. [illegible] કીર્તિ સાંભળીને એનું રાજ્ય [illegible] હાથ હેઠા પડ્યા. [illegible] એના દુશ્મન શત્રુ રાજાઓના [illegible]

[illegible] રાજ્યાભિષેકને કેટલાક દિવસ વહી ગયા. [illegible] એણે [illegible] [illegible] પિતાનો વિયોગ [illegible] નહોતો. એક [illegible] [illegible] પોતાના [illegible] બાપુ [illegible] શું [illegible] ? " [illegible]

એક દિવસ [illegible]

[illegible]

પિતાના મરણનો જખમ હજી તાજો જ છે એ ગમ તો ત્યારે જ વિસરાય કે મારા મિત્ર બપ્પભટ્ટીજી મારી પાસે હોય."

"આપની ઇચ્છા હોય તો બપ્પભટ્ટીજીને આપની પાસે તેડી લાવીએ." મહા અમાત્ય વરાહમિત્રે જણાવ્યું.

"હા! મારી પણ એજ ઇચ્છા છે કે તમે પ્રધાનોને મોકલીને એમને-મારા મિત્રને અહીંયાં બોલાવો." રાજાએ કહ્યું.

"પણ હાલમાં એ ક્યાં હશે?" પ્રધાને પૂછ્યું.

"મોઢેરામાં તપાસ કરાવો. કદાચ ત્યાં હશે અથવા તો જ્યાં હશે ત્યાંની મોઢેરામાં એમની ખબર પડશે. સામંતસિંહને મારા અને એમની પુત્રીના સુખ સમાચાર કહેવડાવજો." રાજાએ વરાહમિત્રને કહ્યું.

રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે મહા અમાત્યે પ્રધાનોને બીજે દિવસે મોઢેરા તરફ રવાને કર્યાં.

પ્રધાનોએ મોઢેરા આવીને ગુરૂ સિદ્ધસેનને વિનંતિ કરી. "ગુરૂ મહારાજ? કનોજરાજ આમકુમાર એમના મિત્ર બપ્પભટ્ટીજીને અતિ ઉત્કંઠાથી તેડાવે છે, માટે આપ કૃપા કરીને એમને મોકલો. વારંવાર એ પોતાના મિત્ર બપ્પભટ્ટીજીનું નામ યાદ કરે છે. એમનાં દર્શન માટે હંમેશાં આતુર રહે છે."

ગુરૂએ પ્રધાનોની વાણી સાંભળી બપ્પભટ્ટજીની સન્મુખ નજર કરી. "તારો મિત્ર તને યાદ કરે છે. ભદ્રકીર્તિ!"

"જેવી આપની ઇચ્છા? આપને લાભનું કારણ જણાતું

હતો. શુદ્ધ સ્નેહવાળા મિત્રો કોઈ બીજા જગત જન્મ જો એ કામનાને લઈને જ. ભદ્રકીર્તિ ત્યાં જવાથી ઉપકારો અનેક થાય. ભદ્રકીર્તિ ધર્મના લોકોનાં અનેક કાર્યો સારાં જો એ કરાવે એવા કરના દેશમાં વિરોધી આચાર્યોની સભામાં જઈ જૈન ધર્મનો મહિમા વધારે ! કયાંક ફિકરો ના જ્યારે જ સારો એમ આવા વિદ્વાન શિષ્યો ના ગુરૂથી દૂર રહે ત્યારે જ એમના સત્યની, એમની વિદ્વતાની કસોટી થાય." એવી ભદ્રકીર્તિને મોકલવા માટે ગુરૂને અનુમતિ આપવા લાગ્યા. ગુરૂએ પણ એ વ્હાલા શિષ્યને કચવાતે દિલે બીજા સૌનાં આગ્રહથી સહિત-કનોજરાજના પ્રધાનો સાથે મોકલ્યો.

ગામ પરગામ ભવ્યજનોને પ્રતિબોધ કરતા પરિવાર સહીત ભદ્રકીર્ત્તિ પ્રધાનોની સાથે કનોજનગરના સીમાડે આવી પહોંચ્યા, પ્રધાનોએ આમરાજાને નરનાર આગળથી વધામણી પહોંચાડી. રાજાએ મિત્રના આગમન નિમિત્તે નગરમાં મોટો ઉત્સવ મંડાવ્યો. ઘેર ઘેર તોરણો બંધાવ્યાં, રસ્તાઓ સાફસુફ કરાવીને રાજાએ આખું શહેર શણગારવાનો પ્રધાનોને હુકમ આપ્યો. પોતે પોતાના ભાયાતો-પ્રધાનો અને અમલદારો તેમજ નાગરિક નરનારીઓ સહીત મોટા આડંબરથી વાજતે ગાજતે ગુરૂની સામે આવ્યો. ગુરૂની પાસે આવ્યો, એટલે હાથી ઉપરથી નીચે ઉતરી પડયો ને પગે ચાલી મિત્રની પાસે આવી એના ચરણમાં નમ્યો. બીજા મુનિઓને વંદન કર્યું, રાણીઓ તેમજ નગરની ઉત્તમ સ્ત્રીઓ મંગલ ગીતો ગાવા લાગી. એવા જ મહોત્સવ પૂર્વક રાજા ગુરૂને

નગરમાં તેડી લાવ્યો. એ ઓચ્છવ નિમિત્તે અનેક દીનજનોનો દાન વડે ઉદ્ધાર કરી; જૈન ધર્મનો મહિમા વધાર્યો. ચારે વર્ણમાં જૈન ધર્મની વાહવાહ બોલાવા લાગી. રાજકુમાર સમા તેજસ્વી એવા બાળ બપ્પભટ્ટી—ભદ્રકીર્ત્તિને જોઈને નગરનાં સ્ત્રી પુરૂષો અનેક રીતે એમનાં વખાણ કરવા લાગ્યાં. એ બાળસાધુ ઉપર નરનારીઓને પૂજ્ય બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ, લોકોનાં મન એમની તરફ આકર્ષાયાં. એમનાં દર્શન કરી પાપ ધોઇ નાખવાને કનોજ તેમજ આસપાસની પ્રજા ગાંડી ગાંડી થઈ ગઇ. " આહા ? આપણા રાજાના ગુરૂ એ તો આપણા પણ ગુરૂજ ? " એ ભાવના પ્રજાના હૈયામાં જાગ્રત થઇ.

પોતાના બાળમિત્ર—ગુરૂને લઇને રાજા રાજગઢમાં આવ્યો. રાજગઢના ચોગાનમાં બન્ને મિત્રો ઉભા રહ્યા એમણે નજર કરી તો અસંખ્ય માણસની મધ્યમાં એ પોતે ઉભેલા હતા. આ બાળસાધુનાં—રાજાનાગુરૂનાં દર્શન કરવાને એમનાં ઉત્સુક હૈયાં નિહાળ્યાં. કોઇ પોતાના મહેલની બારીઓમાં, કોઈ ગેલેરીઓમાં—તો કોઈ અગાસીઓમાં—ઝરૂખામાં એમ જ્યાં જુઓ ત્યાં માણસોની અખુટ મેદની હતી. છતાં રાજ્યની વ્યવસ્થા સારી હોવાથી શાંતિ જોવાતી. સર્વની શાંતિનો લાભ લઈને એ બાલ સાધુ ભદ્રકીર્ત્તિએ થોડો શો ધર્મોપદેશ આપ્યો. એના એક એક શબ્દો જાણે વદન રૂપી છીપમાંથી મૌક્તિક—મોતી વેરાતાં હતાં. એ મીઠા શબ્દોથી ભરેલી ધર્મરસ ભરીવાણી સાંભળનારાનાં હૈયામાં કોઇ અપૂર્વ ભાવ ઉત્પન્ન કરતી. બાળસાધુનું ઉચામાં ઉંચું પાંડિત્ય

જરાજના વિદ્વાન પંડિતોને પણ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનારૂં થયું.

એ રસ ભર્યો ઉપદેશ પૂર્ણ થતાં રાજા બપ્પભટ્ટીજીને લઇને મહેલમાં ગયો અને પ્રજા આ રાજગુરૂ માટે અવનવા વિચારો કરતી વિખરાઇ. મહેલના વિશાળ દિવાનખાનામાં રાજા ગુરૂને લઇને આવ્યા. રાજાની સાથે એમના પ્રધાનો ભાગાતેદ, રાજ્ય માન્ય બ્રાહ્મણો પંડિતો અને નગરના કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત ગ્રહસ્થો હતા. "મિત્ર તમે આવ્યા તે સારૂ થયું. તમારા પસાયે હું રાજ્ય પામ્યો. મેં તમને કહ્યું તું કે હું રાજા થઇશ ત્યારે મારૂં રાજ્ય તમને આપી દઇશ. માટે આ રાજ્ય તમે જ ગ્રહણ કરો." આમરાજાએ કહ્યું.

રાજાનાં વચન સાંભળીને બપ્પભટ્ટીજી હસ્યા. "મિત્ર ? તમારૂં રાજ્ય તમે જ ભોગવો ! એ રાજ્ય અમારે ન કલ્પે ? અમે તો સંસારનો ત્યાગ કર્યો, ત્યારથી એ સર્વે બાહ્ય પરિગ્રહનો પણ ત્યાગ કર્યો છે. હવે પાછા તમે ફરીને અમને એ બંધનમાં પાડવા ઇચ્છો છો શું !"

"મિત્ર ? અર્ધ રાજ્ય પણ લ્યો ! તમે પણ મારી માફક સુખી થાઓ ? તમારા ઉપકારના ઋણમાંથી મારો આત્મા મુક્ત કરો. !" રાજાએ ફરીને આગ્રહ કર્યો.

"રાજન્ ? હવે એવા આગ્રહથી સર્યું. અમો ત્યાગીઓને રાજ્યનું શું પ્રયોજન હોય ? અનેક દોષોથી ભરેલું એ રાજ્ય અમને તો અધોગતિએજ લઇ જનારૂં થાય ? અમારો વિનાશ કરનારૂં થાય !"

બૌદ્ધોને નિરૂત્તર કરી દીધા. બૌદ્ધાચાર્યે પણ જાણ્યું કે વસ્તુ તત્વને નહીં સમજનારા આવા મુર્ખાઓ સાથે વાદ કરવો એ નકામી માથા ફોડ છે. જેથી બૌદ્ધો એ આર્યાવર્ત [illegible] છોડીને ચાલ્યા ગયા, એટલે કુમારિલભટ્ટ પોતાનો જય માનીને ફુલાયો. અને લોકોને સમજાવવા લાગ્યો. " જોયું ! નાસ્તિકો વાદમાં હારી જવાથી કેવા ચાલ્યા ગયા ? કારણ તેવા આપણા દેશમાં આવા નાસ્તિકો રહેવાને નાલાયક છે. માટે તેઓને એવા પાખંડી લોકોથી ફસાવું ના ? "

હવે કુમારિલભટ્ટને પોતાના વેદાંત મતની પ્રતિષ્ઠા [illegible] મનાવા લાગ્યું. બૌદ્ધ [illegible] દિન પ્રતિદિન [illegible] લાગ્યું કે આપણું [illegible] નોકો પણ જાણ્યું કે કુમારિલ પોતાના મતના જૈનોના હકને નુકશાન કરી રહ્યો છે. જૈના[illegible] વાદ કરવાને પડકાર્યો. પણ કુમારિલ એને [illegible] જૈનાચાર્યો સાથે વાદ કરીને પોતાના [illegible] એ જાણતો હતો કે વાદવિવાદમાં તે [illegible] કદાપિ ફાવી શકશે નહીં. જેથી તે [illegible] પડકાર નહીં કરતાં ગુપ્તની માફક [illegible] કાપ મૂકવાનું જ કામ ચાલુ રાખ્યું [illegible]

સ્વધર્મની સાથે નવીન [illegible] આર્યે એક દેશનો પોતાના [illegible] [illegible] દુશ્મન સાથે કેવી રીતે વર્ત[illegible]

રક્ષા કરવી, એ માટે એ બધા વિચાર કરવા લાગ્યા
યંજી ! આપ શા માટે ચિંતા કરો છો ? એ કુમારિ
ધર્મની નિંદાનું પાપ કરીને હવે મરવાને તૈયાર
પૂર્ણ થયો છે. એ પાપનો ઘટ સંપૂર્ણ રીતે ભરાતાં
ફુટી જશે. એનું ફલ ભોગવવાને એ રવાને થશે." એ
સાધુએ કહ્યું.

"તારૂં કહેવું સત્ય છે, છતાં પણ ઉઠેલા
આપણે ઉપેક્ષા ન કરવી જોઇએ, દર્દ અને દુશ્મન
ઉગતા જ ડામવા એ નીતિ કહેવાય." બૌદ્ધાચાર્યે

"કદાચ કાલે એની પછવાડે બીજો કોઇ જાગ
પછી ?" એક બીજાએ તર્ક કર્યો. "ગુરૂજી ! એ ઝેરી
આપે દૂધ પાયું એ ઠીક નથી કર્યું. એ કપટી બૌદ્ધ થઇને
ઘર જોઇ ગયો, આજે એનો નતિજો જોયો ?"

"મને લાગે છે, કે એ વિશ્વાસઘાતી સામે આપણે
દિવ્યશક્તિની સહાય મેળવવી જોઇએ. એની મદદથી
ગમે તેને હરાવી શકીયે. પૂર્વે પણ આપણા પૂર્વજોએ વા
દિવ્ય શક્તિવડે મોટી સભાઓમાં ઘણાનો પરાજય કરે
સૌગતાચાર્યે જણાવ્યું.

"આપનું કહેવું સત્ય છે તેથી એવી દિવ્યશક્તિ
વવા આપણામાં એક યોગ્ય પુરૂષે-સાધુએ સરસ્વતીનું આરા
કરવું જોઇએ." એક જણે પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો.

"બરાબર છે." સરસ્વતીનું

બૌદ્ધોને નિરૂત્તર કરી દીધા. બૌદ્ધાચાર્યે પણ જાણ્યું કે વસ્તુ તત્વને નહીં સમજનારા આવા મુર્ખાઓ સાથ વાદ કરવો એ નકામી માથા ફોડ હતી. જેથી બૌદ્ધો એ વ્યર્થાવત ડાવાદ છોડીને ચાલ્યા ગયા. એટલે કુમારિલભટ્ટ પોતાનો જય માનીને ફુલાયો. અને લોકોને સમજાવવા લાગ્યો. "જોયું ! નાસ્તિકો વાદમાં હારી જવાથી કેવા ચાલ્યા ગયા ? ભારત જેવા આર્ય દેશમાં આવા નાસ્તિકો રહેવાને નાલાયક છે. માટે ચેતજો એવા પાખંડી લોકોથી ફસાતા ના ?"

હવે કુમારિલભટ્ટને પોતાના વેદાંત મતની પ્રગતિમાં દિન પ્રતિદિન અધિક ઉત્તેજન મળવા લાગ્યું. બૌદ્ધોને લાગ્યું કે આપણા ધર્મમાંથી લોકો પતિત થતા જાય છે. જૈ-નોએ પણ જાણ્યું કે કુમારિલ પોતાના પ્રયત્નમાં ફળીભૂત થઈ જૈનોના હક્કને નુકસાન કરી રહ્યો છે. જૈનાચાર્યોએ પણ એને વાદ કરવાને પડકાર્યો. પણ કુમારિલ એવો ભોળો નહોતો કે જૈનાચાર્યો સાથે વાદ કરીને પોતાના ધર્મને ઝોકો લગાડે. એ જાણતા હતા કે વાદવિવાદમાં જૈનાચાર્યો સાથે પોતે કદાપિ ફાવી શકશે નહીં. જેથી સિંહની માફક એણે સામો પડકાર નહીં કરતાં મૂષકની માફક ફુંકી ફુંકીને કરડવાનું— કાપ મૂકવાનું જ કામ ચાલુ રાખ્યું.

સ્વધર્મની સામે નવીન હરીફ જાગેલો જોઈ બૌદ્ધા-ચાર્યે એક ઠેકાણે પોતાના સર્વ સાધુઓને એકત્ર કર્યા. આ નવા દુશ્મન સામે કેવી રીતે ટક્કર ઝીલીને આપણા ધર્મની

" વત્સ ! કંઇ બીજુ વરદાન માગવા ઇચ્છા હોય તો હું આપી શકું એમ છું ? માટે તે સિવાય કાંઇ અન્ય વરદાન માગ ? "

" માતાજી ? આપ આપી શકો તો એજ ' અજેય ' નું વરદાન આપો કે જેથી દરેક દર્શનવાદીયોને જીતી મારા દર્શનના મહિમા વધારી કૃતજ્ઞ થાઉં ? "

" વત્સ ! તારા દર્શનનું સ્વરૂપ તું કાંઇ સમજે છે કે એના મોહમાં ઘેલો થઇ અસત્ય વસ્તુને પણ તું જગત સમક્ષ મારા પ્રભાવથી સત્ય કરી બનાવવા માગે છે ? "

" અસત્ય વસ્તુ કેમ ? અમારૂં દર્શન કેટલું બધું પ્રાચિન અને તત્વોથી ભરેલું છે એ શું આપ નથી જાણતાં ? "

" તારૂં દર્શન કેટલું પ્રાચિન છે તે મારાથી અજાણ્યું નથી. જેમ ઋષભદેવના પૌત્ર મરિચીથી સાંખ્યદર્શન ઉત્પન્ન થયું તેમ શ્રી પાર્શ્વનાથની પરંપરામાં થયેલા સ્વયંપ્રભ સૂરિને એક પિહિતાશ્રવ નામે શિષ્ય હતો તેના બુદ્ધકીર્ત્તિ નામના શિષ્યે સરયુ નદીના કાંઠે તપ કરવા માંડ્યું. તપ કરતાં જ્યારે કંટાળો આવ્યો ત્યારે એણે ખાવાની વૃત્તિ શરૂ કરી. અને જે સૂઝતો ખોરાક મળે તે ખાવા લાગ્યો પછી ભલે તે અભક્ષ્ય હોય ! એ બુદ્ધકીર્ત્તિને પોતાનો નવીન મત ચલાવવાની ઇચ્છા થવાથી એણે કેટલાંક જૈનદર્શનનાં તત્વોમાં પોતાનો મનગમતો સુધારો કરીને લોકોની આગળ એણે પ્રરૂપણા કરી, ને પોતે બુદ્ધ-સર્વજ્ઞ તરીકે જગતમાં પ્રગટ થયો. અ

અટકાવવાનો પ્રયત્ન ચાલુ કર્યો. જે જે દર્શનકારો વાદ કરવા આવ્યા એમને વર્ધનકુંજરે જીતી લીધાને જગતમાં મહાવાદી તરીકે એ પ્રસિદ્ધ થયો. એથી કુમારિલભટ્ટનું જોર કાંઇક નરમ પડ્યું. નિર્બળ થયેલા બૌદ્ધોમાં નવીન જીવન-બળ આવ્યું. એમના ઉત્સાહમાં વધારો થયો. પોતાની સામે ઝુઝતા હરીફોને નરમ પાડીને સ્વમતનું રક્ષણ કરવાને સમર્થ થયા. એ રીતે બૌદ્ધોનો પ્રયત્ન સફલ થયો ને નબળો પડતો પોતાનો પક્ષ ઉલટો મજબુત થયો.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

કમનશીબ વિશિષ્ઠા.

જગત ઉપર જ્યારે આ પ્રમાણે ભિન્નભિન્ન ઘટનાઓ આ જમાનામાં બનતી હતી તેવા સંયોગોમાં બીજી પણ એક ઘટના બનતી ગઇ હતી જે તરફ આપણે હજી લક્ષ્ય આપ્યું નથી. વિધિના ઉંડાણમાં એવું કોઇપણ કાર્ય અશક્ય નથી કે જે ન બની શકે. જ્યારે બપ્પભટ્ટસૂરિ પોતાની બાલ્યાવસ્થામાં પોતાના ભવિષ્યનો ખ્યાલ કરાવી રહ્યા હતા. બીજી તરફ વાદી વર્ધનકુંજર સરસ્વતીને પ્રસન્ન કરીને પોતાના ધર્મની ઉન્નતિ માટે ભગીરથ પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો, ત્યારે કુમારિલભટ્ટ પણ વેદાંત મતની ઉન્નતિ પાછળ કમ્મર કસીને તૈયાર થયો હતો.

[illegible] ભક્તિભાવના [illegible] હૃદયમાં [illegible] પુરાણિક [illegible] શંકા [illegible] પ્રયત્ન કર્યો હતો [illegible] કામ કરી હવે [illegible] કરવાનો [illegible] થયો હતો [illegible] એનો [illegible] પોતાનું [illegible] માટે તે અહર્નિશ બોલાનાથને પ્રાર્થના કરતો હતો [illegible] પ્રાર્થના ભોળાનાથે સાંભળી હતી. એનું આરંભેલું કાર્ય [illegible] ઉતારનાર અન્યાય આગમમાં [illegible] પુરુષ [illegible] મૂક્યો હતો.

પૂર્વ દક્ષિણ દેશમાં આવેલા કેરલ દેશના કાલડી ગામ-માંના એક સામાન્ય ઘરમાં સ્ત્રી–પુરુષ બાળ કરી રહ્યાં હતાં. બન્ને ચુસ્ત શૈવધર્મીનાં ઉપાસક હતાં. શિવની આરાધના કરવામાંજ પોતાનો સમય વ્યતીત કરતાં હતાં. સ્ત્રીનું નામ વિશિષ્ટા અને પુરુષનું નામ વિશ્વજીત હતું. વિશિષ્ટા એ ગામના સર્વજ્ઞ નામે બ્રાહ્મણ અને કામાક્ષી નામે એની પત્ની થકી ઉત્પન્ન થયેલી પુત્રી હતી. વિશિષ્ટાને આઠ વરસની ઉંમરે વિશ્વજીત સાથે પરણાવવામાં આવી હતી.

લગ્ન થયા પછી બે ચાર વર્ષ વહી ગયાં પણ વિશિષ્ટા તો બાળક હોવાથી પિયરમાં જ રહેતી જેથી વિશ્વજીત સાથે એને પરિચય ઓછો હતો; છતાં એનાં માતાપિતા શિવનાં ઉપાસક હોવાથી એ ભક્તિ એના કુમળા હૃદયમાં પણ દાખલ થઇ. જોકે બાલ્યાવસ્થામાં એ ભક્તિનું યથાર્થ સ્વરૂપ એના સમજ-વામાં આવ્યું નહોતું; છતાં પિતાની દેખાદેખીથી એ પણ ભક્તિ

સામે વાતો કરતી વિશિક્ષા માંડ પહોર રાત વીત્યે છુટી પડી. સંસારના સુખની પ્રથમ રાત્રીનો અનુભવ લેવાને એ હૈયું એટલું તો અધીરૂં હતું કે આ પાડોશીઓની બલામાંથી ક્યારે છુટાય ! આખરે બધી સ્ત્રીઓ ગઈ એટલે વિશિક્ષાએ સુવાની તૈયારી કરી, પણ એનો પતિ હજી બહારથી આવ્યો ન હતો. જેથી દીપક ધીમો રાખી સ્વામીનો રાહ જોતી વિશિક્ષાના મનમાં અનેક સંકલ્પો થતા હતા.

એટલામાં એનો સ્વામી વિશ્વજીત આવી પહોંચ્યો ને બાર ખખડાવ્યું. એ સાથે એના હૈયામાં પણ ધબકારા થવા લાગ્યા. શ્વાસ ઉપર શ્વાસ લેવા લાગી ધડકતે હૈયે એણે બારણું ઉઘાડ્યું. સ્વામી અંદર આવ્યા એટલે વિશિક્ષાએ બારણું બંધ કરીને સાંકળ વાસી દઈ પતિના [illegible] એ ઉપર [illegible]. વિશ્વજીત કપડાં ઉતારી પાસે પડેલા એક આસન ઉપર બેઠા, ધડકતે હૈયે વિશિક્ષા પતિથી દુર ઘુંઘટપટમાં પોતાનું મુખ છુપાવતી ઉભી રહી.

બન્ને વર–વહુ હતા છતા. એકનું હૈયુ આશામાં ઉછાળા મારતું હતું અને બીજાના હૈયામાં વૈરાગ્યનો રંગ હતો. વિશ્વજીતે જાણ્યું કે મારે હવે એને સમજાવીને [illegible] ભાર ભળાવી દેવો જોઇએ. આ માયાના [illegible] મારે દુર થવું જોઇએ. “ વિશિક્ષા ! તારી લાજ શરમ [illegible] દુર કર અને હું જે વાત કહું તે ધ્યાન રાખીને સાંભળ

એનું કહેવું વિશિક્ષા જાણે સાંભળતી ન હોય એમ મૌન-

પણ ઉભી રહી. તેથી ફરીને વિશ્વજીતે કહ્યું. " વિશિખા અહેરબાની કરીને થોડા વખતને માટે તારો ઘુંઘટપટ દૂર કર અને મારી વાત સાંભળ ! મારી વાત સાંભળી લીધા પછી તારે ફાવે તો તું નિરંતર ઘુંઘટપટમાં તારૂં મુખ છુપાવી રાખજે, કોઇ દિવસ એ વદન તરફ હું દૃષ્ટિમાત્ર પણ કરીશ નહી. "

વિશ્વજીતનાં એ વચન સાંભળીને વિશિખાના હૈયામાં ધ્રાસકો પડ્યો. એનું શરીર પરસેવાથી ભીંજાઇ ગયું. ભયથી હૈયું ધબકવા લાગ્યું, એણે આસ્તેથી પતિની સામે નજર કરી. એ શાંત, ગંભીર, વૈરાગ્યવંત મુખમુદ્રા નિહાળી આશાભરી બાળા લગાર કમકમી. ચરણ તો પૃથ્વી સાથે જડાઇ ગયા હતા; છતાં પણ માંડમાંડ ડગલાં ભરતી વિશિખા પતિની પાસે આવીને ઉભી રહી.

પતિએ એને બેસવાની આજ્ઞા કરી એ મુજબ શરમાતી બાળા પતિથી સહેજ દૂર બેઠી. એને મનમાં સંકોચ થતો હતો હૃદય મુઝાતું હતું. ન સમજાય એવી મનોવૃત્તિથી એનું શરીર કંપતું હતું." હે ભોળાનાથ ? હે સ્વયંભુ ? શંકર ? મારી આશા તમે પૂર્ણ કરજો. " મનમાં એવી રીતે શંભુની પ્રાર્થના કરતી બાળા પતિ શું કહે છે એ સાંભળવાને આતુર થઇ.

" જો વિશિખા ? આજ ઘણા દિવસ થયાં હું તારી રાહ જોતો હતો તું આવી એ એક રીતે તો ઠીકજ થયું. આ ઘર રાચ રચિલું, માલ મિલ્કત બધું તને ભળાવું છું. તને ગમે તો તું અહીંયાં રહે અથવા તો તારો પિયર જવા વિચાર હોય તો ત્યાં રહીને પણ તું તારી જીંદગીનું સાર્થક્ય કરજે. "

આત્માને સ્ત્રીઓના સ્નેહનું બંધન એ એની ઉન્નતિમાં વ્યાઘાત
કરનારૂં છે. તું તારે સુખેથી આ દુઃખમય સંસારમાં રહે, અને
મને મારૂં ફોડી લેવા દે. આ માનવભવ સાર્થક કરી લેવા દે."
વિશ્વજીતે પોતાનો નિશ્ચય કહી બતાવ્યો.

"અને પછી મારૂં શું ? પતિ એ સ્ત્રીનું જીવન છે તમે
જાણો છો કે સ્વામી વગર જગતમાં સ્ત્રીઓની કેવી અધો-
ગતિ છે ?"

"તારૂં જીવન સુધારવું એ તારી મરજીની વાત છે. તું
પણ ભોળાનાથની સેવા કરી તારા આત્માનું કલ્યાણ કરજે.
શિવજીને પ્રસન્ન કરી તારૂં જીવન સુધારજે."

"મારે તો અત્યારે પતિની સેવા જોઇએ. મને પતિની
સેવાથી જે સુખ મળી શકે તે કાંઇ ભોળાનાથ નજ આપી
શકે ? તરૂણ વયમાં યુવતીઓ તો પતિનું જ ધ્યાન કરી શકે,
એને રીઝવી શકે ?"

"પતિ ન હોય એ સ્ત્રીઓ શું કરી શકે ? દુનીયામાં
પામવાનાં ભાગ્ય કાંઇ સરખાં હોતાં નથી, વિચિત્રતા ? કોઇ પતિને
સેવાથી રીઝવી શકે તો પતિ વગરની કોઇ સ્ત્રી પતિને [illegible]
પ્રભુને પણ રીઝવી શકે ? પ્રભુના ધ્યાનથી પતિને [illegible]
વિસરી શકે ?"

હું સ્વામી વગર રહી શકીશ નહી. મને લાગે છે કે તમે
[illegible] ત્યાગ કરશો તો [illegible] દિવસમાં જ હું [illegible]
[illegible]

તમને તપ કરવાનું ક્યાંથી સૂઝ્યું; તમે ચતુર છો. થોડા સમય પછી આપણે સાથે તપ કરવા જઇશું ? હૃદયની ઉર્મિઓ શાંત થતાં હું પણ તમારી સાથે આવીશ ?"

"વિશિષ્ઠા ! આ માનવજીવનનો તે કાંઇ ભરૂસો કહેવાય ? કાચની શીશીની માફક કોણ જાણે એ તે ક્યારે ફુટી જશે ? આપણી અલ્પમતિ એ કાંઇ ન જાણી શકે. માટે આત્માર્થી મનુષ્યે જાગ્યા પછી પ્રમાદ ન કરવો. કાળ કાંઇ કોઇની ઓછી જ રાહ જુવે છે ?"

"તમારી તપ કરવાની વૃત્તિ હતી તો મારી સાથે લગ્ન કરીને મારૂં જીવન નાહક કાં બગાડયું ? પરણ્યા તો પછી બરાબર પરણી જાણવું જોઇએ. મને આશાભરીને છોડી દો એ કોઇ રીતે તમને યોગ્ય તો નથી જ. હું સત્ય કહું છું કે મારૂં મન હું સંયમમાં રાખી શકીશ નહી. મારો શ્રીધર્મ હું તમારા વગર કેવી રીતે સાચવી શકીશ ?"

"એ તારો ખાલી ખ્યાલ છે. મારા જવા પછી એ વિચાર પણ તારો ભૂંસાઇ જશે. ભોળાનાથની સેવા કરતાં તારૂં ચિત્ત ભક્તિમાં લયલીન થઇ જશે—મને વિસરી જશે."

વિશિષ્ઠાએ બની શકે એટલાં સ્ત્રી ચરિત્ર ભજવી વિશ્વજીતને સમજાવવાની કોશિષ કરી., પણ એ વૈરાગ્યથી રંગાયલું ચિત્ત એના સકંજામાં આવી શક્યું નહી. એણે વિશિષ્ઠાને સમજાવી ઘરની માલમિલ્કત જે કંઇ હતું તે બધું સોંપી દીધું, એ રીતે એક બંધન એણે દૂર કીધું.

૮૦૫ ની સાલમાં આ પુત્રનો જન્મ થયો. મહાદેવના વરદા-
નથી પુત્રનું નામ પણ શંકર રાખવામાં આવ્યું. વિશિષ્ઠા શંક-
રને અનેક પ્રકારે લાડ,લડાવતી, રમાડતી અને હુલરાવતી. ખુદ
મહાદેવના અવતાર સમજવાથી બીજી સ્ત્રીઓ પણ એને
રમાડતી અને એના દર્શને આવતી. આવા સુંદર પુત્રની માતા
થવાથી વિશિષ્ઠાને ચારે કોરથી શિરપાવમાં ધન્યવાદ મળતો.

શંકર પાંચ વર્ષનો થયો એટલે ગુરૂની પાસે વિદ્યાભ્યાસ કરવાને એની માતાએ મુક્યો. તીવ્ર બુદ્ધિનો હોવાથી શાસ્ત્ર શીખતાં એને ઝાઝી વાર લાગી નહી. બાલ્યાવસ્થામાંથી એનાં પરાક્રમ પ્રગટ થવાથી એના ભવિષ્ય માટે સર્વને સારી આશા બંધાણી.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

કનોજમાં.

રાજપ્રધાનો સાથે બપ્પભટ્ટસૂરિજી ગોપગિરિના ઉપવનમાં ઉતર્યા. ત્યાંના રક્ષકે આમરાજાને વધામણી આપવાથી રાજાએ એને સારી બક્ષીસ આપીને નવાજ્યો. રાજા પૂર્વ કરતાં પણ અધિક મહોત્સવપૂર્વક સૂરિજીને નગરમાં લઇ ગયો. રાજમહેલમાં જઈને સૂરિએ અંતરના તાપને નાશ કરનારી દેશના આપી. “હે રાજન્? પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છતા મનુષ્યે ધર્મઆરાધન કરવામાં તત્પર રહેવું જોઈએ. નિરાધાર

જનોને આધારભૂત અને પરમપદ જે મોક્ષ એ પણ ધર્મ થકી જ પ્રાપ્ત થઇ શકે. એમાં જે દાન છે તે પોતાને અને પરને કલ્યાણકારી છે. સાતક્ષેત્રને વિષે કરેલું દાન ઉત્તમ ફલને દેનારૂં ગણાય. ૧ જીનમંદિર, ૨ જીનબિંબ, ૩ જ્ઞાન, ૪ સાધુ, ૫ સાધ્વી, ૬ શ્રાવક, અને શ્રાવિકા એ સાતે ક્ષેત્રોમાં વાવેલું દાન ભાવના પ્રમાણે ફલને આપનારૂં સમજવું. એમાં સર્વેનો આધાર જીનમંદિર ગણાય. જે પુરૂષોને લક્ષ્મીની સાર્થકયતા કરવી હોય એ પુરૂષોને તો આજના કાળમાં જીનમંદિર બંધાવીને ભરસાગર તરવું જોઇએ કે જે જીનમંદિરના પ્રભાવથી ભવ્ય પ્રાણીઓ સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ કરે. તમને પણ આજે સર્વે સામગ્રી અનુકુલ હોવાથી જીનમંદિરનો લાભ તમારે અવશ્ય લેવો જોઇએ." ગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળીને આમરાજાએ મંદિર બંધાવવાનું નક્કી કર્યું.

પોતાના નગરમાં રાજાએ શુભ મુહુર્તે એકસો હાથ ઉચ્ચ પ્રમાણવાળું જીનમંદિર બંધાવવાનું શરૂ કર્યું. કેટલેક દિવસે એ મંદિર બંધાઇને તૈયાર થતાં તેમાં અઢારભાર સુવર્ણ પ્રમાણે શ્રી વર્ધમાન સ્વામીની પ્રતિમા ભરાવીને બપ્પભટ્ટસૂરિના હસ્તક શુભ મુહુર્તે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. એ મંદિરની રોનક, શોભા, એનું ઉન્નતપણું ને સૌંદર્ય અલૌકિકહતાં. વિશ્વકર્માના જેવા ઉત્તમ કારિગરો બોલાવીને રાજાએ મંદિર તૈયાર કરાવ્યું. એ ચૈત્યનો મૂળ મંડપ તૈયાર કરતાં સવાલાખ સોનૈયા રાજાએ ખર્ચ્યા. તો આખા મંદિરના ખર્ચની તો વાત શી ?

રાજાએ ગોપગિરિના પર્વત ઉપર બીજું ૨૩ ત્રેવીશ

હાથ ઉચુ જીનમંદિર બંધાવી એમાં પણ મહાવીર પ્રભુ
સ્થાપના કરી. કનોજરાજ પ્રતિદિવસ હાથી ઉપર બેસીને ઋ
સમેત મહાવીર સ્વામીને પૂજવા જતો હતો. એથી કનોજર
જના માન્ય બ્રાહ્મણ પંડિતોને ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ. તેમજ બીજ
ગાઢ શૈવધર્મી પુરૂષોના હૃદયમાં મત્સર પેદા થયો. રાજાયે તો
એ લોકોની પરવા ન કરતાં બપ્પભટ્ટીજીનુ ગૌરવ વધારી જૈન
ધર્મની ઉન્નતિ કરી. સાતે ક્ષેત્ર સિવાય દાનથી સર્વ લોકોને
પણ એણે સંતુષ્ટ કર્યાં.

સૂરિ ઉપરની પૂજ્ય બુદ્ધિને કારણે એમને બેસવાને રા-
જસભામાં મહા મૂલ્યવાળુ સિંહાસન મંડાવ્યું. એ જોઈને
ક્રોધથી બળતા બ્રાહ્મણોએ રાજાને વિનંતિ કરી. " હે દેવ !
આ તો શ્વેતાંબર કહેવાય. એવા શુદ્રને આવા સિંહાસન ઉપર
બેસાડી એને અપવિત્ર ન કરાવાય. " એવી રીતે બ્રાહ્મણો
રાજાના કાનમાં વિષ રેડવા લાગ્યાં.

" અરે પંડિતો ? એ ત્યાગની મૂર્તિ છે. એનાં દર્શનથી
આપણાં પાપ નાશ થાય. એવા જાગતા દેવની ભક્તિ કરીને
આપણે આપણા આત્માને તારવો જોઈએ. તમે શા માટે વિના
કારણે બળી મરો છો ? એ સાધુનો ત્યાગ-વૈરાગ્ય તો જુઓ ? "

રાજાના વચનની દ્વેષી બ્રાહ્મણોને શી અસર થાય
એમણે તો પોતાનો કકવાદ ચાલુ રાખ્યો. " દેવ ? એ તો ના-
સ્તિક કહેવાય ? જૈનો ઇશ્વરને માનતા નથી. છતાં એવા નાસ્તિ-
કોને આપે આશ્રય આપ્યો એ શું ઠીક કર્યુ કહેવાય ? "

" એ નાસ્તિક છે કે આસ્તિક એ કંઈ તમારા ધ્યાનમાં પ્રમાણી કહેવાય. જો એ નાસ્તિક હોય તો એમની સાથે વાદ કરીને તમારું ઈશ્વરપણું સાબીત કરી બતાવો ? તમારી વિદ્વત્તાથી તમો એમને ઠગાવો ? " રાજાએ કહ્યું.

રાજાનો જુવાબ સાંભળતા કર્યાં અનુમાનો કરી કૈ અણે કહ્યું. " મહારાજ ! વાદ કરવાથી શું ? વાદ કરવામાં તો જે બુદ્ધિવંત હોય એ જીતી જાય ને સાચો હારી જાય. વાદ તો વિતંડાવાદ કહેવાય. "

" તમારામાં તમારો મત તો સ્થાપન કરવાની તાકાદ નથી. એ બાજ સાધુ આગળ પણ તમારી જીભ ચાલતી નથી. તો પછી દ્વેષથી શા માટે સળગો છો." રાજાએ બરાબર ઠોક્યા.

"દેવ ! અમે આપને સત્ય કહીએ છીએ. આપની ઇચ્છા હશે તો અમે વાદમાં એને અમારો ચમત્કાર કોઈ વખત બતાવશું. પણ એવા શુદ્રોનો આપે પરિચય કરવો એ શું વ્યાજબ છે ? "

" એ શુદ્રો કેવી રીતે વારૂ ? " રાજાએ પૂછયું.

" શરીરે મેલા, મલીનવસ્ત્રોવાળા, કોઈ દિવસે સ્નાન પણ નહિ કરનારા એવા એ શ્વેતાંબર મુનિઓ શુદ્રજ કહેવાય: વળી દાતણ કરી મુખશુદ્ધિ પણ એ લોકો કરતા નથી. મહારાજ ! શુદ્રો પણ એમનાથી સારા તો કહેવાય."

બ્રાહ્મણો રાજાને આ રીતે હમેશ સમજાવતા હોવાથી તેમજ સિંહાસન જોઇ બળતા હોવાથી રાજાએ એક દિવસે

સિંહાસન ભંડારમાં મુકાવ્યું. બીજા દિવસે સૂરિ રાજસભામાં આવ્યા, ત્યારે અમૂલ્ય સિંહાસન એમના જોવામાં આવ્યું નહિ જેથી એ બધી બાબત કળી ગયા. એમણે રાજાને ઉપદેશ કર્યો "હે રાજન્ ! જગતમાં માન એ પ્રાણીઓનો મોટામાં મોટો શત્રુ કહેવાય. એવા માનરૂપી હાથીના દર્પનું મર્દન કર ! વિજયરૂપી શરીરનો નાશ કરનારા સર્પને બંધીવાન કર ? કારણ કે એમનાથી સમર્થ પુરૂષો પણ ક્ષીણ થઇ ગયા. જગતમાં એકજ અદ્વિતીય વીર એવો દશાનન પણ અભિમાનથી ક્ષીણ થઇ ગયો. મહાસમર્થ દુર્યોધન પણ માનથી હતો ન હતો થઇ ગયો. માટે હે ઉત્તમ રાજહંસ ! કાગડાંના ટોળામાં રહીને તું તારૂં હંસપણું તજતો ના ! તારે તો માનસરોવરને કાંઠે સાચા મોતીનો ચારો ચરવાનો હોય. હે મૌક્તિક ! તારા ઉત્તમ પાણીને લજવતો ના ! રાહુથી ગ્રસાયેલ ચંદ્ર પણ જગતને તો આનંદ આપનારજ હોય. વાદળાથી ઘેરાયેલા સૂર્યને શું શ્યામતા લાગે ખરી ? "

મુનિનાં આવાં વચન સાંભળીને રાજાએ શરમાઇ જઇ મૂળ સિંહાસન ભંડારમાંથી પાછું મંગાવ્યું અને અપરાધની ક્ષમા માગી. મુષકનો (ઉંદરનો) ધંધો કરનારા બ્રાહ્મણોનાં મુખ એથી શ્યામ થઇ ગયાં. ગમે એવા મગેન્દ્રો પણ શું કેસરી સામે ગર્જના કરી શકે ખરા કે ? એ શ્યામતાથી છવાયેલાં બ્રાહ્મણોનાં વદન અધોમુખ થઇ ગયાં.

એક દિવસ રાજાએ સૂરિની વિદ્વત્તાથી પ્રસન્ન થઇને ભેટમાં સવાક્રોડ સુવર્ણ આપ્યું. નિસ્પૃહ એવા ગુરૂએ એ

દ્રવ્ય પોતાને અસ્પૃશ્ય હોવાથી શ્રાવકો માર્ફતે જીર્ણોદ્ધારના કાર્યમાં વપરાવ્યું. ધર્મનું ગૌરવ વધાર્યું. સૂરિની વિદ્વત્તાથી રાજા એમની ઉપર પ્રસન્ન રહેતો, જેથી દ્વેષી બ્રાહ્મણો એમનાં છિદ્ર શોધવા લાગ્યા. એમને કેમ દેશવટો મળે ? તે માટે ઉપાય શોધવા લાગ્યા.

રાજાના દિવસો એ રીતે ગુરૂના સહવાસમાં સુખે વ્યતીત થવા લાગ્યા. ને આમ રાજાનું હૃદય જૈનના ઉંડા તત્ત્વોથી રંગાતું જતું હતું.

બ્રાહ્મણ પંડિતોને લાગ્યું કે રાજા સૂરિના સહવાસથી જૈન થઇ જશે તો આપણી રોજી પડી ભાંગશે. કાંતો આપણે જૈનધર્મ અંગીકાર કરવો પડશે. માટે કોઇ રીતે આ સાધુનું કાસળ કાઢવું જોઇએ. ને રાજાને સમજાવી વેદાંતમાં એની શ્રદ્ધા દૃઢ કરવી જોઇએ. અવસર મેળવીને રાજાને બ્રાહ્મણો સમજાવવા લાગ્યા. પોતાના વેદાંતમતનું રાજા આગળ પ્રતિપાદન કરવા લાગ્યા. "મહારાજ ! દુનીયામાં પ્રાચીનમાં પ્રાચીન જુઓ તો આપણા વેદો છે. બાકી બીજાં દર્શનો તો તે પછી નીકળ્યાં છે. બ્રહ્માજીએ જ્યારે સૃષ્ટિ રચી ત્યારે મનુષ્યોના હિતને માટે વેદો પણ એમણે ઉત્પન્ન કર્યા ! "

" વેદો બ્રહ્માએ ઉત્પન્ન કર્યા ? ત્યારે વેદના બનાવનાર તો કૃષ્ણ દ્વૈપાયન વ્યાસજી કહેવાય છે તે શું ખોટું ? " રાજાએ પૂછયું.

" તે પણ ખરૂં છે દેવ ? વ્યાસજીએ તો દરેક બ્રાહ્મણો

' अज्जवि सा परितप्पइ कमलमुही अत्तणो पमाएण । '

ભાવાર્થ— ' પોતાના પ્રમાદથકી એ કમલમુખી હજી પણ પરિતાપ પામે છે. '

રાજા સભામાં એ અર્ધ ગાથા વારંવાર બોલવા લાગ્યા. રાજપંડિતોને એ ગાથા સાથે બંધબેસનારી ઉત્તરાર્દ્ધ ગાથા જોડવાને કહ્યું, પંડિતો પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે ઉત્તરાર્ધનું પદ કહેવા લાગ્યા. પણ રાજાના હૃદયમાં ઉતર્યાં નહી. જ્યારે બપ્પભટ્ટજી આવ્યા, ત્યારે પણ રાજાએ આ પદ બોલીને એમને એનું ઉતરાર્ધ પદ બોલવાને કહ્યું. સૂરિજી કેવી રીતે પાદપૂર્તિ કરે છે એ સાંભળવાને બધા પંડિત આતુર થઈ રહ્યા.

" રાજન્ ! આ પદ તો શૃંગારના ભાવોથી ભરેલું કહેવાય. એનું ઉત્તરાર્ધ પદ પણ એવાજ ભાવોથી ભરેલું હોવું જોઈએ, પણ આવા શૃંગારિક વિષયમાં અમારે સાધુએ કંઈ કહેવું એના કરતાં મૌન રહેવું એજ ઉચિત કહેવાય. "

સૂરિનું વચન સાંભળીને રાજાએ કહ્યું. " ભગવન્ ! આનું ઉત્તરાર્ધ પદ મારા પંડિતોએ કહ્યું પણ એ બરાબર બંધબેસતું આવતું નથી, તો આપ પણ કહો ? કે જેથી મારા પંડિતો પણ જાણી શકે કે દુનિયા રત્નોથી ભરેલી છે. [illegible] કરવાથી શું ઇષ્ટ સિદ્ધિ થયેલી છે ? "

" તમારો અતિ આગ્રહ છે કે એનું ઉત્તરાર્ધ [illegible] સંભળાવવું ત્યારે સાંભળો—

' [illegible] सुहेण तह [illegible] [illegible] अंगं '

ભાવાર્થ—"પ્રમાદના વશથી પોતાનાથી સ્વામી વહેલા જાગ્યા અને પોતાનાં ખુલ્લાં ગુહ્ય અંગો સ્વામીએ ઢાંક્યાં, એથી એ કમલમુખીને દુઃખ થયું, તેથીજ એનું મુખ શ્યામ થયું."

ગુરૂ મહારાજાએ જે વાત કહી તેજ વાત રાજાના મનમાં હોવાથી રાજા ચમત્કાર પામ્યો. જાણે ગુરૂ પોતાની વાત જાણી ગયા ન હોય જેથી રાજાને કંઇક લજ્જા પણ આવી.

એ વાતને વીતી થોડા દિવસો વહી ગયા. રાજાના દિવસો એવા વિનોદમાં પાણીના પ્રવાહના માફક પસાર થતા હતા. રાજાની પાદપૂર્તિ એના કોઈ પણ પંડિતો પૂર્ણ કરવાને સમર્થ નહોતા, પણ સરસ્વતીના પ્રભાવથી સૂરિ રાજાનો મનોભાવ સમજી એના મનમાં જે મનસૂબ હોય તેવીજ રહસ્યમય પાદપૂર્તિ કરી રાજાના મનનું સમાધાન કરતા. એમની વિદ્વત્તાથી મિત્રો ખુશી થતા. શત્રુઓના હૃદયમાં દ્વેષનો વધારો થતો હતો. કેટલાક બ્રાહ્મણવાદી શત્રુઓ પણ એમની વિદ્વત્તાથી અંજાઈ એમની નજદ પૂજ્ય બુદ્ધિવાળા થયા હતા.

સૂરિની આવી શૃંગારમય પાદપૂર્તિ સાંભળીને બધા હર્ષ પામ્યા. વિરોધી બ્રાહ્મણ પંડિતોને ગુરૂના છિદ્ર જોવાનું કારણ મળ્યું.

એકાંત સમય મેળવીને રાજાને વિરોધી બ્રાહ્મણોએ સમજાવ્યો કે "જોયું દેવ! તમારા ગુરૂએ પાદપૂર્તિ કરી તે! આપની ગુહ્યમાં ગુહ્ય વાત પણ એ કેવી રીતે જાણી શક્યા!"

રાજા વિચારમાં પડ્યો. એણે મોટો નિઃશ્વાસ નાખ્યો.

હતા. કે રાજાજી અમારું કહેવું સાંભળશે નહી, પણ એ તો ઠોકર વાગે ત્યારેજ સમજણ આવે ?"

"હવે મારી બંધ આંખ આજે ખુલી ગઇ છે, આજ સુધી હું એમનાં સ્નેહમાં કંઇ સમજતો નહોતો, પણ હવે સમજાયું કે મારા અંતઃપુરમાં પણ એમનો સંચાર છે. નહીંતર આવી વાત ક્યાંથી જાણે ?" રાજાએ જણાવ્યું.

"અને વળી ભરી રાજસભામાં તમારી ગુહ્ય વાત પ્રગટ કરતાં જરાય લાજ શરમ પણ તેને ન આવી." એક પંડિત બોલ્યો.

બીજાએ એમાં ઉમેર્યું. "અરે સાધુ થયો છતાં વિવેકનો તો છાંટો પણ નથી. કે આવી ગુપ્ત વાત ભર સભામાં થાય કે નહી ?"

"એને કોઈની પરવા જ ક્યાં છે ? એતો જાણે છે કે રાજા મારા હાથનું રમકડું છે. હું જેમ નચાવું તેમ નાચે છે, પણ મહારાજને ઇશ્વરે બુદ્ધિ આપી છે. એ બંધુય સમજે છે !" ત્રીજાએ ઉમેર્યું.

"ના કેમ સમજે ! એમને તો આખું રાજતંત્ર ચલાવવું છે. એ સેવડાની હાએ હા કહે એમને ના પાલવે. એજ વિવેક કે જે ખરા-ખોટાનો ખ્યાલ કરે ! જરાય પક્ષપાત ન કરે !" એક મહારાજને મોટા મોયે ચડાવી મસ્કો લગાડ્યો.

બ્રાહ્મણોએ માખણ લગાડવામાં જરાય કચાસ ન રાખી.

એમણે ઉશ્કેરી સૂરિને અહીંયાથી
જરાતરામાં મહારાજનું મન
કાઢવાની પેરવી કરી. સૂરિ ઉપર ચીડાયેલા તેઓ ઘણા વખતથી
આવા અનુકુળ સમયની વાટ જોતા હતા. આજે અનાયાસે હાથ
આવેલી તક જવા દે એવા એ પંડિતો બેવકુફ તો નહોતા જ !
આ અણમોલ તકનો ઉપયોગ એમણે બરાબર રીતે કર્યો.
મહારાજ અને સૂરિ વચ્ચેની જે મિત્ર ગાંઠ—સ્નેહબંધન હતું.
એને ઉલટાવી દ્વેષના રૂપમાં પલટાવી નાંખ્યું. એ રીતે ઘણા
દિવસોથી ધારી રાખેલું કાર્ય આજે પાર ઉતાર્યું. ને આખરે
એ ભયંકરમંડલ વિખરાયું.

ગમે તેમ પણ તેજ દિવસે આ કારસ્તાનની બપ્પભટ્ટ-
સૂરિજીને તરત ખબર પડી ગઇ. રાજાના મનની વાત પાદપૂર્તિ
કરીને કહી એથી રાજાએ એનો અવળો અર્થ કર્યો. અને
પંડિતોએ આ તકનો લાભ લઇ રાજાને ઉશ્કેરી મુકયો. એમણે
વિચાર કર્યો. "હશે, જે થતું હશે તે સારાને માટે! પણ અત્યારે
તો વિદ્યાગુણ પણ મારે દોષનું કારણ થયો. જલના તરંગો
અને વાનરનું ચાપલ્ય કદાચ માનો કે રોકી શકાય, પણ રાજા
ઓના ચિત્તની ચપળતા રોકવી અશક્ય કહેવાય. કાચા કાનના
રાજાઓને નામનાજ કાન હોય, પોતાની બુદ્ધિથી વિચાર
કરવા કરતાં અડખે પડખે રહેલા ખુશામતીઆઓના કહેવા
પ્રમાણે જ ચાલનારા હોય. રાજાની અપ્રીતિ થઇ માટે અહીંયાં
રહેવું હવે વ્યાજબી નથી. દ્વેષી બ્રાહ્મણો ક્યારે રાજા પાસે
શું કરાવશે એ કેમ કહી શકાય."

રાત્રીએ ત્યાંની સઘની પણ રજા લીધા વગર પ્રાતઃકાલે રાજદ્વાર ઉપર એક ઉપદેશ સ્વરૂપ કાવ્ય લખીને સૂરિ પોતાના પરિવાર સાથે નગર બહાર નીકળી વિહાર કરી ગયા.

વિહાર કરતા કરતા સૂરિ ભવ્યજનોને પ્રતિબોધ કરતાં ગૌડ દેશમાં ગયા, એક દિવસે ગૌડ દેશની રાજધાની લક્ષણાવતી નગરીની બહારના ઉદ્યાનમાં સૂરિ પરિવાર સહિત આવી પહોંચ્યા. આ નગરીમાં આમરાજાનો પ્રતિસ્પર્ધી ધર્મરાજ રાજ્ય કરતો હતો. એ રાજાની સભામાં વાક્પતિ નામનો પંડિત વિદ્વાનોને વિષે મુગટ મણિસમો કવિરાજ તરીકે પ્રસિદ્ધ હતો. એ ચુસ્ત શૈવધર્મનો ઉપાસક હતો. પોતાના ધર્મની શ્રદ્ધા એની એવી તો અચળ હતી કે કોઇ એને ચળાવી શકે તેમ નહોતું. છતાં અન્ય બ્રાહ્મણોની માફક પોતે બ્રાહ્મણ છતાં ઇર્ષ્યાળુ નહોતો. એણે બપ્પભટ્ટસૂરિની વિદ્વત્તા સાંભળી હતી. પોતે પણ કવિ અને ગુણજ્ઞ હોવાથી આવા અલૌકિક વિદ્વાનોના પરિચયનો તે ઉત્સુક હતો. નગરની બહાર બપ્પભટ્ટસૂરિ પધારેલા સાંભળી મેઘને જોઇને જેમ મયૂર હર્ષ પામે તેમ એને અતિ આનંદ થયો. કવિરાજે ગૌડરાજને વિનંતિ કરી કે " આપણા નગરની બહાર કનોજરાજના ગુરૂ બપ્પભટ્ટસૂરિજી પધાર્યા છે. એ કનોજરાજના ધર્મગુરૂ આપને પણ પરિચય કરવા યોગ્ય છે. એ સરસ્વતીના પુત્રને સાક્ષાત સરસ્વતી પ્રસન્ન થયેલી છે. એમ મેં પરંપરાયે સાંભળ્યું છે તે ખોટું ન હોય. હે પ્રભો ? માનો કે આપના પુણ્યબળે જ

ખેંચાઈને તે આજે અહીંયાં પધાર્યા છે. માટે આપ શ્રીમાન એમનો પ્રવેશ મહોત્સવ કરાવો ? ”

કવિરાજ વાકપતિના આ વચન સાંભળી ગૌડરાજે કહ્યું : “ કવિરાજ ? આમરાજ આપણો શત્રુ છે. એના ગુરૂ અહીં આવે એતો નવાઇ ! શામાટે આવતા હશે ? એ માટે આપ શી કલ્પના કરો છો ! ”

“ કલ્પના શી ? રાજન્ ! એતો જૈન સાધુઓમાં પણ શિરોમણિ–ત્યાગી પુરૂષ છે. એવા પુરૂષપુંગવમાં દોષની સંભાવના કરવી એ પણ આપણી પાપબુદ્ધિ કહેવાય. રાજન મને લાગે છે કે એ સરસ્વતીપુત્રને કનોજરાજે દુહવ્યાં હશે. તેથીજ તેઓ ફરતા ફરતા અહીં આવ્યા હશે. ત્યાગીઓને સંસારીયોની પરવા ઓછીજ હોય. ” કવિરાજે ગૌડરાજના મનનું સમાધાન કર્યું.

“ કવિરાજ ? એ ગુરૂ આપણી પાસે રહીને આપણને ધર્મોપદેશ તો આપશે ખરાને ? તમે ગુરૂને મલી આવો પછી પ્રવેશ મહોત્સવ કરીયે ? ”

ગૌડરાજનાં વચન સાંભળી કવિરાજ સૂરિના દર્શને ગયો. એણે પાછા ગૌડરાજ પાસે આવી સર્વ હકીકત જણાવી. ગૌડરાજે કનોજરાજ કરતાં સહસ્ર ગણો અધિક પ્રવેશ મહોત્સવ કરી સૂરિને નગરમાં લાવ્યા. રાજમહેલની નજીકમાંજ ગુરૂને રહેવાની જગ્યા આપી. જૈનધર્મનો પ્રભાવ વધાર્યો. રાજાએ કવિઓને, બ્રાહ્મણોને તથા ગરીબોને દાન આપી.

સંતુષ્ટ કર્યા. રાજાને ધર્મોપદેશ કરતાં, રાજસભામાં અવનવાં કાવ્યોથી વાણીવિનોદ કરતાં સૂરિ સુખપૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

પશ્ચાત્તાપ.

यामः स्वस्ति तवास्तु रोहणगिरे मत्तः स्थितिः प्रच्युता
वर्तिष्यन्त इमे कथं कथमिति स्वप्नेऽपि मैवं कृथाः ।
श्रीमंस्ते मणयो वयं यदि भवल्लब्ध प्रतिष्टास्तदा,
ते श्रृंगार परायणाः क्षितिभुजो मौलीकरिष्यंति नः ॥ १॥

ભાવાર્થ—"અમે જઇએ છીએ. તારૂં કલ્યાણ થાઓ. હે રોહણગિરિ! તું મનમાં પણ એમ ન લાવીશ કે મારાથી અલગ થતાં આ હવે કયાં જઇને રહેશે-એમનું શું થશે? તારાથી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરાયેલ મણિયો જેવા અમે, એને શ્રૃંગાર પરાયણ અનેક રાજાઓ પોતાને માથે ધારણ કરશે જ!"

બીજે દિવસે પ્રભાતમાં આમરાજા જ્યારે રાજદરબારમાં આવ્યો ત્યારે સૂરિ આવ્યા નહી. કેમ આવ્યા નહી તેની તપાસ કરાવતાં ખબર પડી કે સૂરિ વિહાર કરી ગયા હતા. આ સાંભળીને રાજા વિલખો થઇ ગયો. એ બાલમિત્રનો સ્નેહ યાદ

થયો.” પટ્ટરાણીએ કંઇક પૂર્વની સ્મૃતિ યાદ કરાવી રાજાના મનનું સમાધાન કર્યું.

“ એ માટે મને ઘણો પશ્ચાત્તાપ થાય છે કે આ બધું ઠીક ન થયું. હવે એનો શું ઉપાય ! ”

“ આપનું મન લગારે કોચવાયેલું જોયું કે એ ત્યાગી પુરૂષ અહીંયા ન જ રહ્યા ! બીજાને દુઃખ થાય એવું ઉત્તમ પુરૂષો કાંઇ પણ કરતા નથી, એ મહાપુરૂષે પણ એમ સમજીને વિહાર કર્યો હશે ? ”

“ હા ! એ બધું આપણા મુર્ખ પંડિતોએ કરાવ્યું. સમયનીજ રાહ જોઇ રહેલા એ ઇર્ષ્યાળુઓએ લગાર મારૂં મન વિકારવાળું જોયું કે તરતજ મને ઉશ્કેરી મુકયો. મને હથીયાર બનાવી એમણે મુનિને અહીંથી કઢાવવાનું કાર્ય સહેલાઇથી સિદ્ધ કર્યું. એ લોકો તો હમેશાં એમનાં કંઇ ને કંઇ દુષણ મારી આગળ કહેતાજ પણ હું ધ્યાનમાંજ ન લેતો. પણ આખરે એ બ્રાહ્મણોએ મને ફસાવ્યો ? ”

“ એમનો સ્વભાવજ છિદ્રો શોધી બીજાને હલકો પાડવાનો છે. આપનોજ પગાર ખાનારા છતાં આપને સારી સલાહ ક્યાંથી આપી શકે ? એ સ્વાર્થી સાધુઓ તો બિચારા [illegible] માગજ સાધી શકે ?—નિઃસ્પૃહભાવ બની શકે ? ”

“ એમની શું વાત કરવી ? શું [illegible] કે [illegible] વિચારવા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી—[illegible] નથી.”

" એ તમારા પંડિતોને જ મોકલો ને ત્યાંથી એમની શોધ કરી લાવે ? ચુગલીનું કામ કરવામાં આગળ પડતો ભાગ લીધો તો શોધવાનું કાર્ય પણ એજ કરે ? "

" તારૂં કહેવું બરાબર છે. એ લોકોને જ હું શોધવાને રવાને કરીશ. એમણે કરેલા ચુગલીપણાની એમને શિક્ષા કરીશ."

રાણીઓના હાસ્યવિનોદમાં રાજાનો સમય પસાર થતો છતાં એ પોતાના બાળમિત્રને ભૂલી શક્યો નહી. એ ગુરૂભક્તિ, એ વિદ્યાની અલૌકિક શક્તિ, એ ગૌરવ વગર કનોજની સભા આંખી પડી ગઈ. રાજા પણ ચિંતાતુર રહેવા લાગ્યો.

એક દિવસ રાજા દિલને આરામ મેલવવાને ઘોડો ખેલાવતો જંગલની કુદરતી લીલાનો આનંદ મેલવવાને નગર બહાર ચાલ્યો ગયો. કુદરતનું સૌંદર્ય જોતાં જોતાં રાજાની નજર અચાનક એક મોટા કૃષ્ણ સર્પ ઉપર પડી. રાજાએ એને મુખેથી લીલામાત્રમાં પકડી લીધો, ઉપર લુગડું ઢાંકી નગરમાં આવ્યો. એણે પંડિતો અને કવિઓને એ સંબંધી અર્ધી ગાથા સંભળાવી પાદપૂર્ત્તિ કરવા કહ્યું. રાજસભામાં પણ એ અર્ધી ગાથા કહી સંભળાવી.

शस्त्रं शास्त्रं कृषिर्विद्या, अन्यो यो येन जीवति ।

ભાવાર્થ—' શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર અને કૃષિવિદ્યા તેમજ બીજું જે કંઇ જેનાથી આજીવિકા ચાલતી હોય. ' દરેક જણે પોતપોતાની શક્તિ મુજબ એનીપાદપુર્ત્તિ કરી પણ કોઈના

કથનમાં રાજાને ચમત્કાર લાગ્યો નહી, તેમજ એનો મનોગત ભાવ પણ કોઈ કહી શક્યું નહી.

" હા ? મારી સભા આજે બાલમિત્ર સરસ્વતી પુત્ર વગર કેવી ઝાંખી લાગે છે ? મારો પગાર ખાનારા પંડિતો પણ મારા કથનની પુર્ણાહુતિ કરી શક્તા નથી. ક્યાં ચંદ્ર-નુ તેજ અને ક્યાં ખજુઆ ? શીયાળવાંની આગળ ઐરા-વત હાથી સમા એ મારા મિત્ર આગળ મારા પંડિતો અને કવિઓ ખજુઆ જેવા છે. મારા મિત્રની સોળમી વિદ્યા કળા આ પંડિતોમાંના કોઇની પાસે નથી. "

રાજાએ તે પછી જાહેર કર્યું કે "આ મારી અર્ધ ગાથાની જે પાદપૂર્ત્તિ કરશે તેને એક લાખ સોનૈયા આપવામાં આવશે."

લોકોએ આ સમસ્યા મોંએ કરી, ઘરે ઘર, ગામે ગામ ને નગરે નગર આ સમસ્યા બોલાવા લાગી. એક બીજા પાદ-પુર્ત્તિ કરી રાજાને સંભળાવવા લાગ્યા. પણ રાજાના હૃદયમાં જે ભાવ હતો એ કોઇ લાવી શકતું નહી. જેથી લાખ સોનૈયા મેલવવાને કોઇ ભાગ્યવંત થયો નહી.

જ્યારે દેશમાં આ સમસ્યા કોઇ પૂરી શક્યું નહી ત્યારે લોકો પરદેશમાં જઇ આ સમસ્યાની ટેલ નાખવા લાગ્યા. દેશ પરદેશમાં લોકો સમસ્યાનો અર્થ-ઉત્તરાર્ધ મેળવવા માટે એક લાખ સોનૈયાનું ઇનામ મળવાની લાલચે નીકળી પડયા.

રાજાને પણ એટલુંજ જોઇતું હતું એણે ધાર્યું કે બાળ-મિત્રની શોધ કરવા માટે આ યુકિત આબાદ હતી એણે જોયું.

તે ઇનામ મેળવવાની લાલચે પોતાની પ્રજા ભારતના ખુણે ખુણે પહોંચી ગઇ હતી. કનોજદેશવાસીઓમાં ઇનામ લઇ જવાની સ્પર્ધા ચાલી હતી. એ ઇનામને માટે પરદેશ રખડતા લોકો રાત દવસ મહેનત કરી રહ્યા હતા.

એક દ્યુતકારે વિચાર્યુ કે આવી રીતે વ્યર્થ કાયકલેશ કરવા કરતાં એ રાજગુરૂ બપ્પભટ્ટીસૂરિ ક્યાં છે એની તપાસ કરવી, કેમકે એમના વગર આ સમસ્યા કોઇ પૂર્ણ કરી શકે એમ નહોતું. આજના જમાનામાં સરસ્વતી પુત્ર તો એ એકજ હતા.

એણે સૂરિની તપાસ કરવા માંડી, દેશ પરદેશ ભ્રમણ કરતાં એણે જાણ્યું કે સૂરીશ્વર ગોડ દેશમાં પધાર્યા હતા. તરતજ ગોડ દેશમાં ગયો. ત્યાં એણે જાણ્યું કે સૂરિ તો ગૌડરાજના ગુરૂ થયા હતા. જેથી દ્યુતકાર લક્ષણાવતી નગરીમાં ગયો. બપ્પભટ્ટસૂરિને નમી એમની આગળ રાજસભામાં સમસ્યાનું પૂર્વાર્ધ કહી સંભળાવ્યું.

સૂરીશ્વરે જાણ્યું કે ' આમ રાજાની પોતાને શોધવાની આ એક યુકિત હતી. દ્યુતકારની પાસેથી રાજાની હકીકત જાણ્યા પછી એ સૂરીશ્વરે એનું ઉત્તરાર્ધ દ્યુતકારને કહ્યું.

सुगृहितं च कर्त्तव्यं, कृष्ण सर्प मुखं यथा ।

ભાવાર્થ—'કાળા સર્પના મુખની જેમ એ બધાં સારી રીતે પકડી રાખવાં.

મુસાફરનું મુવેલું શબ પડેલું એના જોવામાં આવ્યું. એ વૃક્ષની શાખાએ એક કરપત્ર ટાંગેલું લટકતું 'તું. તેમાં એક અર્ધ ગાથા લખેલી રાજાએ વાંચી.

तइआ महनिग्गमणे पियाइ थोरं सुएहित्तं रुन्नम् ।

રાજાએ એ સમસ્યા રાજસભામાં પંડિતો અને કવિઓને કહી સંભળાવી પોતપોતાની બુદ્ધિ વડે એમણે એનું ઉત્તરાર્ધ કહ્યું, પણ એથી રાજાના મનનું સમાધાન થયું નહિ. રાજાએ વિચાર્યું "વેશ્યાના મુખની માફક વિદ્યાનું મુખ કોણે જોયું નથી.? પણ એના હૃદયને પકડનાર તો મારા મિત્ર જેવા કોઇ વિરલાજ હોય."

રાજાએ પેલા ધુતકારને બોલાવ્યો અને સૂરિવર પાસેથી આ સમસ્યા પૂર્ણ કરી લાવવા આજ્ઞા કરી. રાજાની આજ્ઞા પામીને ધુતકાર એ સમસ્યા લઇ બીજી વખત બપ્પભટ્ટીજીની પાસે ગયો. સૂરિને નમી–વાંદીને સમસ્યા કહી સંભળાવી, સમસ્યાનું અર્ધું પાદ સાંભળીને ગુરૂએ તરતજ આગળનું ઉત્તરાર્ધ પદ કહી એની પુર્ણાહુતિ કરી.

" करवत्तय विंदु निवदुणं गिहेणं तं अज्झ संभरिअं ।

ધુતકારે આ પાદપૂર્તિ કનોજરાજની આગળ આવીને કહી સંભળાવી રાજા ઘણો હર્ષમાન થયો, " આહા ? પોતાના મન પ્રમાણે સમસ્યા પુરનાર આજે જગતમાં એ એક જ સરસ્વતી પુત્ર છે. પ્રધાન પુરૂષોને સમજાવી એમને અહીંયા

તેડી લાવવાને મોકલવા જોઇએ." રાજાએ એક દિવસ રાજસભામાં ગુરૂને તેડી લાવવા માટે પ્રધાનોને કહ્યું. "આપણા પ્રતિપક્ષી ધર્મરાજાના દરબારમાં સૂરિજી રહેલા છે. માટે તમે કોઇ પણ પ્રકારે એમને સમજાવીને તેડી લાવો."

"આપે એમની ઉપેક્ષા કરેલા એ મનસ્વી પુરૂષ આવશે કે કેમ ? એ કાંઇ કહી શકાય નહિ, પણ આપની આજ્ઞાથી અમે એમને સમજાવવા પ્રયત્ન કરીશું."

"તમે એમને મારાજ શબ્દોમાં વિજ્ઞપ્તિ કરજ્યો. સાથે આ પંડિતોને પણ લેતા જાઓ કે જેમણે એ મુનિવરને કાઢવામાં મુખ્ય પણે ભાગ ભજવ્યો છે." રાજાએ કહ્યું ને બ્રાહ્મણોનાં મુખ ફીકાં પડી ગયાં.

"મહારાજ ! અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો ?" પંડિતોએ માફી માગી.

"જાઓ ? તમારા પાપનું મારા ગુરૂની માફી માગી પ્રાયશ્ચિત કરો. તમારી સલામતી ચાહતા હો તો એમને સમજાવી. એમના શિષ્ય બની તેડી લાવો ! એમને તેડી લાવ્યા વગર તમારૂં મુખ મને ના બતાવતા ?"

"પ્રભુ ! અમારી વિનંતિથી એ મનસ્વી પુરૂષ આવશે નહી. અમારા કરતાં તો રાજ્યપ્રધાનો એમને સમજાવી આપના તરફથી વિનંતિ કરશે" પંડિતો બોલ્યા.

"તમારેજ જવુ પડશે ને તમારામાં નિમકહલાલી

હોય તો જાઓ એમને મનાવીને તેડી લાવો. ” રાજાએ
પરખાવી દીધું.

મને કે કમને આજ્ઞા મંજુર કર્યા વગર ચાલે એમ કયાં
હતું ? એ લક્ષ્મીવાન્ આગળ સંસારના માયાપાશમાં
બંધાયલા પંડિતોને નમવું પડયું. સરસ્વતી ત્યારેજ લક્ષ્મીને
જીતી શકે કે એ નિઃસ્પૃહી–ત્યાગી પુરૂષને વરી હોય. બાકી
તો મોટા મોટા પંડિતો–વિદ્યાના અધિષ્ઠાતાઓ પણ લક્ષ્મી
આગળ નમી પડે છે. એ લક્ષ્મી પંડિતોને મોંએ પોતાની
ખુશામત કરાવે, એમને ટળવળાવે, ત્યારે વળી થોડીક પોતાની
પ્રસન્નતા દેખાડે. સંસારમાં કવચિતજ એવું જોવાય કે જ્યાં
લક્ષ્મી અને સરસ્વતી સાથે એક સાથે રહેતાં હોય. બાકી તો
જ્યાં સરસ્વતી હોય ત્યાં લક્ષ્મી ન હોય અને લક્ષ્મી હોય ત્યાં
સરસ્વતી ન હોય. એવું પણ બને છે કે લક્ષ્મી આગળ
સરસ્વતીને પણ માથુ નમાવવું પડે છે. એની ખુશામત કરવી
પડે છે. લક્ષ્મીને અનુકુળ રહેવું પડે છે. કોઈ પ્રસંગે સરસ્વતી
લક્ષ્મીને જીતી જાય છે. સરસ્વતીપુત્રો આગળ લક્ષ્મીવાન
રાજાઓનાં મસ્તક નમેલાં હોય છે. કારણ કે જગતમાં તો જેનું
બળ અધિક હોય એ જીતી જાય એ સામાન્ય નિયમ છે.

રાજાની આજ્ઞાથી પ્રધાનો અને પંડિતો ગૌડ દેશમાં
બપ્પભટ્ટ સૂરિની પાસે આવ્યા. કુશલ વર્તમાન પૂછી એમને
વિનતિ કરી સંભળાવી

ની વાણી સાંભળી સૂરિએ કહ્યું. “ અમારે

આવવાથી એમના-રાજાના આ પંડિતોને દુઃખ થાય, વળી પાછી એમને ખટપટો કરવી પડે એવું અમારે શામાટે કરાવવું જોઇએ ! કનોજરાજની સભા પણ પંડિતોથી ક્યાં ભરેલી નથી ? "

મ્લાન મુખવાળા પંડિતોએ ગુરૂની ક્ષમા માગી, " સ્વામિન્ ! અમારા દોષ તરફ આપે દુર્લક્ષ આપવું જોઇએ. અમારા ઉપર કૃપા કરી આપે અમારા સ્વામીની વિનતિ માન્ય કરવી જોઇએ. "

" પંડિત મહાશયો ? એ નજ બની શકે ! અત્યારે જોકે તમારા દિલમાં પશ્ચાત્તાપ સળગે છે છતાં કાલે અમારા આવવા પછી વળી ખટપટ જાગે એ ઠીક ન કહેવાય. " સૂરિજીએ જણાવ્યું.

પંડિતો મનમાં તો ઘણા લજવાયા. એમને લાગ્યું કે આવા ઉત્તમ પુરૂષ સામે ધર્મદ્વેષી બની ખટપટ ઉભી કરી એ ઠીક કર્યું નહી. " મહારાજ આમરાજ આપના દર્શન માટે ઘણા અધિરા છે. આપ કોઇ રીતે પણ ત્યાં આવો એજ અમારા મનની અભિલાષા છે. " એક પંડિતે કહ્યું.

" આપ લોક કોઇ રીતે સ્વામીનું મન મનાવો તો રસ્તો સરળ બની શકે. " રાજમંત્રીએ પંડિત મહાશયોને કહ્યું.

" તમે કુમારિલભટ્ટને તે દિવસે વાદ કરવા તમારા

પ્રકરણ ૨૭ મું.

ગોદાવરીના તીરે.

" મનુષ્ય છતાં આ રાજાનું રૂપ તો જુઓ ? એ સૌંદર્ય દેવબાળાને વિહ્વળ કરે તો માનવ રમણીઓ તો અવશ્ય લોભાયજ ! આહા ? શું એની કોડીલી ચાલ ? એ મધુર મંદ મંદ હાસ્ય કરતું ચંદ્રવદન! પુરૂષ છતાં એ મનમોહક સ્વરૂપ! એ તો અદ્‌ભૂત જ ! જગત્‌માં રૂપલક્ષ્મી તો રમણીયોના જ ખાંપની ? પણ આતો રૂપવંતી રમણીઓ પણ એની સ્પર્ધા કરી શકે એવું અથાગ રૂપ! હું દેવબાળા છતાં એણે મારૂં મન વિહ્વલ કર્યું. અરે ? એને મેલવવા-એની સાથે વિલાસ ભોગવવા મારૂં મન પણ અધિરૂં થઇ રહ્યું. એ પણ રૂણાનુબંધજને ?" મનુષ્ય કરતાં ઉચ્ચ કોટીમાં જેની ગણના થઇ શકે એવી એક દેવબાળાના આ ઉદ્‌ગાર હતા. અહીંઆં છાવણી નાખીને રહેલા ઘણા પુરૂષમાંના એક પુરૂષ તરફ એનું આકર્ષણ થવાથી એ દેવબાળાનું હૈયું એને મલવા-ભેટવા અધિરૂં થઈ રહ્યું હતું.

કનોજરાજ આમરાજા પોતાના કેટલાક સારભૂત પ્રધાન પુરૂષોની સાથે ગૌડદેશ તરફ જવાને રવાને થયો હતો. એ નાના કાફલાએ માર્ગમાં ગોદાવરીને કાંઠે દેવમંદિરની પાસે આ સુંદર જગ્યા જોઇને વિશ્રાંતિ લેવાનો ઠરાવ કરી પડાવ નાખ્યો. કોઈ રીતે લક્ષણાવતીમાં જઈ ગુરૂ મહારાજને તેડી લાવવા

એમને વિનંતિ કરવી એ એનો નિશ્ચય હતો. એ કે ધર્મરાજ એનો વિરોધી હતો એની રાજસભામાં આમરાજ આવશે તો એવી એને બંધ માત્ર પણ આવે તો એની રીતસર જેવાબહિત કરવાને-પકડી લેવાને એ આતુર હતો. એ માટે તેણે એક ગુરૂ પાસે પ્રતિજ્ઞા કરાવી હતી કે " આમરાજ અહીં જ આપને આમંત્રણ કરવા આવે તો કહું " એને ખાત્રી હતી કે કોઈ દિવસ આમરાજ ગુરૂ મહારાજને વિનંતિ કરવા આવશે. તે સમયે એને હાથ કરવાનો દાવ ઠીક હાથ આવશે. એક પ્રબળ શત્રુ એ રીતે અનાયાસે કબજે થશે.

આમરાજા પણ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી કામ કરવા માગતો હતો. કોઈ રીતે એણે ગુરૂપાસે જવાનો વિચાર મક્કમ કર્યો હતો. પોતાના પ્રધાનો યુક્તિ પ્રયુક્તિમાં કુશળ હતા. ધર્મરાજની આગળ જ સૂરિવરને વિનંતિ કરવી એ માટે કેવી ગોઠવણ કરવી એમાં એ નિપુણ હતા, એ માટે દરમજલ પ્રયાણ કરતાં ગોદાવરીને કાંઠે એક ગામની નજીક દેવમંદિરમાં અત્યારે ઉતર્યા હતા. ત્યાં રહેલી દેવમંદિરની અધિષ્ઠિત વ્યંતરદેવી કનોજરાજના રૂપસૌંદર્ય ઉપર મુગ્ધ થઈ હતી.

અત્યારે રાત્રીનો પ્રથમ પ્રહર વહી ગયો હતો, રાજપુરૂષો અને પ્રધાનો નિદ્રાદેવીના ખોળે પડવાને આતુર થઈ રહ્યા હતા. કનોજરાજ પણ દેવમંદિરના એક ઓરડામાં શયનના પોશાકમાં સજ્જ થઈ સૂવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો. ઇષ્ટદેવનું સ્મરણ કરી દેવગુરૂને નમી-વંદી અત્યારે બિચ્છાના ઉપર બેઠો

ત્યાગ–વૈરાગ્ય વૃત્તિ, એ સમસ્યા પૂરવાની એમની અદ્‌ભુત
શક્તિ એ ઉપર કવિ મુગ્ધ થયો હતો. “ સૂરિવર ! રાજાઓ
જેમના ચરણમાં નમન કરી રહ્યા છે એવા આપનું હું શું
પ્રિય કરું ? ”

“ કવિરાજ ! અમે તો ત્યાગી છીએ. અમને કઇ
ચીજના ખપ હોય ! છતાં તમારા હૃદયમાં આવી અપૂર્વ
ભક્તિ છે, એ શું થોડું છે ! ” ગુરૂએ કહ્યું.

“ છતાં ભગવન્ ! કંઇ મારા લાયક કાર્ય હોય તો ફર-
માવો ! જે બજાવી હું આપનો અનૃણી થાઉ ! ” કવિરાજે
પોતાની અપૂર્વ ભક્તિ દર્શાવી.

“ કવિવર ! હાલમાં એવું કંઇ ખાસ કારણ નથી. છતાં
પણ જ્યારે એવો કોઇ સંજોગ ઉભો થશે, એમાં કદાચ અમને
તમારી જરૂર જણાશે તો તે પ્રસંગે અમે તમને અવશ્ય યાદ
કરશું સમજ્યાને ! ” બોલતાં બોલતાં સૂરિવર હસ્યા.

“ તો આપની કૃપા એટલી, એ દિવસ હું મારો ધન્ય
થયેલો સમજીશ. ” સૂરિવરનું વચન કવિરાજે વધાવી લીધું.

“ કવિરાજ ! અમે તો હવે વિહાર કરશું ! પણ કોઇ
કોઇ સમયે તમારી રાજસભામાં વાણી વિલાસને સમયે અમને
યાદ કરજો ? ” સૂરિવર બોલ્યા.

અહીંની રાજ સભા અને રાજાને હાલમાં થોડા વખતને
માટે તો આપશ્રી ક્ષણે ક્ષણે યાદ આવશો, જેમ જેમ આ તાજે

બનાવ જુનો થતો જશે એમ જો કે આપનું સ્મરણ ઓછું રહેશે છતાં પણ અમુક પ્રસંગ સમયે તો આપશ્રી જરૂર યાદ આવશોઃ પણ અત્યારે તો આપ સિવાય અમારી રાજસભા ઝાંખી પડી ગઇ. અમને ગર્વ હતો કે આપને અહીંયાં સન્માનીને અમે કનોજરાજનું નાક કાપ્યું હતું. પણ આજે એ સમય પલટાઇ ગયો. હવે તો લાચાર!" વાક્‌પતિએ કહ્યું.

"કવિરાજ! ભવિતવ્યતા બળવાન છે. જે કાળે જે બનવા નિર્મિત હોય એ અવસ્ય બને છે. ડાહ્યા પુરૂષો એમાં હર્ષ કે શોક કોનો કરે ?"

શુભ દિવસે બપ્પભટ્ટસૂરિ પોતાના પરિવાર સહિત ધર્મરાજની રજા લઇ છેલ્લાં એમને ધર્મોપદેશ આપી આમ રાજના પ્રધાનો સાથે કનોજ દેશ તરફ વિહાર કરી ગયા.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

ગુરૂ વિયોગ.

બપ્પભટ્ટસૂરિ લક્ષણાવતીથી વિહાર કરતા આમરાજાની હદમાં આવ્યા, ત્યાં આમરાજ એમની રાહ જોતા હતા તે માર્ગમાં મળ્યા. બધા સાથે ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા. રસ્તે વાણીવિનોદ કરતાં જતા હતા, એવામાં રાજાએ તલાવમાં એક

ભાવાર્થ—ગોદાવરીને કિનારે દેવમંદિરમાં સોગવેલી દેવબાલાનો સ્નેહ એવો છે.

એવી રીતે નવ નવી સમસ્યાઓમાં તેમજ વાણી વિનોદનાં રાજાનો કાળ દેવતાની માફક સુખમાં વ્યતીત થવા લાગ્યો.

એક દિવસ બન્ને જણા રાજા અને સૂરિ વાર્તા વિનોદમાં બેઠા હતા, તેવામાં બે મુનિઓ આવી સૂરિવરના ચરણમાં નમ્યા. વંદના કરી એમના હાથમાં એક પત્ર આપ્યું. પત્ર જોઇ ગુરૂના હૃદયમાં ધ્રાસકો પડ્યો. હૈયામાં અનેક પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પો થવા લાગ્યા. કોઇ દિવસ નહીં ને આજે આ બે પરદેશથી આવેલા મુનિઓ સૂરિવરને કાગળ આપે એ બનાવ પહેલ વહેલો હતો. રાજાના મનમાં પણ સંદેહ પડ્યો. એણે મુનિઓને વંદના કરી. કુશલ વર્ત્તમાન પૂછ્યા. "મુનિરાજ! આપ ક્યાંથી આવ્યા છઃ ?"

"મોઢેરાથી!" મુનિનો જવાબ સાંભળી રાજા સમજી ગયો કે ગુરૂ સિદ્ધસેન સૂરિના સમાચાર લાવ્યા હશે.

"ગુરૂ સિદ્ધસેનસૂરિને તો કુશલ છે ને ?" રાજાએ પૂછયું.

ત્યાં તો બપ્પભટ્ટસૂરિ પત્ર વાંચીને બોલ્યા. "રાજન્ ? ગુરૂ મહારાજ મને તેડાવે છે." એમ કહીને પત્ર રાજાને આપ્યો. રાજાએ ગમકીને પત્ર લીધો, વાંચી જોયો.

"ગુરૂ મહારાજની તબીયત ઘણી નરમ જણાય છે." પત્ર વાંચી રાજાએ કહ્યું.

" હા ! એમનું શરીર વૃદ્ધાવસ્થાથી જર્જરિત થઈ ગયું છે, આંખોનું તેજ પણ ઓછું થયું છે, એમની તબીયતનો હવે એમને ભરૂસો નથી તેથી લખે છે કે ' વત્સ ! તને ભણાવી ગણાવી વિદ્વાન્ બનાવ્યો, પદવીએ ચઢાવ્યો તો હવે તેના બદલામાં મારી પાસે આવીને કાંઇ કર ? આખર સમયની આરાધના કરાવી મને ઉપાસરૂપી રથમાં બેસાડી સ્વર્ગધામમાં પહોંચાડ. વત્સ ! ઘણા દિવસના તારા વિજોગથી તારૂં મુખ પણ હું તો ભૂલી ગયો. તેથી મનમાં બહુ દુઃખ થાય છે. તું રાજા પાસે ગયો એ ઠીક ન થયું. માટે ઝટ આવ અને મને સાધના કરાવ ', રાજન્ ? ગુરૂ મને મળવાની ઉત્કંઠા ધરાવે છે. માટે મારે સત્વર જવું જોઇએ. " ગુરૂ બપ્પભટ્ટસૂરિએ કહ્યું.

" મને પણ લાગેછે કે આપે જવું તો જોઇએ. " કંઇક કચવાતે મને રાજાએ કહ્યું.

" જેમ બને તેમ આપે જલદીથી વિહાર કરી આવવું. એવી ગુરૂ મહારાજની ઇચ્છા છે. સમજો કે તમને મળવાને ખાતરજ એમનું શરીર વૃદ્ધાવસ્થાનું દુઃખ ભોગવતું ટકી રહ્યું છે. રાતદિવસ આપને યાદ કરે છે એક વખત આપને મળવાની એમને એટલી તો ઉત્કંઠા છે કે ' મારો ભદ્રકીર્ત્તિ આવ્યો ! ભદ્રકીર્ત્તિ કયાં છે ? એને ઝટ બોલાવો ? ' અમને પણ એટલી બધી તાકીદ છે કે જેમ બને તેમ સત્વર,આપને લઇ આવવું." એ મુનિઓમાંના એક મુનિએ કહ્યું.

" આપણે આવની કાલે પ્રભાતનાજ અહીંથી વિહાર

ગુરૂના સ્નેહને સંભારતા શિષ્યો અને શ્રાવક આદિ ચતુર્વિધ સંઘ ગુરૂવિયોગથી શોક સાગરમાં ડુબી ગયો. એ પ્રશસ્ત રાગ સંભારીને શિષ્ય વર્ગ રડતો. હૈયામાં રહેલી ગુરૂભક્તિ ચક્ષુમાંથી અશ્રુનો પ્રવાહ વહેવડાવતી હતી. પણ જગતમાં સામાન્ય એવો નિયમ હોય છે કે દુઃખનું ઓસડ દહાડા ' જેમ જેમ સમય વહેતો ગયો એમ એમ ગુરૂ સંબંધી શોક નરમ પડતો ગયો.

થોડા દિવસ વહી ગયા પછી બપ્પભટ્ટજી ગોવિંદસૂરિ અને નન્નસૂરિને ગચ્છનો ભાર ભળાવી રાજપ્રધાનો સાથે કનોજ રાજ પાસે જવાને વિહાર કરી ગયા.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

સ્વધર્મને માટે.

શંકરની ઉમર પાંચ વર્ષની થઇ એટલે એણે ભણવાનું શરૂ કર્યું. ભણવામાં એની બુદ્ધિ તીક્ષ્ણ હતી. જે ગુરૂ પાસે શંકર ભણતો એનો સાથે બીજા પણ ઘણા શિષ્યો ભણતા. એ બધા શિષ્યોમાં બાલ્યાવસ્થા છતાં શંકર ભણવામાં ચતુર હતો. એની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ, તર્કશક્તિ, સમજ શક્તિ અને ધારણા શક્તિ સારી હોવાથી ગુરૂ પણ એની ઉપર પ્રસન્ન રહેતા. ઘણીજ કાળજીથી–સ્નેહથી એને શિખવતા. શંકર બાલક હતો છતાં ભણવામાં કોઈ શિષ્ય એની સ્પર્ધા કરવા સમર્થ થતો નહી.

એ સર્વની આગળ વધી ગયો. થોડા વર્ષોમાં એણે ગુરૂ પાસે જેટલી વિદ્યા હતી એ બધી શીખી લીધી. બાલ્યાવસ્થામાંજ એ શંકર ભણીને પંડિત થયો. વિદ્વાનોને જ્ઞાનવા યોગ્ય થયો.

શંકરનું મન કંઈક વૈરાગ્ય ભાવનાવાળું તેમજ વેદાંત મત ઉપર પરિપક્વ આસ્થાવાળું હતું. વેદ પ્રત્યે એને અભિમાન હતું. દુનીયાંને પોતાનું પાંડિત્ય બતાવા એની જીભ તરવરવા લાગી. વાદ કરીને બીજાને હરાવવા, પોતાની વિદ્વત્તાથી અન્યને ચકીત કરવા તેમજ પોતાની વિદ્વત્તાથી રાજાઓ અને અમીરો ઉપર પણ પોતાનો પ્રભાવ પાડવો એવી અનેક પ્રકારની મહત્વાકાંક્ષા એના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થઈ. વેદાંત મતના આચાર્ય થઈ હજારો શિષ્યો બનાવવા, મંદ પડી ગયેલા વેદ ધર્મની જ્યોતિ સતેજ કરી દુનિયામાં એની પ્રતિષ્ઠા વધારવી, લોકોને એ તરફ આકર્ષવા, જૈનો અને બૌદ્ધોના અહિંસાના ફેલાવથી બંધ પડી ગયેલા યજ્ઞ યાગો પાછા ચાલુ કરવા અને એ ધર્મોની જડ કાઢી નાખવી, આવી આવી અનેક પ્રકારની ઉત્કંઠાઓ એના હૃદયમાં જન્મ પામી. એણે વિચાર્યું કે “ આ બધું ક્યારે બની શકે? કે હું સંન્યાસી થાઉં ત્યારે ? ”

સંન્યાસી થવા માટે માતાની આજ્ઞાતો મેલવવી જોઈએ. માતાની આજ્ઞા મેલવીને કોઈ મહાપંડિત આચાર્ય કે સંન્યાસી હશે એનો હું શિષ્ય થઈશ. મારી મહત્વાકાંક્ષાઓ હું પૂર્ણ કરીશ. પણ માતા રજા આપશે કે કેમ ? એ જરા વિચાર પડતી વાત છે. કોઈપણ યુક્તિથી માતાની રજા તો લેવીજ જોઈએ. એને માટે કોઈ ઉપાય કરવો જોઈએ.

"માતા ? હું સંન્યાસી થઇશ તો ઘણા રાજારાણા મારા પગમાં પડશે. ઘણા શિષ્યો મારા હાથતળે કેળવાઇ વેદધર્મનો ઉદ્ધાર કરશે. મારો મનુષ્યજન્મ પણ સાર્થક થશે."

"હા ! સત્ય છે, પણ મારૂં મન કેમ માને દિકરા ? મેં સાંભળ્યું છે કે તારૂં આયુષ્ય અલ્પ છે. જે સાંભળીને રાત દિવસ હું ચિંતાથી બળું છું તેથીજ તને ઝટ પરણેલો જોવાને ઇન્તેજાર છું. ત્યારે તું તો સંન્યાસી થઇ જવાની વાત કરે છે."

"એ ચિંતા આપની નકામી છે, માતાજી ? માણસ થોડું જીવે કે ઘણું એથી શું ? ઘણું જીવ્યા કરતાં જગત્માં જન્મીને મનુષ્યે કરવા યોગ્ય કાંઇ ન કર્યું તો એ જીવ્યો તોયે શું ? ને અલ્પ જીવનમાં પણ જે ઘણું કરી જાય છે એનુંજ જીવતર ધન્ય ગણાય. જગત્માં એજ જીવ્યો લેખાય." શંકરે માતાના મનનું સમાધાન કર્યું.

"પણ એથી માતાનું મન કેમ માને ? દિકરાનું અલ્પ આયુષ્ય સાંભળી કયી માતાને દુઃખ ન થાય ? દિકરા ! તું આટલું બધું ભણ્યો ગણ્યો તો એવો કોઈ ઉપાય નથી કે તારૂં આયુષ્ય વધારી તારી વ્હાલી માતાને તું પ્રસન્ન કરે ?" સ્નેહઘેલી માતાએ પુત્રને આયુષ્ય વધારવાનો ઉપાય પૂછ્યો. બિચારી હંમેશાં મહાદેવને પ્રાર્થતી કે 'પુત્રનું આયુષ્ય વધારે !'

"માતાજી ? આયુષ્ય વધારવાની તમે વાતો કરો છો તો તો તમારે મને સંન્યાસી થવાની રજા આપવી જોઇએ. શરીરને દૃઢ કરવાનો, યોગ–સમાધિના પ્રયોગે કરી આયુષ્યને

વધારવાનો માર્ગ તો તે વિધિનિમંત્ર થઈ ગયો." શંકરે યુક્તિ લડાવી.

"એમ તો નહી, તારે પરણવું તો પડશે સમજ્યો કે, દિકરા?" માતાએ પોતાની દઢ વાત રાખી. "તારો વિયોગ હું સહન કરી શકીશ નહી."

"માતાજી ! જો મને પરણાવશો તો થાશે હું અલ્પાયુષીજ રહેવાનો ! કારણ કે બ્રહ્મચર્યધર્મનું પાલન કરતાં સ્ત્રીઓના સહવાસમાં ઉલટાં આયુષ્ય ઓછાં પડે છે. તમે જોતાં નથી કે સંસાર ત્યાગી સાધુસંન્યાસીઓ 'બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરી કેવા દીર્ઘાયુષી અને નિરોગી બને છે, ત્યારે ભોગીઓમાં મુખ્ય સંસારીઓ રોગવાળા, નિર્બળ અને જરાના પાશમાં જલદી પહોંચી જાય છે." શંકરે સમજાવવા માંડયું.

"એનું કારણ ! ગૃહસ્થો કેમ દીર્ઘાયુષી ન બની શકે?" માતાએ શંકા કરી.

"કારણ એ કે ગૃહસ્થ ધર્મ અનેક ચિંતાઓથી ભરેલો જ હોય. આધિવ્યાધિને ઉપાધિઓ જ એને વળગેલી હોય. વ્યવહારમાં એને અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓ ભોગવી પડે. સગાં વ્હાલાં અને સંબંધીજનનાં મન સાચવવાં પડે. એ ઉપરાંત વળી જો ઘરમાં સ્ત્રી સારી હોયતો તો ઠીક; નહીતર જો શંખણી જેવી સ્ત્રી સાથે પાનો પડયો હોય તો એ ધણીનું લોહીજ ચુસી લે અને પરભવમાં પુરૂષને દુર્ગતિ તરફ લઇ જાય. આ ભવમાં પણ એનું સત્યાનાશ વાળે 'દવતા ખાયે કાળજું, મુએ નરક લઇ જાય.'

એટલે શંકર ગૃહસ્થ મટીને સંન્યાસી થતાં શંકરસ્વામી તરીકે ઓળખાયો.

શંકર સ્વામીયે ગુરૂની પાસે રહીને શેષ રહેલાં ઘણાં ખરાં શાસ્ત્રાનું અધ્યયન કર્યું, અલ્પ સમયમાં ગુરૂ પાસેથી એમની સર્વ વિદ્યા શીખી ગયો. શ્રુતિઓનું, છંદશાસ્ત્રનું, મંત્રશાસ્ત્રનું વગેરે સર્વ રહસ્ય ગુરૂએ શંકરસ્વામીને સમજાવ્યું. થોડાં વર્ષમાં શંકરસ્વામી પ્રખર વિદ્વાન થયો. વેદમતના તત્વોનો સંપૂર્ણ જ્ઞાતા થયો.

અત્યાર લગી એણે પોતાનું જીવન અભ્યાસ કરવામાં વીતાવ્યું. હવે એ ખીલેલી શક્તિઓનો જગતને ચમત્કાર દેખાડવાનું મન થયું. વાદવિવાદ કરવાની ધુન લાગી. સમર્થ વિદ્વાનોને જીતવા એની વાણી આતુર બની. તેથી ગુરૂની રજા મેળવી કેટલાક શિષ્યોને લઇને શંકરસ્વામી કાશી નગરમાં આવ્યો. શિષ્ય સહિત શંકરસ્વામીએ એક જાહેર મંદિરમાં પડાવ નાખ્યો. શંકરસ્વામીએ અહીંયાં લોકોને બ્રહ્મ વિદ્યાનો ઉપદેશ આપવા માંડ્યો. શરૂઆતમાં લોકે એનો ઉપદેશ સાંભળનાર ઘણા મનુષ્યો નહોતા. પણ જેમ જેમ સ્વામીની વાણી લોકોને રૂચતી ગઇ, તેમ શ્રોતાઓમાં વૃદ્ધિ થવા લાગી, સાંભળનારને રસ પડવા લાગ્યો અને શહેરમાં સ્વામીની પ્રશંસા થવા લાગી એમ એમ મેદની જામતી ગઇ. પંડિતો પણ સ્વામીની પ્રશંસા સાંભળીને આકર્ષાયા. એમણે શંકરસ્વામીની વિદ્વત્તાની કસોટી કરી અનેક પ્રકારના ચર્ચાણુ

વિષયો ઉત્પન્ન કરી સ્વામીજી સાથે તેઓ ચર્ચા કરતા. સ્વામી તે
સર્વેને પોતાની બુદ્ધિશક્તિથી, તર્કશક્તિથી સમજાવતો.
એમની શંકાનું નિવારણ કરતો હતો; જેથી અલ્પ સમયમાં
સમસ્ત કાશી નગરમાં શંકરસ્વામીની પ્રસિદ્ધિ થઇ ગઇ.
કેટલાક તો એના ભક્ત રાગી થયા. કેટલાકે તેની પાસે સંન્ય-
સ્ત દીક્ષા ગ્રહણ કરી. એની વિદ્વત્તાથી પ્રસન્ન થયેલા કાશીના
પંડિતોએ શંકરસ્વામીને આચાર્ય પદવીથી વિભૂષિત કર્યો.
ત્યારથી શંકરસ્વામી શંકરાચાર્ય તરીકે જગતમાં ઓળખાયો.

કાશી નગરમાં શંકરાચાર્ય કેટલોક વખત રહ્યા પછી
પોતાના શિષ્યોના પરિવાર સાથે દેશોદેશ ઉપદેશ કરતો
હિમાલય પર્વતના બદ્રિનારાયણ આશ્રમમાં જઇને રહ્યો.
અહીયાં એણે સ્થિર નિવાસ કરી [illegible] ને ઉપ-
નિષદો બનાવવા માંડ્યા. એ પોતાનાં રચેલાં ઉપનિષદો અને
ભાષ્યો શિષ્યોને શીખવવા લાગ્યો. તે પછી શારીરિક સૂત્રોનું
ભાષ્ય રચ્યું. એવી રીતે કેટલાંક શાસ્ત્ર એણે રચ્યાં. તેમજ બૌદ્ધ
અને જૈન મતનું ખંડન કરવા માંડ્યું. લોકોને પોતાના મતમાં
ખેંચવા માંડ્યા. પોતાના ધર્મની મહત્વતાનું વર્ણન લોકોની
આગળ કરવા માંડ્યું. પોતાને વિદ્યાનું એટલું બધું અભિ-
માન હતું કે જેથી શંકરાચાર્યને લાગ્યું કે પોતાને જગતમાં
કોઇ જીતી શકે એમ નથી. એવામાં કુમારિલભટ્ટની કીર્તિ
એણે સાંભળી એટલે કુમારિલભટ્ટની સાથે વાદ કરવાની
જીજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઇ.

શંકરાચાર્ય હિમાલયથી શિષ્યો સાથે વિહાર કરતો

કરતો—ચાલતો દક્ષિણ દિશા તરફ પ્રયાગ આવ્યો. આ તીર્થ સ્થળ હોવાથી ત્રિવેણીમાં એમણે સ્નાન કર્યું ને કાયા પવિત્ર કરી. શિષ્યો સહિત શંકરાચાર્ય કિનારે બેઠા. હજારો નગરવાસી જનોએ એની કીર્તિ સાંભળેલી તેથી તે એના દર્શને દોડી આવ્યા. કેટલાક પ્રયાગના પંડિતોએ એની સાથે વાદવિવાદ કરવા આવ્યા. એ સર્વને શંકરાચાર્યે જીતી લઇ પોતાની કીર્તિમાં વધારો કર્યો. અહીંયાં પણ એણે કુમારિલભટ્ટની કીર્તિ સાંભળી. જેથી એને જીતવાની ઇચ્છા શંકરાચાર્યની પ્રબળપણે વધી ગઇ.

"કુમારિલભટ્ટ મને કયાં મળી શકે ? મારે મળવું હોય તો ?" શંકરાચાર્યે એક જાણકાર પંડિત પુરૂષને પૂછ્યું.

"સ્વામીજી ! કુમારિલભટ્ટ મહાસમર્થ આચાર્ય, વેદના તત્વોના જ્ઞાતા જેમણે બૌદ્ધોને પણ હરાવ્યા ! કેટલાય દર્શનોનું ખંડન કરીને દુનિયાની દષ્ટિમાં વેદાંતતત્વનું સ્થાપન કર્યું. એ મહાસમર્થ જ્ઞાનીનો પરિચય આપને કરવા યોગ્ય છે !" એમ પંડિતે જણાવ્યું, એના હૃદયમાં કુમારિલ માટે માન હતું. એમ એના બોલવા ઉપરથી સમજાતું 'તું.

"હું પણ એ કુમારિલભટ્ટને મલવા માગું છું. એની સાથે કંઇક ચર્ચા કરવા ચાહું છું. અમારા વિચારોની અરસપરસ આપ લે થાય તો કંઈક નવીન જાણવાનું મળે." શંકરાચાર્યે કહ્યું.

" આપનું કહેવું સત્ય છે. એમની સાથે આપને જો મલવાની ઇચ્છા હોય તો સત્વર આપે એમની પાસે જવું જોઇએ." પંડિતાએ જણાવ્યું.

" કેમ ? ઉતાવળનું કંઇ કારણ, વારૂ ? " શંકરાચાર્યે આતુર હૃદયે પૂછ્યું.

" અરે ! એ મહાપુરૂષ પોતાના પાપોનું પ્રાયશ્ચિત કરવાને તૈયાર થયા છે. અગ્નિમાં પોતાની કાયાને બાળી ભસ્મ કરી શરીરનો નાશ કરવા આતુર થયા છે."

કાષ્ટ ભક્ષણની વાત સાંભળીને શંકરાચાર્ય ચમક્યો. " હેં શું કાષ્ટ ભક્ષણ ? કાષ્ટ ભક્ષણનું કાંઈ કારણ ? શામાટે આગમાં બળી કાયાનો નાશ કરવા આતુર થયા છે ? "

" અમને લાગે છે કે એમણે અનિશ્વર વાદીની પ્રરૂપણા કરી છે. ઈશ્વર છતાં એમણે ઇશ્વરનું ખંડન કરી અનિશ્વર-પણું સ્થાપન કર્યું. બીજાં પણ કંઇ કારણો હશે. આપ સત્વર જઈ એમને મળો તો આપને જોઇ એ ઘણા રાજી થશે. એમને સંતોષ થશે કે પોતાની પછવાડે પોતાનું કાર્ય પાર પાડવાને એક પુરૂષ જાગેલા છે."

" ઠીક છે, મારી ઇચ્છા પણ છે કે હું સત્વર જઇ તે-મને મળું." એમ કહી એણે કુમારિલ ભટ્ટ પાસે જવાની ઉતાવળ કરવા માંડી.

એકદમ ઉતાવળી ગતિએ ચાલતાં શંકરાચાર્ય શિષ્યોની સાથે કુમારિલભટ્ટ જ્યાં આગને પોતાનો ભોગ આપી રહ્યો હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

કુમારિલભટ્ટ ચિતાથી પ્રજ્વળતો કાષ્ટની ચિતામાં બેઠેલો છે. એની આજુબાજુ બેઠેલા પ્રભાકર આદિ એના શિષ્યો રૂદન કરી રહ્યા હતા, ગુરૂને કાષ્ટ ભક્ષણ નહી કરવાને સમજાવી રહ્યા હતા, પણ પ્રાયશ્ચિત કરવાનો ગુરૂનો દૃઢ નિશ્ચય એથી શિથિલ થાય એમ નહોતું. એવામાં કુમારિલ શંકરાચાર્યને જોઈ અતિશય આનંદ પામ્યો. શંકરાચાર્ય પણ એ વૃદ્ધને નમ્યો. નમીને પોતાનો રચેલો ભાષ્ય શંકરાચાર્યે કુમારિલ ભટ્ટને બતાવ્યો. કુમારિલે એ ભાષ્યનાં પાનાં ફેરવી જોયાં અને જણાવ્યું કે " સ્વામીજી તમારો ભાષ્ય તો ઠીક છે. પણ આ ભાષ્યના પ્રથમ અધ્યાયમાં આઠહજાર વાર્તિકા જોઇએ. જો મેં પહેલાં દીક્ષા ન લીધી હોત તો હું એની વાર્તિકા અવશ્ય કરત !"

" પણ આચાર્યજી ? આપ શામાટે અગ્નિ ભક્ષણ કરવાને તૈયાર થયા છો. હું ઇચ્છું છું કે આપ એનું વાસ્તવિક કારણ મને ખુલાસાવાર જણાવો !"

શંકરાચાર્યના જવાબમાં કુમારિલભટ્ટે કહ્યું, "સ્વામીજી! કરેલા પાપોનું પ્રાયશ્ચિત તો અવશ્ય કરવું જોઇએ. આપણા જેવા જ્ઞાતા પુરૂષો પણ જો પ્રાયશ્ચિત ન કરે તો પછી સાધારણ મનુષ્યની તે શી વાત ? એ પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવાથી ભોગવાઇને છુટી જાય, અન્યથા ભવાંતરમાં પણ કરેલું પાપ ભોગવ્યા વગર છુટતું નથી, માટે આ ભવમાંજ મારે ભોગવીને છુટી જવું. હું હવે વૃદ્ધ થયો. વળી મારી પછવાડે તમે ઉઠેલા જોઈ આજે હું કૃતકૃત્ય થયો. તમે આપણા વેદ ધર્મની જ્યોતિ

જગતમાં ફરકાવજો. એની સામે ઉઠેલા હરીફોને હંફાવશો એ મારી ખાતરી છે. હવે તો હું અવશ્ય પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરીશ. મારા આત્માને પાપ થકી મુક્ત કરીશ." કુમારિલે ખુલાસાથી વાત કરવા માંડી.

"પણ એ પાપ તો કહો, કે તમે તમારા ક્યા પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવા ચાહો છો ?" શંકરાચાર્યે આતુરતાથી એનું કારણ જાણવા માગ્યું.

"સાંભળો ! [illegible] વિશ્વાસઘાતનું મોટામાં મોટું પાપ લાગેલું છે. શાસ્ત્રમાં પણ એને નિંદ્યું છે કે "વિશ્વાસઘાતી મહા પાપી" [illegible] છે તે ?" સ્વામીજીએ પૂછ્યું.

"એક ઈશ્વર સાથે અને બીજો બૌદ્ધ લોકો સાથે ?"

"તે કેવી રીતે જરી ખુલાસાથી સમજાવો તો ?"

"[illegible] પ્રથમ જ્યારે હું [illegible] અંગીકાર કર્યું એમના શિષ્ય થઈ ગયો."

"[illegible] બૌદ્ધ થઈ ગયા. [illegible]

[illegible] એમના [illegible] સિદ્ધાંત હું ભણ્યા [illegible] થઈ ગયો ને એમના [illegible] સિદ્ધાંત મેં જાણી લીધા.

"એ પણ ઠીક! એક રીતે તમે એ બ્હાને બૌદ્ધોનું રહસ્ય જાણી લીધું." શંકરાચાર્યે જણાવ્યું. "પછી તમે શું કર્યું!"

"હા! તમારૂં કહેવું સત્ય છે. કુશાગ્રબુદ્ધિવાળા બૌદ્ધ લોકો એક દિવસે વૈદિકમતનું ખંડન કરવા લાગ્યા. દુન્યાની આગળ વેદમતનું ખંડન કરી પોતાના મતનાં તત્વો સમજાવવા લાગ્યા."

"હા? પોતાના ધર્મનું ખંડન નજર આગળ થતું હોય તે કયો ધર્માભિમાની પુરૂષ સહન કરે!" સ્વામીજીએ વચમાં કહ્યું.

"કોઇ ના સહન કરે! મને પણ એમજ થયું. મારી નજર આગળ મારાજ ધર્મનું ખંડન તેઓ કરતા પણ મારૂં જોર કાંઇ ચાલતું નહિ. છતાંઃ મારા હૈયામાં અતિશય દુઃખ થવાથી હું રડવા લાગ્યો. મારૂં રડવાનું કારણ મારી પાસેથી એ લોકોએ જાણી લીધું, જ્યારે એ કારણ બૌદ્ધાચાર્યના જાણવામાં આવ્યું ત્યારે એ નાખુશ થયો. સર્વે બૌદ્ધ ભિક્ષુઓ મારી તરફ અવિશ્વાસની નજરથી જોવા લાગ્યા. એમને લાગ્યું કે આ આપણા વિરોધીને બૌદ્ધશાસ્ત્રના રહસ્યનું જ્ઞાન કરાવ્યું એ ઠીક ન થયું." વચમાં શ્વાસ લેવાને થોભ્યો.

"શંકાની નજરથી જોનારા એ દુષ્ટો તમને મારવા તૈયાર થઈ ગયા હશે ત્યારે તો?" શંકરસ્વામી બોલ્યો.

"હા? એ લોકોએ મને હેરાન કરવાનો વિચાર કર્યો. હું નાશી ના જાઉં તે માટે મારા ઉપર સખ્ત નજર રાખવા લાગ્યા. એક દિવસ એમણે સલાહ કરી ઉંચ્યા પ્રાસાદ ઉપર ચડાવી

મને નીચે ફેંકી દેવાનો નિર્ણય કર્યો. એ મુજબ એ લોકોએ મને ઉંચ્ચા પ્રાસાદ ઉપર ચઢાવ્યો. મરવાને તૈયાર થયેલા મેં મોંએથી ઉચ્ચાર કર્યો કે ' વેદની શ્રુતિઓ સત્ય હોય તો અ-હીંથી પડવા છતાં પણ હું જીવતો રહું. ' એમ બોલતા મને નીચે પાડી નાખ્યો છતાં વિધિની મરજીથી હું જીવતો રહ્યો પણ તે સમયે મારી એક આંખ ફુટી ગઈ. ખેર જેવી દૈવની મરજી ! " કુમારિલ ભટ્ટ શંકરાચાર્ય સાથે વાત કરતો'તો, તે વળી થોભ્યો.

" તો એ દુષ્ટોએ ફરીને મારવાનો ઉપાય કર્યો કે નહીં ! " સ્વામીજી બોલ્યાં.

" પછી તો હું ત્યાંથી કોઇ પ્રકારે ચાલી ગયો, પણ એ દુષ્ટ બૌદ્ધો ઉપર મને બહુ દ્વેષ આવ્યો. શાસ્ત્રનો એક અક્ષર શિખવનાર પણ ગુરૂ કહેવાય તો પછી જે બુદ્ધ ગુરૂ પાસે શાસ્ત્ર ભણીને એમનુંજ મેં બુરૂ કર્યું. એમના કુલનો મેં નાશ કરી નાખ્યો. એમનાં શાસ્ત્ર હું જાણતો હોવાથી એમના શાસ્ત્રોનું સત્યાનાશ વાળવાની મને બહુજ સારી તક મળી, ને એ પ્રમાણે એમના કુલનો નાશ કરી મેં મારૂં વેર વાળ્યું. " કુમારિલે પ્રાયશ્ચિતનું સ્વરૂપ કહી સંભળાવ્યું.

" એતો તમે ઘણું સારૂં કામ કર્યું, વેદાંતધર્મની તમે તો ભક્તિ કરી, એમાં તમને પ્રાયશ્ચિત શેનું હોય. કયા મુર્ખ પુરૂષે તમને ભમાવ્યા ! " સ્વામીએ કહ્યું

" એ પ્રાયશ્ચિત અવશ્ય મારે કરવું જોઇએ, તેમજ

તેમની મન માનવાથી મેં ઇશ્વરની અસ્તિત્વનું ખંડન કર્યું ને ઇશ્વર જગતકર્તા નથી એવું જગતના ચોકમાં મેં સિદ્ધ કર્યું. આ બન્ને પાપથી છુટવા હું અગ્નિમાં બળીમરી પ્રાયશ્ચિત કરૂં છું." કુમારિલે પ્રાયશ્ચિતનું કારણ પોતાનું પાપ કહી બતાવ્યું.

"અરે દ્વિજ ! આ તમે અજ્ઞાનકથ શું કરો છો! શ્રુતિના ગૂઢ અર્થની વ્યાખ્યા તમે નથી જાણતા, શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે મારનારને જે હિંસક માને છે અને મરનારને જે મરેલો માને છે એ બન્ને અજ્ઞાની કહેવાય. કારણકે કોઇ કોઇને મારતું નથી કોઈનાથી કોઈ મરતું નથી."

શંકરાચાર્યની વાણી સાંભળીને કુમારિલભટ્ટ બોલ્યો "અરે આવું બોલીને તમે મારા આત્માને ન તપાવો !"

"અરે ભટ્ટાચાર્ય ! આ બૌદ્ધોની ક્ષણિક મુક્તિને લઇને હું કહું છું એમ નથી. શુદ્ધ અદ્વૈત માર્ગનું અવલંબન કરીને તમને હું જણાવું છું. વળી મને પણ હજી તમારી સાથે વાદવિવાદ કરવાની જીજ્ઞાસા હતી. તેથીજ હું તમને સહીસલામત જોવા ચાહું છું." સ્વામીએ પોતાનો મનોગત અભિપ્રાય કહી સંભળાવ્યો.

"સ્વામીજી ! મારૂં કહ્યું માનો તો હવે વાદવિવાદ કરવાનું છોડી દ્યો ! એ ઝઘડામાં પડવા કરતાં તમે તમારૂં કામ કર્યા કરો ! તે છતાં તમારી ઇચ્છા હોય તો માહીષ્મતી નગરીમાં મંડનમિશ્ર નામે મારો બનેવી છે, એ સર્વજ્ઞ જેવો સકલ વિદ્યાનો પારંગામી છે. એમની સાથે વાદ કરીને તમારી ખાજ શાંત કરો !" કુમારિલે કહ્યું.

" અસ્તુ ? તમારા વચન પ્રમાણે હું અહીંથી માહીષ્મતિ નગરી તરફ જઈશ ને મંડનમિશ્રને વાદમાં જીતી લઇશ. " શંકરાચાર્યે જણાવ્યું.

" હવે હું તો મારા કાર્યમાં તત્પર થાઉં છું. " એમ કહી ચિત્તામાં આગ મુકી એ આગ ધુંધવાણી. ભડકા થવા લાગ્યા કુમારિલનાં અંગોપાંગો આસ્તે આસ્તે અગ્નિમાં દગ્ધ થતાં પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવા લાગ્યાં.

એના શિષ્યોએ—શંકરાચાર્યે ઘણીય મના કરી પણ એના ધ્યાનમાં એકે વાત ઉતરી નહીં, એ જાણતો હતો કે પાપ કરેલું હોય એ અવશ્ય ભોગવવુંજ પડે છે. ભોગવ્યા વગર એવાં આકરાં કર્મબંધનો નાશ પામતાં નથી, શંકરાચાર્યની વાણીમાં એને યૌવનનો મદ જણાયો. ગર્વ ભરેલુ જ્ઞાન જોયું. એ બધો બાહ્ય આડંબર હતો, છતાં એને છેલ્લાં છેલ્લાં હર્ષ થયો કે પોતાની પાછળ પોતાનાજ વેદાંત ધર્મનો ઉદ્ધાર કરનાર એક પ્રબળ પુરૂષ મુકતો જાય છે. આશાનિરાશા વચ્ચે પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરતો કુમારિલ અગ્નિમાં બળી ભસ્મ થઈ ગયો. પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરતો રામશરણ થઈ એનો આત્મા પરલોકે પ્રયાણ કરી ગયો.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

પુષ્પધન્વાનું અનુક્રમ આમંત્રણ.

કનોજરાજ એક દિવસે રાજસભામાં ખુશખુશાલ બેઠા છે. પ્રધાનો, ભાયાતો, પંડિતો પણ પોતપોતાને યોગ્ય આસને બેઠેલા, સૂરિવર બપ્પભટ્ટજી પણ રાજાની પાસે એક સિંહાસન ઉપર બેઠા હતા. અત્યારે વાગ્વિનોદ કરવાની ફુરસદ નહોતી. હમણાં તો કનોજરાજના દરબારમાં નાટારંગ થઈ રહ્યો હતો. દૂર દેશાવરથી આવેલી એક નર્તકીએ કનોજરાજની આગળ પોતાની નૃત્યકળા—અભિનય કળા દેખાડવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરેલી, જે રાજાએ મંજુર કરેલી હોવાથી અત્યારે તો મનુષ્યોને દુર્લભ એવું નૃત્ય ચાલતું હતું. એ નૃત્યકીની અભિનય કળાથી રાજા વગેરે સર્વે ખુશ ખુશ થયા હતા. એના હાવભાવ, એ આંખોને નચાવવાની પ્રણાલિકા, અંગમરોડની ચતુરતા, કોકિલાથી પણ મીઠાએ કેળના ગર્ભ સમા સુકોમલ અને માખણ સમા સુંવાળા કંઠમાંથી નીકળતા સુસ્વરો, ગાવાનીકળા, નૃત્યનીકળા એ સર્વે ગમે તેવા વજ્રસમા હૃદયવાળા પુરૂષને પણ આકર્ષવાને અદ્ભુત હતાં. નૃત્યકીનું સંપૂર્ણ ખીલેલું યૌવન પણ હમણાં હજી ઉગી ને ઠીક ઠાક થતું હતું. એનાં એકએક અંગ મોહક હતાં, લાલિત્ય, સૌંદર્ય અને ચાતુર્યથી ભરેલાં હતાં. મનુષ્ય બાળા છતાં દેવને પણ દુર્લભ એવું એનું અથાગ રૂપ હતું.

નૃત્યકીએ પોતાની પાસે જેટલી અભિનયની કળા હતી

"મહારાજ ! હું આપની દાસી છું. ? આપની સેવા કરવા ઇન્તેજાર છું !" નૃત્યકીએ પોતાના કોયલ સમા હંમેશના મધુર સ્વરે કહ્યું.

"પણ તું તે કોણ!" ફરીને પૂછયું.

"રાજસભામાં આપની આગળ નૃત્ય કળા બતાવી આપની પ્રસન્નતા મેળવનાર એક અદના નર્ત્તકી ?" એણે ખુલાસો કર્યો.

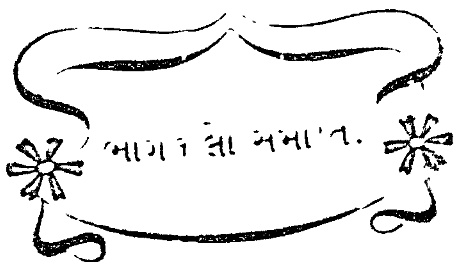
એકાંત હતી, રાત્રીનો સમય હતો, પદ્મનીનો તિરસ્કાર કરે એવી સ્વર્ગમાંથી ભ્રષ્ટ થયેલી આ રંભા હતી. પૂર્વે પણ વિશ્વામિત્રનું તપ મેનકા અપચ્છરાએ મોહપમાડી ભંગ કર્યું હતું. તેમજ ઉર્વશી, રંભા, તિલોત્તમા વગેરે અપચ્છરાઓએ સ્વર્ગમાંથી ભ્રષ્ટ થઈને યોગીજનોના તપનો ભંગ કર્યો હતો. આજે આ નૃત્યકી સૂરિવરનું તપ ભંગ કરવા આવી હતી. સૂરિવરે જોયું કે "મોટો ઉપસર્ગ આવ્યો. જો કે મારૂં મન એ બાળા લેશમાત્ર ક્ષોભ પમાડી શકશે નહી, પણ દુર્જન પુરૂષોને આકારણ આગળ કરીને જૈન શાસનની નિંદા કરવામાં હું નિમિત્તરૂપ થઈ પડીશ." સૂરિવર વિચારમાં પડી ગયા. શું ઉપાયથી સલામત રહી શકાય એનો વિચાર કરવા લાગ્યા.

"દેવ ! વલ્લભ ? શું વિચાર કરો છો ? આપના તપથી હું પ્રસન્ન થઇને આવી છું." એકાંતમાં પોતાની અભિનય કળા–કામકળાઓથી પુરૂષના દિલને મુંજવનારી કેલિનો ઉપયોગ કરવા માંડયો.

એને બચાવી લ્યો ?" એ મધુર શબ્દોની પ્રાર્થના પણ દેવ સાંભળવા તૈયાર નહોતા. પરમાત્માના ધ્યાનમાં લીન થયેલાને એના કાકલુદી ભરેલા શબ્દો પહોંચતા પણ નહોતા. આશાતુર રમણી આશાભંગ થવા લાગી. પોતાની મહેનત વ્યર્થ જતી હોય એમ એને જણાયું.

નર્તકીના અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગ છતાં ધ્યાનમાં લીન થયેલા મુનિવરનું ચિત્ત લેશ પણ ચપળ ન થયું. નર્તકીએ પોતાની સર્વ કળાઓ—ચેષ્ટાઓ કરી પણ જડ પ્રકૃતિને કરેલી ચેષ્ટાની માફક એ સર્વ વ્યર્થ ગઈ. એની જીંદગીમાં આ એકજ પુરૂષ આજે એણે જોયો કે આવી અનુકુળ સામગ્રી, સંયોગો છતાં જે કામદેવના તોફાનમાંથી સહીસલામત બચી શક્યા. આખરે એ યૌવનનો મદ એનો ગળી ગયો. કામદેવનું તોફાની જોર નરમ પડયું એણે ધાર્યું કે "એતો પરમાત્મા સદૃશ છે. સંસારની કોઇ પણ ચીજ એના વૈરાગી દીલને આકર્ષી શકે એમ નથી. મહાત્માઓમાં પણ શિરોમણી એ પુરૂષ જ્યારે આટલી બધી મારી કામ ક્રિડા છતાં ચલાયમાન ન થયો એથી ખચીત એ વૈરાગ્યમાં પણ દૃઢ અને વિતરાગી પુરૂષ છે. આવા મહાપુરૂષની મેં આશાતના કરી એ ઠીક ન કર્યું." ઇત્યાદિ વિચારતી નર્તકી પોતાનાં વસ્ત્ર ઠીકઠાક કરી કંચુકીની કસ બરાબર બાંધી પડખે પડેલું ઉત્તરીય વસ્ત્ર પણ ધારણ કરી લીધું. ને જવાને તૈયાર થઇ. જતાં જતાં એ મહાપુરૂષને ખમાવતી કહેવા લાગી. " ભગવન્ ! દુન્યાના વિષય-

સરખી અભાગાનો દોષ માફ કરવ વિપ્રાના પહેલી આ નેત્રા આપની આશાતના કરી આપને કહેતે ? આપની આ તે આપની ઉપર પ્રસન્ન થઇને આપની સતાવ્યા આ તો આપની ઉપર પ્રસન્ન થઇને આપની ન. પણ એ વાતને ક્યાંથી ખબર હોય કે નર શ્રેષ્ઠ તો જગતને પૂજનીય છે. જેનું મનો- પણ દુર્ભેદ્ય છે એને મારા જેવી અજ્ઞાન કેવી રીત ચલાવી શકે. ? દુન્યાની ઘણી ખરી વસ્તુ- આમાં તો કલંક રહેલું છે. પણ હે મુનિવર ! જગતમાં તમે તો ખરે નિષ્કલંક છો. જગતની કોઇ પણ શક્તિ તમારૂં ચલાવવાને સમર્થ નથી. હે મહાપુરૂષ ? મારા અપ- રાધ એ જગતપૂજ્ય પુરૂષને નમન કરી ત્રણ પ્રહર વહી ગયા ના અવરજવર-પગરવ સંભળાય અને આ મહા પુરૂષ પોતાના નિમિત્ત નિષ્કલંક છતાં જગતમાં કલંક પામે, એ તેને મન ઠીક જણાયું નહી, જેથી તેણી ત્યાંથી ચાલી ગઇ. અને એ મહાપુરૂષની યથાર્થ હકીકતના વખાણ રાજાને કહી પોતાને સ્થાન ચાલી ગઇ.

લગ્નની ખુશાલીમાં મરીસાના પરિણામમાં
અને તેવાજ પ્રસંગોમાં વહેંચવા
લાયક ગ્રાહકોને માટે ખાસ
ઉપયોગી અને સસ્તાં

પુસ્તકો.

—※—

૧ પંચપ્રતિક્રમણ મોટું ભાગ ૪ પૃષ્ઠ ૨૦૦ ડ્રેમાઈ મોટા અક્ષર પાકું રેશમી પુંઠું નવસ્મરણ ઉપરાંત બીજાં સ્તોત્રો છંદ રાસ સાથે ૦-૧૦-૦ ૫૦-૦-૦

૨ આત્મવીરની કથાઓ (વાંચનાર વર્ગમાં ધાર્મિક સંસ્કારની છાપ પાડનારાં રમુજી ભાષામાં લખાયેલું) ૦-૫-૦ ૨૦-૦-૦

૩ જૈન નિત્ય પાઠ સંગ્રહ નવસ્મરણ ઉપરાંત બીજાં સ્તોત્રો છંદ રાસ વિગેરે સાથે ... ૦-૩-૦ ૧૨-૮-૦

૪ વિજય શેઠ અને વિજયા શેઠાણી ... ૦-૪-૦ ૧૫-૦-૦

૫ ઇલાયચી કુમાર ચરિત્ર ૦-૩-૦ ૧૦-૦-૦

૬ અરણિક મુની ૦-૩-૦ ૧૦-૦-૦

છ પુસ્તક નમુના માટે મંગાવનારે રૂ. ૧-૮-૦ કીમતના અને પોસ્ટ ખર્ચના ૦-૪-૦ મળી રૂ. ૧-૧૨-૦ મોકલવા.

જૈન સસ્તી વાંચનમાળાનું નામ—

દરેક જૈન બંધુઓની જાણમાં છે કે, અમોએ સં. ૧૯૭૮–૭૯–૮૦ એમ ત્રણ વર્ષમાં પુસ્તકો વાર્ષિક રૂ. ૩) માં પાંચસો પાનાના ગ્રાહકોને આપેલાં છે. દિવસે દિવસે ગ્રાહકોનો વધતો જતો સંતોષ અને ઉત્તેજનાને [illegible] ઉત્તમ પુસ્તકો સૌ કોઈની જાણમાં આવ્યાં છે. ચાલુ વરસથી (સં. ૧૯૮૧) થી ગ્રાહકોને રૂ. ૩) માં ૬૦૦ પાનાનાં પુસ્તકો આપવાનું નક્કી કર્યું છે કે જેથી દરેક જૈન બંધુ આ લાભ લેવા ચૂકે નહિ એવી આશા છે.

સં. ૧૯૭૮–૮૦ નાં [illegible] પુસ્તકો [illegible] ગ્રાહકોને [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] પુસ્તકો—	પૃષ્ઠ	કિંમત.
૧ [illegible]	[illegible]	[illegible]
૨ [illegible]	[illegible]	[illegible]
૩ [illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]	[illegible]

જૈન સસ્તી વાંચનમાળાનું નામ—

દરેક જૈન બંધુઓની જાણમાં છે કે અમોએ સં. ૧૯૭૯-૮૦-૮૧ ત્રણ વર્ષનાં પુસ્તકો વાર્ષિક રૂા. ૨) માં પાંચસો પાનાના હીસાબે ગ્રાહકોને આપ્યાં છે. દીવસે દીવસે ગ્રાહકોનો વધતો જતો સંતોષ અને ઉત્તરોત્તર પ્રગટ થતાં ઇતિહાસીક ઉત્તમ પુસ્તકો હવે દરેકની જાણમાં આવ્યાં છે. ચાલુ વર્ષથી (સં. ૧૯૮૨) થી અમોએ રૂા. ૩) માં ૮૫૦ પાનાનાં પુસ્તકો આપવાનું નકી કર્યું છે અને તેથી હવે દરેક જૈન બંધુ આ લાભ લેવા નહિ ચુકે તેવી આશા છે.

સં. ૧૯૭૯-૮૦ નાં આઠ પુસ્તકો નવા થનાર ગ્રાહકોને શાલીકમાં હશે ત્યાં સુધી તેજ લવાજમમાં મળશે.

	પૃષ્ઠ	કિંમત.
સં. ૧૯૮૧ નાં પુસ્તકો—		
૧ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર યાને વિક્રમના સમયનું હિંદ.	૩૦૪	૧-૮-૦
૨ શ્રી સંખેશ્વરા પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર.	૨૫૬	૧-૮-૦
૩ શ્રી કેશીમુનિ અને પ્રદેશી રાજા	૧૦૦	૦-૬-૦
	૬૬૦	૩-૬-૦
સં. ૧૯૮૧ નાં	૫૧૦	
ગઈ સાલમાં વધુ છપાયેલાં પૃષ્ઠ—	૧૫૦	૦-૮-૦
સં. ૧૯૮૨ નાં પુસ્તકો—		
૧ જૈનના મહાન્ રત્નો	૧૬૦	૧-૦-૦
૨ શ્રી બપ્પભટ્ટસૂરિ અને આમરાજા ભા. ૧ લો.	૨૬૦	૧-૮-૦
૩ મહાન્ સંપ્રતિ અને જૈન ધર્મનો દિગવિજય.	૨૯૦	૧-૮-
	૮૫૦	૪-૮-

લખો:—**જૈન સસ્તી વાંચનમાળા**
રાધનપુરી બજાર—**ભાવનગર.**